

การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพาทข้อพิพาทท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง
อ.บ้านโป่ง จ. ราชบุรี

นางสาวจันทร์ธิดา สังขจันทร์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION FOR LOCAL MUSEUM MANAGEMENT OF MON COMMUNITY IN
BAANMUANG VILLAGE, BAANPONG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE.

Miss Jantida Sangkajan

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของชุมชนมอญ
บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

โดย

นางสาวจันทร์ธิดา สังข์จันทร์

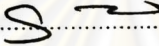
สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

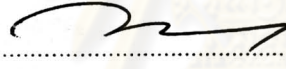
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

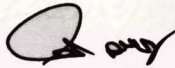
รองศาสตราจารย์ อวยพร พานิช

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

 ..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ยুবล เบญจรงค์กิจ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พัทธนี เขยจรรยา)

 ..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ อวยพร พานิช)

 ..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร. นิษฐา หุ่นเกษม)

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จันทร์จิตา สังข์จันทร์ : การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง
จ. ราชบุรี (COMMUNICATION FOR LOCAL MUSEUM MANAGEMENT OF MON COMMUNITY
IN BAANMUANG VILLAGE, BAANPONG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE.) อ. ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก : รศ.อวยพร พานิช, 181 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิบัติการในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ อีกทั้งเพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในช่วงการดำเนินการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ช่วงก่อตั้ง เป็นช่วงที่กลุ่มคนต่างๆ จากทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้มารวมกันและให้การสนับสนุนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา 2) ช่วงดำเนินการ แบ่งเป็น 2 ระยะ โดยระยะแรก ในการดำเนินการชุมชนได้ทำการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลพิพิธภัณฑ์ แต่ต่อมาในระยะหลัง ชุมชนเริ่มถอยห่างจากพิพิธภัณฑ์มากขึ้น ทำให้รูปแบบการทำงานของคณะกรรมการหายไป 3) ช่วงอบต. เข้ามาดูแล เกิดปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการของหน่วยงานที่รับผิดชอบเดิม ทำให้ต้องโอนหน้าที่ความรับผิดชอบให้ออบต. ดูแล ในส่วนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ปรากฏรูปแบบทั้งในฐานะผู้รับสาร ผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมส่งสาร และในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบาย โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ พบว่า ถึงแม้รูปแบบการบริหารจัดการจะไม่มีการทำงานในลักษณะที่เป็นทางการมากนัก แต่ก็มีปัจจัยสนับสนุนจากทั้งชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) ผู้นำชุมชน และต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำเนินการขับเคลื่อนไปได้

สำหรับรูปแบบการสื่อสารเพื่อการรื้อฟื้น พบว่า โครงการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ที่เข้ามาดำเนินการในชุมชนบ้านม่วง เป็นโครงการจากหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาดำเนินการฟื้นฟูรูปแบบและคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ โดยใช้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการรื้อฟื้น ซึ่งรูปแบบการสื่อสารจะเน้นไปที่การจัดประชุม / อบรม และการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชนในระยะเริ่มต้น เพื่อติดตั้งความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน โดยในส่วนของ “คนใน” ต้องสร้างกลุ่มแกนนำขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ในการสนับสนุนและกระตุ้นการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการรื้อฟื้นในทุกภาคส่วน

ภาควิชา.....การประชาสัมพันธ์.....ลายมือชื่อนิสิต..... จันทร์จิตา สังข์จันทร์
สาขาวิชา.....นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2552.....

5184659028 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEYWORD : COMMUNICATION / MANAGEMENT / LOCAL MUSEUM / COMMUNITY / PARTICIPATION

JANTIDA SANGKAJAN : COMMUNICATION FOR LOCAL MUSEUM MANAGEMENT OF MON
COMMUNITY IN BAANMUANG VILLAGE, BAANPONG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE.

THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. UAYPORN PANICH, 181 pp.

This qualitative research was conducted to study the practice of management of Wat Muang Local Museum and factors affecting the existence of the museum, as well as explore the communication style during the renovation period.

According to the findings, the management of Wat Muang Local Museum could be divided into three periods as follows. First was the establishing period. It was the time when various groups of people from both inside and outside the community gathered and gave support to the establishment of the museum. Second was the operating period which could be separated into two stages. In the first stage, the community founded the committee to be in charge of the museum. In the next stage, on the other hand, the community disregarded the museum, which resulted in the disappearance of the proper management. The last period belonged to the Subdistrict Administrative Organization. Because of the problems in the management of the former parties involved, the responsibility was transferred to Baan Muang Subdistrict Administrative Organization. In addition, the community participation in the management of this museum could be seen among the audiences of the museum and also in the high ranking of participation as the co-sender or the co-producer and the policy planner of the museum. In terms of factors affecting the existence of the museum, the study found that supports from the community (including households, temples, schools), community leadership, and secure social and cultural root could boost the profits of the museum although the formal communication was not sufficiently used in the management.

In terms of communication style during the renovation period, this research indicated that the renovation of this museum was the project from the external agency that aimed to restore forms and values of the museum by studying its history and using tourism as an effective strategy. The communication style is emphasized on trainings and activities in order to promote better understanding to the community. For the inner community part there were needed of a leader group. Which had a duty on supporting and stimulating the others institute that have interfere with the community to link all of the institute for the community renovation process.

Department : .....Public Relations.....Student's Signature.....
Field of Study : ....Development Communication.....Advisor's Signature.....
Academic Year : .....2009.....

กิตติกรรมประกาศ

อันดับแรกผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาในสาขา นิเทศศาสตร์พัฒนาการให้กับผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้มาทำให้เกิดประโยชน์กับตัวเองและสังคมได้

ถัดมาที่ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณมากๆ คือ อาจารย์อวยพร พานิช ที่ได้ให้เกียรติมาเป็น อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และเร่งรัดให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์ได้เสร็จสิ้น ต่อมาขอขอบพระคุณ อาจารย์พัชนี เขยจรรยา ที่ได้ให้เกียรติมาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์นิษฐา หรุ่นเกษม ที่ผู้วิจัยได้รู้จักโดยบังเอิญ และอาจารย์ก็ได้ให้เกียรติมาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ด้วย ขอขอบพระคุณจริงๆ ค่ะ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังต้องขอขอบพระคุณคณาจารย์ที่คณะโบราณคดี เป็นอย่างมากที่ได้ให้ข้อมูลและคำแนะนำในการทำวิจัยฉบับนี้ ทั้งอาจารย์ธัญวีรา ยิ้มอำนวย อาจารย์ดำรงพล อินทร์จันทร์ อาจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์และอาจารย์ทุกๆ ท่านที่ผู้วิจัยได้ เข้าพบ รวมถึงนักวิชาการและชาวชุมชนบ้านม่วงที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย และได้ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ และที่ลืมไม่ได้เลยในชีวิตนี้คือ ขอขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่เป็นกำลังใจและเข้าใจในตัวผู้วิจัยเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาไหนก็ยังคงสนับสนุนและเป็น กำลังใจให้ผู้วิจัยทำงานให้เสร็จโดยเร็ว

สำหรับเพื่อนๆ แล้ว ขอขอบคุณทั้งคุณพิราภรณ์ ศรีศิลป์, คุณจริญาพร มิ่งคำ และคุณ จิตรลดา สืบวงศ์ ที่คอยไถ่ถามถึงความคืบหน้าและให้กำลังใจในการทำงาน ขอขอบคุณ เพื่อนๆ ที่ ศิลปากรที่คอยสอบถามความคืบหน้าของกันและกัน รวมถึงความห่วงใยที่ให้มา

สุดท้ายแล้ว ขอขอบคุณเพื่อนๆ Dev.Comm 31 ที่คอยกระตุ้นและเป็นทีปรึกษาในการ ทำงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ รวมถึงขอขอบคุณ คุณพัทธ์ศรัณย์ ตนานุประวัติที่คอยฟังผู้วิจัยบ่นเรื่อง งานตลอดมาและช่วยเหลือทุกๆ เรื่องในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณจริงๆ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ	
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหานำการวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ.....	6
ขอบเขตในการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารชุมชน.....	10
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	18
แนวคิดและทฤษฎีเรื่องกลุ่มและผู้นำกลุ่ม.....	22
แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานชุมชนและการบริหารจัดการ.....	28
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการรื้อฟื้น/สืบทอด.....	38
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	53
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
กลุ่มเป้าหมาย.....	59
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	61
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	62

	หน้า
การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย.....	62
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
การนำเสนอข้อมูล.....	63
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....	64
ลักษณะของปฏิบัติการบริหารจัดการที่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง.....	71
รูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	99
ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน.....	105
รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง.....	113
การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานรื้อฟื้น.....	128
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	131
อภิปรายผล.....	143
ข้อเสนอแนะต่อชุมชน.....	153
ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	153
รายการอ้างอิง.....	155
ภาคผนวก.....	160
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	181

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 1	แบบจำลององค์ประกอบการสื่อสาร.....	14
ภาพที่ 2	แบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอดข่าวสารและแบบจำลองการสื่อสารเชิง พิธีกรรม.....	14
ภาพที่ 3	วิธีการสื่อสารเพื่อสืบทอดสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านครัว.....	18
ภาพที่ 4	สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อน.....	42
ภาพที่ 5	ต้นไม้แห่งคุณค่า.....	43
ภาพที่ 6	3 ขั้นตอนของการปรับประยุกต์วัฒนธรรม.....	46
ภาพที่ 7	ความแตกต่างระหว่างกลุ่มและเครือข่าย.....	49
ภาพที่ 8	ลักษณะการบริหารจัดการในช่วงก่อตั้ง.....	72
ภาพที่ 9	รูปแบบการสื่อสารในช่วงก่อตั้ง.....	78
ภาพที่ 10	ลักษณะการบริหารจัดการในช่วงการดำเนินการระยะแรก.....	79
ภาพที่ 11	ลักษณะการบริหารจัดการในช่วงการดำเนินการระยะหลัง.....	86
ภาพที่ 12	รูปแบบการสื่อสารในระยะแรก.....	90
ภาพที่ 13	รูปแบบการสื่อสารในระยะหลัง.....	91
ภาพที่ 14	รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในช่วงการตั้งศูนย์มอญศึกษา.....	92
ภาพที่ 15	ลักษณะการบริหารจัดการช่วง อบต. เข้ามาดูแล.....	93
ภาพที่ 16	รูปแบบการสื่อสารช่วงอบต. เข้ามาดูแล.....	96
ภาพที่ 17	ตารางเปรียบเทียบการบริหารจัดการทั้ง 3 ช่วง ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง.....	98
ภาพที่ 18	ตารางสรุปปัญหากระบวนการสื่อสารในการบริหารจัดการ.....	113
ภาพที่ 19	รูปแบบการสื่อสารในการกระตุ้นและปลูกจิตสำนึก.....	140

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกปัจจุบันมีวิทยาการ เทคโนโลยี ที่เจริญก้าวหน้าไปมาก และความเจริญเหล่านี้ก็กำลังหลั่งไหลสู่สังคมท้องถิ่นด้วยคำว่า “พัฒนา” ทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรม ประเพณีและสภาพสังคมท้องถิ่นให้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนาได้เข้ามาลดบทบาทความสำคัญของวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลง และแทนที่ด้วยสาขาวิชาการจากตะวันตก ซึ่งไม่ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ทำให้สังคมเกิดปัญหา คนในท้องถิ่นถูกผลักเข้าสู่การพัฒนาที่เน้นพัฒนาให้ทันโลก แต่ไม่เน้นพัฒนาให้เท่าทันกับสภาพแวดล้อมของตน

การฟื้นฟูพลังและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยใช้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการเสริมสร้างสำนึกของชุมชนให้คืนกลับมา เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานมีฐานะเป็นกลไกสำคัญของการศึกษานอกระบบ สร้างความเข้าใจในวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของผู้คนที่มีความหลากหลาย เป็นรูปแบบของการขัดเกลาทางสังคมที่สอนให้เด็ก ๆ ในชุมชนได้รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักโลกมากขึ้น ซึ่งเป็นการปลูกจิตสำนึกความรักในมาตุภูมิหรือท้องถิ่นของตนเองอีกด้วย ดังคำที่คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ (2540) กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานทำให้ “**รู้เขา รู้เรา รู้โลก**” นอกจากนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม (2546) ยังได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจนทำให้เกิดพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาว่า “การอยู่รอดของสังคมท้องถิ่นท่ามกลางการคุกคามครอบงำทางเศรษฐกิจการเมืองจากภายนอกในกระแสโลกาภิวัตน์จึงเกิดการเคลื่อนไหวทางปัญญาขึ้นของบรรดาปัญญาชนทั้งในและนอกท้องถิ่น เพื่อฟื้นฟูตนเองและชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้อย่างมีสติปัญญาและสำนึกมาตุภูมิร่วมกัน กลไกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ก็คือการจัดตั้ง **พิพิธภัณฑสถาน** ขึ้นมา”

พิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงเรื่องราว ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมายของการมีตัวตนอยู่ของกลุ่มนั้นๆ ดังนั้น พิพิธภัณฑสถานจึงมีฐานะและความหมายมากกว่าการเป็นสถานที่เก็บของเก่าหรือของสะสมดังในอดีต แต่พิพิธภัณฑสถานสามารถทำหน้าที่ในการสืบทอด ฟื้นฟู และสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ พิพิธภัณฑสถานจึงเสมือนเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนได้ สะท้อนภาพความคิดความเชื่อและวิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้นๆ ออกมา นอกจากนี้ศรีศักร วัลลิโภดม (อ้างถึงในชีวสิทธิ์ บุญยเกียรติ, 2551) ได้เสนอว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรทำหน้าที่ในการอธิบายความเป็นถิ่นที่ หมายถึงลักษณะทางภูมิประเทศ ตลอดจนการปรับตัวของคนในชุมชนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดรูปแบบการดำรงชีวิตที่เหมือนกัน เรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” ซึ่งเมื่อเรามองความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (คน) กับที่มาของวัตถุในพิพิธภัณฑ์แล้ว เราก็จะพบคุณค่าและความหมายของพิพิธภัณฑ์ว่า เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวบ้านในการมองอดีตนั่นเอง

ที่บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่บอกเล่าเรื่องราวของคนในชุมชนตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดม่วง ชื่อว่า **พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง** โดยมีพระอาจารย์ลมหรือท่านพระครูวรรณพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วง (ในขณะนั้น) เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น เนื่องจากท่านได้สังเกตเห็นความสำคัญของวัตถุโบราณและประวัติความเป็นมาของชุมชนเกรงว่าจะสูญหายไป จึงได้ทำการศึกษารวบรวมข้าวของต่างๆ ไว้ เมื่อชาวบ้านทราบเรื่องจึงได้นำข้าวของที่ตนเก็บไว้มามอบให้ (ศิริพร ศรีสินธุ์ไธโร, 2543)

ใน **ช่วงก่อตั้ง** พิพิธภัณฑ์ พระอาจารย์ลมและชาวบ้านได้เก็บรวบรวมข้าวของจำพวกวัตถุโบราณ คัมภีร์ใบลาน พระพุทธรูป ผ้าห่อคัมภีร์ เครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านม่วง ซึ่งพระอาจารย์ลมมีความตั้งใจจะจัดทำพิพิธภัณฑ์มานานแล้วแต่ยังไม่มีโอกาสที่เหมาะสม จนกระทั่งได้มีการติดต่อกับทางมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้มีการพูดคุยถึงการจัดทำพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา โดยได้ใช้บริเวณที่เป็นศาลาทำบุญมาจัดสร้างเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเนื่องในวโรกาสเจริญพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ เมื่อปี พ.ศ. 2535 (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536) ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการก่อตั้งเป็นอย่างดี

ต่อมา อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ด้านพิพิธภัณฑ์จากหน่วยงานต่างๆ เช่น ผู้เชี่ยวชาญการจัดพิพิธภัณฑ์จากกรมศิลปากร คณาจารย์จากคณะต่างๆ เช่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะมัณฑนศิลป์ คณะโบราณคดี เข้าพบปะปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนบ้านม่วงเกี่ยวกับลักษณะพิพิธภัณฑ์บ้านม่วง เนื้อหาและสิ่งของที่จัดแสดง โดยมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ขอขบประมาณแผ่นดินมาใช้ในการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์จำนวน 6 ล้านบาท และทางวัดม่วงได้ร่วมสมทบค่าก่อสร้างมาอีกจำนวน 3.2 แสนบาทด้วย (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536)

หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรได้แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการจัดทำทะเบียนวัตถุต่างๆ ที่ทางวัดและชาวบ้านเก็บสะสมไว้ รวบรวมโบราณวัตถุที่สำคัญ ซึ่งชำรุดเสื่อมสภาพ เช่น คัมภีร์ใบลาน ภาพพระบฏ ผ้าห่อคัมภีร์และมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถประเมินค่าได้อีกมากมาย โดยคณะกรรมการได้นำสิ่งของที่ได้มาประกอบเข้ากับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของชาวบ้านมาเป็นข้อมูลในการกำหนดเนื้อหาในการจัดแสดง พร้อมทั้งทำการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูลเรื่องราวที่เกี่ยวกับการจัดแสดงเพิ่มเติมอีกด้วย จนในที่สุดพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงได้ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 (สุภาพรณ์ จินตามณีโรจน์, 2552) โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถาน

วัตถุประสงคืโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วง เพื่อรวบรวมสิ่งของที่มีคุณค่าทางโบราณคดี มานุษยวิทยา และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องดังกล่าว และยังเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าให้กับนักศึกษาและผู้สนใจทางโบราณคดี มานุษยวิทยา และภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ยังทำให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนอันจะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านม่วงด้วย (ศิริพร ศรีสินธุ์โร, 2543)

ช่วงรุ่งเรือง คือ ช่วงแรกของการเปิดทำการพิพิธภัณฑสถานได้รับความสนใจจากผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก มีการจัดกิจกรรมต่างๆ มากมาย และยังได้รับการเผยแพร่จากสื่อมวลชนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดม่วง ซึ่งก่อให้เกิดการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน และทางมหาวิทยาลัยศิลปากรในฐานะหน่วยงานของราชการก็เข้าไปมีส่วนร่วมช่วยสนับสนุนทั้งด้านกิจกรรมและวิชาการอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในช่วงนี้พิพิธภัณฑสถานเกิดความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (สุภาพรณ์ จินตามณีโรจน์, 2552) และหลังจากที่พิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงได้เปิดตัวแล้ว ชาวบ้านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญมากขึ้น จึงได้นำเอาโบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้มามอบให้พิพิธภัณฑสถานอีกมากมาย จนทำให้ต้องมีการปรับปรุงและก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานเพิ่มเติม ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ และสำนักศิลปวัฒนธรรมของบริษัทมติชน ในการปรึกษาหารือและปรับปรุงสถานที่ จนได้ข้อกำหนดเบื้องต้นร่วมกันว่าควรขยายความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานเป็นศูนย์มอญศึกษา เพราะนอกจากจะมีสิ่งของทางวัฒนธรรมแล้ว พื้นที่ในบริเวณโดยรอบยังเป็นแหล่งให้ความรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมของ

อารยธรรมมอญในกลุ่มแม่น้ำแม่กลองอีกด้วย ดังนั้นจึงมีความเห็นชอบให้จัดตั้งศูนย์มอญศึกษา ควบคู่ไปกับการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

ช่วงชบเซา ถึงแม้แนวคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะถูกวาดหวังไว้อย่างสวยงาม และในสังคมปัจจุบันก็ตื่นตัวต่อปรากฏการณ์นี้ แต่ในความเป็นจริงแล้วพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกลับประสบปัญหาต่อสถานการณ์ “พิพิธภัณฑ์ตาย” นั่นคือ การที่พิพิธภัณฑ์ปราศจากการเคลื่อนไหว และการบริหารจัดการที่ดีที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งจากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อความยั่งยืนและการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายๆ แห่งก็ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันนี้ โดยปัญหาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากการที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายๆ แห่ง เป็นการเข้ามาจัดการโดยคนนอก เช่น หน่วยงานราชการ นักวิชาการ ทำให้ในระยะยาวก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการ เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของคนในชุมชน ทำให้ไม่มีใครสนใจดูแล อีกประการหนึ่ง คือ ในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นเพียงการนำเอาวัตถุมาตั้งแสดงเท่านั้น ไม่ได้พยายามสื่อถึงเรื่องราว เนื้อหา และความหมายของสังคมวัฒนธรรมแต่อย่างใด ในหลายๆ แห่งช่วงแรกก็ดูน่าสนใจ แต่ด้วยความเป็นภาพที่หยุดนิ่งจึงทำให้ดูหลายๆ ครั้งก็เบื่อ และหากไม่มีการเปลี่ยนแปลงในไม่ช้าก็จะถูกปล่อยปละละเลยกลายเป็นโกดังเก็บของไป

ซึ่งในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงก็กำลังประสบกับปัญหาภาวะชบเซาในการดำเนินการพิพิธภัณฑ์ เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์แห่งอื่นๆ ในประเทศไทย ที่เมื่อถึงจุดๆ หนึ่งก็เกิดอาการอิมตัว ผู้คนเริ่มให้ความสนใจน้อยลง รวมทั้งพิพิธภัณฑ์เองก็ไม่ได้จัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้เข้าชมได้ รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็ได้เริ่มถอนตัวออกไป และให้ท้องถิ่นดูแลกันเอง ซึ่งท้องถิ่นก็ยังไม่มีความพร้อมและยังไม่มีประสบการณ์เพียงพอในการจัดการ ทำให้พิพิธภัณฑ์เข้าสู่ภาวะชบเซาและกำลังจะหยุดนิ่งลง ซึ่งการขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการที่ดี ทำให้พิพิธภัณฑ์ไม่สามารถทำหน้าที่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีของชุมชนได้ ซึ่งก็หมายความว่า ชาวของต่างๆ ที่จัดแสดงไม่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการถ่ายทอดให้ลูกหลานของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้รับรู้ ซึ่งจุดนี้เป็นประเด็นสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะหากคนในชุมชนไม่รู้ลึกถึงความสำคัญของสิ่งที่มีอยู่ พวกเขาก็จะไม่หวงแหนและเก็บรักษาสิ่งๆ นั้น ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (อ้างถึงใน นิษฐา หรุ่นเกษม, 2549) กล่าวว่า การที่สื่อของชุมชนต้องล้มหายตายจากไปเป็นเพราะ “ขาดความรู้ลึกเป็นเจ้าของ” ของคนในชุมชน และหนทางที่จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของได้นั้น สามารถกระตุ้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยการใช้การสื่อสารที่

เรียกว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” จากคำกล่าวนี้ทำให้เราเห็นความสำคัญของการสื่อสาร ที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการปลูกซีพจรของพิพิธภัณฑ์ให้ดีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งในการรื้อฟื้นและสืบทอดวัฒนธรรม สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อชุมชน ขึ้นมาได้ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน

ในขณะที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงได้ประสบปัญหาดังกล่าว ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่อยากให้สูญหายไป จึงจัดทำโครงการพัฒนาและพลิกฟื้นพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ให้กลับมาความเคลื่อนไหวได้อีกครั้ง โดยจัดเป็นโครงการอบรม “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการคือ มหาวิทยาลัยศิลปากรกับชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงและในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งต่างก็มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกัน โดยในการรื้อฟื้นครั้งนี้มิได้เพียงพยายามฟื้นฟูแค่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเท่านั้น แต่มองถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมทั้งสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองตั้งแต่บ้านโป่ง-โพธาราม เนื่องจากความเป็นท้องถิ่นหนึ่งๆ ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยลำพัง แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่นๆ จึงทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาได้ รวมถึงเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนในกลุ่มแม่น้ำให้เกิดขึ้น เพื่อทำให้การดำเนินงานการพัฒนาต่างๆ เกิดหลักประกันในการดำรงอยู่และยั่งยืน โดยวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญข้อหนึ่งของการดำเนินการรื้อฟื้นคือ การกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนแบบบูรณาการ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” เป็นการศึกษาปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงว่ามีลักษณะเช่นไรในแต่ละช่วงเวลา โดยผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงด้วยกัน ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการคือ 1) ช่วงก่อตั้ง 2) ช่วงดำเนินการ และ 3) ช่วงอบต. เข้ามาดูแล เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น รวมถึงการหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงด้วย นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาเพื่อที่จะหาคำตอบถึงรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์กลับมาความเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่ง

ปัญหานำการวิจัย

1. ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ และช่วง อบต. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน
2. รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปฏิบัติการในการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่ยุคก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน และระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในช่วงการรื้อฟื้น และนำมาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการในปฏิบัติงานรื้อฟื้น

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

1. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

สถานที่ที่เก็บรวบรวมวัตถุและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี ซึ่งถูกนำมาจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

2. การบริหารจัดการ

เป็นการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสาร ลักษณะ และวิธีการที่ชุมชนบ้านม่วงใช้ในการดำเนินงานจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน โดยได้ศึกษาการบริหารจัดการใน 3 ส่วนด้วยกัน คือ

- การบริหารจัดการด้านทรัพยากรบุคคล หมายถึง ลักษณะและรูปแบบการสื่อสารในการดูแลและจัดการเจ้าหน้าที่ที่จะเข้ามาทำงานในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งอาจเข้ามาร่วมงานในลักษณะของอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถาน หรือ การว่าจ้างเข้ามาทำงาน

- การบริหารงาน หมายถึง ลักษณะและรูปแบบการสื่อสารในการดูแลจัดการงานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างของรูปแบบการสื่อสารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง
- การบริหารเงิน หมายถึง ลักษณะวิธีการและรูปแบบการสื่อสารในการดำเนินงานจัดการด้านการเงินของพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง

3. รูปแบบระดับการมีส่วนร่วม

ในการศึกษาเรื่องรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วม ได้ศึกษาลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ โดยใช้เกณฑ์การวัดระดับการมีส่วนร่วม 3 ระดับด้วยกัน คือ

- การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร คือ ระดับการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่ำสุดของรูปแบบการสื่อสารของคนในชุมชนบ้านม่วง
- การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมส่งสาร เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการที่จะผลิตสื่อพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา โดยแบ่งย่อยออกเป็นอีก 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิต และ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต
- การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของพิพิธภัณฑ์ คือ รูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูงสุดของรูปแบบการสื่อสาร โดยทำหน้าที่ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ หรือวางแผนและกำหนดนโยบายในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์

4. ปัจจัยต่อการดำรงอยู่

หมายถึง ตัวแปรต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงานและการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง โดยจำแนกผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งผลในเชิงลบและผลในเชิงบวก เพื่อสะท้อนจุดแข็งและจุดอ่อนในการดำเนินการ

5. ความชอบใจ / ความเจ็บแสบ ของพิพิธภัณฑ์

คือสถานการณ์ที่พิพิธภัณฑ์กำลังประสบปัญหาการลดจำนวนลงของผู้เข้าชมทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ขาดความคึกคัก ซึ่งเป็น

ปัญหาจากการบริหารจัดการที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้สถานการณ์โดยทั่วไปของ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ขาดการเคลื่อนไหวทางพิพิธภัณฑสถาน

6. รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถาน

รูปแบบและวิธีการทำงานของคณะทำงานจากหน่วยงานภายนอก ในการเข้ามาทำ กิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานและสร้างความ เคลื่อนไหวให้เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถาน หลังจากทีพิพิธภัณฑสถานได้ประสบกับปัญหาภาวะชบ เสาลง โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นถึง ข้อดีข้อเสียในการทำกิจกรรมครั้งนี้

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบการสื่อสารในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน พื้นบ้านวัดม่วง ในการจัดการบริหารดำเนินงาน / คน / และเงิน รวมถึงวิเคราะห์การเข้ามามีส่วน ร่วมของกลุ่มคนต่างๆ ว่าเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบและระดับใดในการดำเนินพิพิธภัณฑสถาน และมี ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน นอกจากนี้ ในการดำเนินงานโครงการ รื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการรื้อฟื้น เพื่อนำมาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีในการทำงานของคณะทำงานโครงการรื้อฟื้น เพื่อเสนอแนะ แนวทางในการจัดการจุดบกพร่องที่เกิดขึ้น

ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัด ม่วงออกเป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือ

- 1) ช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑสถาน ระหว่างปี พ.ศ.2534-2536
- 2) ช่วงดำเนินการ หมายถึง ช่วงที่พิพิธภัณฑสถานได้เปิดดำเนินการ และมีการจัดกิจกรรม การเผยแพร่ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในช่วงนี้เป็นช่วงที่เจ้าอาวาสวัดม่วงองค์ก่อน คือ พระอาจารย์ลม ผู้ที่ริเริ่มเก็บรวบรวมข้าวของพิพิธภัณฑสถานยังมีชีวิตอยู่ คือช่วง ประมาณ พ.ศ.2536 - 2546
- 3) ช่วง อดต. เข้ามาดูแล หมายถึง ช่วงที่พระอาจารย์ลมได้มรณภาพลง ประกอบกับ ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ถอนตัวจากการดูแลพิพิธภัณฑสถานและได้โอนหน้าที่การ

ดูแลให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาดูแลแทน คือ ตั้งแต่ พ.ศ.2546 – 2551

ในส่วนประเด็นการรื้อฟื้น คือ ช่วงเวลาที่คณะทำงานโครงการรื้อฟื้นได้เริ่มเข้ามาดำเนินการในพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่ พ.ศ.2551-ปัจจุบัน ซึ่งในขณะที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลการดำเนินโครงการรื้อฟื้นนี้ยังไม่เสร็จสิ้น

ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย คือ พื้นที่ในชุมชนมอญบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดม่วงและพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้เรียนรู้วิธีการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจากอุปสรรคปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นตัวอย่างในการดำเนินงานทางด้านพิพิธภัณฑสถานให้กับท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อที่จะทำให้พิพิธภัณฑสถานเกิดความยั่งยืน
2. นำเสนอให้เห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการแก้ไขและฟื้นฟู เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาทางด้านพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นต่อไป
3. เกิดการเรียนรู้รูปแบบการสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสาร
  - 1.1 แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารชุมชน
  - 1.2 แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
  - 1.3 แนวคิดและทฤษฎีเรื่องกลุ่มและผู้นำกลุ่ม
2. แนวคิดเกี่ยวกับพิพธิภณัทฑ์ชุมชนและการบริหารจัดการ
3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการรื้อฟื้น/สืบทอด
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

1.1 ทฤษฎีการสื่อสารชุมชน

ความหมายของการสื่อสาร

มีนักวิชาการได้ให้นิยามและความหมายของการสื่อสารไว้อย่างมากมาย ดังตัวอย่างในหนังสือ หลักนิเทศศาสตร์ ของ ปรมะ สตะเวทิน (2546) ที่ได้นำมาสรุปไว้หลากหลายท่าน อาทิ

วอเรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) คำว่าการสื่อสารในที่นี้มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความแต่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่รวมไปถึง ดนตรี ภาพการแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย

เอ็ดเวิร์ด สะเพียร์ (Edward Sapir) การสื่อสารคือการตีความหมายโดยสัญชาติญาณ ต่อท่าทางที่แสดงเป็นสัญลักษณ์โดยไม่รู้ตัว ต่อความคิดและต่อพฤติกรรมของวัฒนธรรมของบุคคล

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) การสื่อสารคือการมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร (Information signs)

นักวิชาการไทยอย่าง **จุมพล รอดคำดี** (2529) ก็ได้ให้คำนิยามว่า การสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองบาง ประการที่ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ คือ การเข้าใจร่วมกัน ความร่วมมือ ความตกลงเห็นพ้องต้องกัน ความผสมผสานประนีประนอม เป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความคงอยู่และการพัฒนาสังคมมนุษย์

รูปแบบการสื่อสาร

การสื่อสารสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้เกณฑ์อะไรในการจัดประเภท โดยในที่นี้จะพูดถึงการจำแนกรูปแบบการสื่อสาร 4 ลักษณะ คือ 1) จำแนกตามทิศทางทางการสื่อสาร 2) จำแนกตามลักษณะการใช้ 3) จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร 4) จำแนกตามการไหลของข่าวสาร (อ้างถึงใน นิติธร ทองศรีกุล, 2550)

1) จำแนกตามทิศทางทางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

- การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดไปยังผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัย หรือแสดงความคิดเห็น จึงไม่มีปฏิกริยาย้อนกลับจากผู้รับสาร การสื่อสารแบบนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรงจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรง ปราศจากการคำนึงถึงปฏิกริยาโต้กลับจากผู้รับสาร ทำให้ปริมาณของข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) จากผู้รับสารมีน้อยหรือไม่มีเลย การสื่อสารในลักษณะนี้จะออกมาในรูปของนโยบาย แผนงาน คำสั่งต่างๆ ของผู้บริหารหรือผู้นำ โดยผ่านสื่อชนิดต่างๆ เช่น เอกสาร สิ่งพิมพ์ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเกิดขึ้นกับสื่อมวลชนที่มีการเสนอข่าวสารสู่ประชาชนเพียงฝ่ายเดียว
- การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสารทางหนึ่ง ในขณะเดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารอีกทางหนึ่ง จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็สามารถรับส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อข้องใจหรือข้อสงสัย ต่างมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน มีการโต้ตอบกัน ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะตอบสนองกันเพื่อสร้างความเข้าใจอย่าง

ชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารจะให้ความสำคัญกับปฏิกริยาโต้กลับ (Feedback) ของผู้รับสาร

2) จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ

- การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่คำนึงถึงบทบาทหน้าที่และตำแหน่งระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารเป็นสำคัญ ตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ประกาศแจ้งนโยบาย คำสั่งการปฏิบัติงาน เป็นต้น
- การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) หมายถึง การสื่อสารกับบุคคลอื่นโดยไม่พิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่ และมีได้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ แต่เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากความสนิทสนมคุ้นเคย และจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางส่วนตัวมากกว่า การสื่อสารในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารโดยใช้คำพูด ได้แก่ การพบปะพูดคุย สนทนากัน

3) จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

- การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำหรือแบบวจนะ (Verbal Communication) หมายถึงการสื่อสารที่อาศัยคำพูดหรือตัวเลขเป็นสัญลักษณ์ของข่าวสาร สัญลักษณ์นี้อาจเป็นในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน หรือภาษาคณิตศาสตร์ก็ได้ เพื่อใช้ในการสื่อความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายได้อย่างชัดเจน และตรงตามที่ต้องการ ลักษณะการสื่อสารแบบนี้ ได้แก่ การสนทนา การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึก การประชุม เป็นต้น
- การสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำ หรือแบบอวัจนภาษา (Non-Verbal Communication) หมายถึงการสื่อสารโดยปราศจากคำพูด แต่แสดงออกทางท่าทาง สีหน้า การเคลื่อนไหวของร่างกาย ซึ่งแต่ละบุคคลก็สื่อสารกับบุคคลอื่นโดยมีความหมายเฉพาะของตนเอง ซึ่งทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเราอยู่ในสภาพเช่นไร เช่น การสั่นศีรษะแสดงถึงการปฏิเสธ การพยักหน้าแสดงถึงความเข้าใจหรือเห็นด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ การสื่อสารทั้งสองแบบต้องดำเนินควบคู่กันไปเพื่อให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพ เกิดความเข้าใจตรงกันในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

4) จำแนกตามการไหลของข่าวสาร แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

- การสื่อสารตามแนวตั้ง (Top-down Communication) โดยแบ่งออกเป็น

การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่ามายังตำแหน่งที่ต่ำกว่า โดยออกมาในรูปของนโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารรูปแบบนี้จะทำให้ผู้รับสารที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ขาดความริเริ่ม คอยรับฟังคำสั่งอยู่เสมอ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจ และไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up หรือ Upward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากผู้ส่งสาร ซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่ต่ำกว่า ขึ้นไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่สูงกว่า ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้ติดต่อสื่อสารกัน โดยมีทั้งการส่งสารและรับสารอย่างเท่าเทียม การสื่อสารรูปแบบนี้จะออกมาในลักษณะของการประชุมปรึกษาหารือ การสัมมนา เป็นต้น ทั้งนี้ จะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเสริมสร้างให้มีความคิดสร้างสรรค์ และทำให้สมาชิกทุกคนของสังคมนั้นมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างเต็มที่

- การสื่อสารตามแนวนอนหรือแนวราบ (Horizontal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้มีระดับหรือตำแหน่งที่เสมอกัน ใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้จะช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน และเป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสารมีองค์ประกอบอยู่ 4 อย่างด้วยกัน คือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

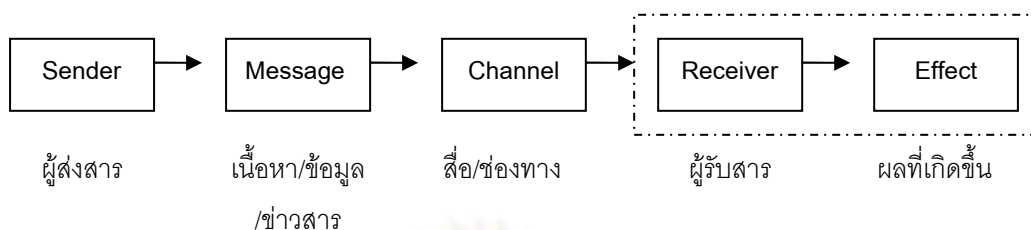
Sender (ผู้ส่งสาร)

Message (สาร/เนื้อหาสาร)

Channel (สื่อ/ช่องทาง)

Receiver (ผู้รับสาร) และ Effect (ผลที่เกิดขึ้น)

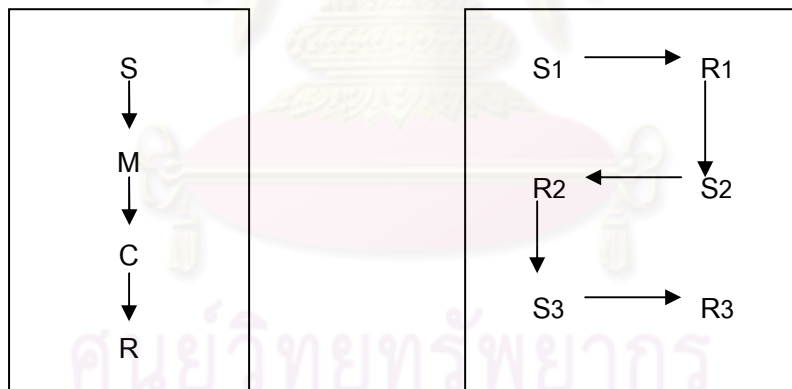
ดังนั้น เมื่อนำองค์ประกอบทั้ง 4 คือ S-M-C-R มาจัดเรียงกันก็จะเกิดเป็นกระบวนการสื่อสารก็เกิดขึ้น ดังรูป

ภาพที่ 1 : แบบจำลององค์ประกอบการสื่อสาร

(กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

โดยทฤษฎีทางด้านนิเทศศาสตร์ได้นำเสนอแบบจำลองการสื่อสารจากหลัก S-M-C-R ซึ่งสามารถนำมาจัดเรียงเป็นแบบจำลองได้ 2 แบบ คือ แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission Model) และ แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model) เพื่อนำมาศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของสื่อพื้นบ้าน

แบบจำลองเชิงการถ่ายทอด

แบบจำลองเชิงพิธีกรรม

ภาพที่ 2 : แบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอดข่าวสารและ
แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม

- 1) แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission Model) ในแบบจำลองนี้ ผู้ส่งสาร (S) จะสร้างสาร (M) แล้วก็ส่งผ่านสื่อ/ช่องทาง (C) ไปยังผู้รับสาร (R) แบบทางเดียว โดยผู้รับสารจะไม่มีโอกาสส่งสารย้อนกลับไป ที่เรียกว่า “การสื่อสารทางเดียว”

เป้าหมายของการสื่อสารแบบนี้ คือ ฝ่ายผู้ส่งต้องการจะแจ้งข้อมูล (เช่นประกาศของทางราชการ) หรือต้องการชักชวนโน้มน้าว (เช่นรายการโฆษณา) ในแบบจำลองนี้ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะเล่นบทบาทตายตัว คือ ใครเล่นเป็นผู้ส่งก็เล่นไปตลอด ฝ่ายผู้รับสารก็เล่นบทบาทตลอด

- 2) **แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model)** แบบจำลองนี้ ผู้ส่งสาร (S₁) จะส่งสารให้กับผู้รับสาร (R₁) ในช่วงจังหวะที่ผู้รับสาร (R₁) ก็จะไปเล่นบทบาทเป็นผู้ส่งสารบ้าง (S₂) ส่วนผู้ส่งสารเจ้าเดิมก็เปลี่ยนไปเล่นบทบาทผู้รับสาร (R₂) และสลับสับเปลี่ยนกันไปตลอดทั้งกระบวนการสื่อสาร รูปแบบของแบบจำลองเชิงพิธีกรรมที่เราคุ้นเคยกันดีก็คือ การสนทนาพูดคุยที่ทั้งสองฝ่ายต่างผลัดกันพูดผลัดกันฟังนั่นเอง ส่วนเป้าหมายของการสื่อสารแบบนี้ มักเป็นไปเพื่อ “สร้างลักษณะร่วมกัน” (shared) ให้เกิดขึ้น เช่น สร้างความเข้าใจร่วมกัน (พ่อแม่กับครูที่พูดคุยเรื่องปัญหาของเด็ก) สร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมกัน (กลุ่มคนที่ เป็นโรคเอดส์และถูกสังคมรังเกียจมาปรับทุกข์ร่วมกัน) สร้างประสบการณ์ร่วมกัน (การเล่าสู่กันฟังว่าไปเที่ยวเมืองนอกมาแล้ว เป็นยังไงบ้าง) ซึ่งในแบบจำลองเชิงพิธีกรรมนี้ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะไม่ใช้บทบาทตายตัว หากแต่มีการสลับปรับเปลี่ยนบทบาทกันไป (Role Shifting)

สำหรับการศึกษา การสื่อสารชุมชน นั้น กาญจนา แก้วเทพ (2543) ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญของการสื่อสารชุมชนไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกข้อเด่นๆ มาเป็นแนวทางในการศึกษา 3 ประการ ดังนี้

1) เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication)

ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งในลักษณะทางการและไม่เป็นทางการก็ได้ ลักษณะการสื่อสารแบบสองทางทำให้สถานะของผู้ส่งและผู้รับไม่ตายตัว แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา

2) ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of Information)

ในขณะที่กระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบกระแสดังนั้นทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นไปอย่างจำกัดคือ มีการไหลจากเบื้องบน (เจ้าหน้าที่รัฐ) ไปสู่เบื้องล่าง (ประชาชน) เท่านั้น แต่การสื่อสารชุมชน การหลั่งไหลของข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทุกทาง ทั้งบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom-up)

และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้นข่าวสารจึงอาจจะไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับในชนบท ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านอาจจะส่งข่าวสารไปยังเจ้าหน้าที่รัฐ หรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อส่งข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน (คือแนวทางของ “การสร้างเครือข่ายชุมชน” “การศึกษาดูงานจากกลุ่มชาวบ้าน”)

3) หน้าที่ของการสื่อสารชุมชน

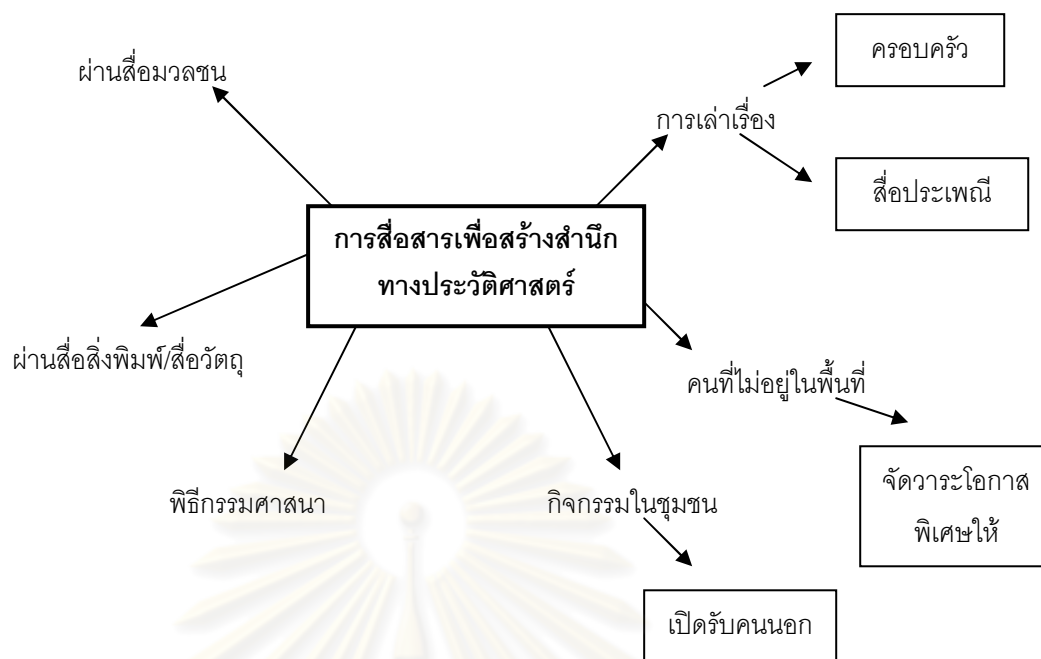
Windahl et al (1992, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543) ระบุว่า หน้าที่ของการสื่อสารชุมชน น่าจะประกอบด้วย

- หน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือ บุคคลและกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมาเพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองได้
- หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือการเข้ามีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน
- หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function) เป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารโดยทั่วไป หากทว่าในการสื่อสารชุมชนนั้นทิศทางการไหลของข่าวสารต้องเป็นไปอย่างรอบด้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น ผู้เข้าร่วมกระบวนการสื่อสารทุกคนจึงได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้เพื่อยกระดับความเข้าใจและความรู้ในเรื่องการสื่อสารและทักษะการถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน
- หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (Control Activation Function) การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนของปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback)

นอกเหนือจากคุณลักษณะที่กล่าวมาแล้ว Berrigan F.J. ได้เพิ่มเติมคุณสมบัติบางประการที่การสื่อสารชุมชนน่าจะมี คือ

- 4) สื่อชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน ไม่ว่าจะชุมชนจะตั้งวัตถุประสงค์การใช้งานเอาไว้เช่นใดก็ตาม
- 5) สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้หาข่าวสารเพื่อความรู้หรือความบันเทิง
- 6) สื่อชุมชนสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในหลายๆ บทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ
- 7) สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน มิใช่เป็นสื่อเพื่อชุมชน ซึ่งหมายความว่าตัวตนของชุมชนที่จะแสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่เป็นผู้อื่นมาทำให้ชุมชน
- 8) สื่อชุมชนจะปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง มาเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของคนทุกคน

จากแนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสารนี้ ผู้วิจัยสามารถศึกษาทำความเข้าใจและนำมาวิเคราะห์เพื่อหาวิธีการและรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำมาตอบปัญหานำวิจัยข้อ 2 ได้ และนอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารในช่วงการรื้อฟื้นของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนั้น น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เพราะพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสถานที่บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และสถานที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรศึกษาไปควบคู่กัน ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างงานวิจัยของชุมชนบ้านคร้ว (อ้างถึงใน กาญจนนา แก้วเทพ, 2549ข) ที่ศึกษาวิธีการสื่อสารเพื่อสืบทอดสำนึกทางประวัติศาสตร์ให้แก่คนในชุมชนมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ภาพที่ 3 : วิธีการสื่อสารเพื่อสืบทอดสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านคร้ว

(อ้างอิงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2549ข)

1.2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือพิเศษที่สามารถทำให้ชุมชนช่วยกันดูแลทรัพยากรของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ เพราะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนนั้นๆ จากการศึกษาในหลายกรณีจะเห็นว่าบรรดาอาคาร สิ่งของต่างๆ ในชุมชนมักไม่ได้รับการดูแลเมื่อเกิดการพังหรือเสียหาย ต่างจากการบูรณะวัดวาอารามที่ชาวบ้านมักจะร่วมแรงร่วมใจกันทำนุบำรุงเป็นอย่างดี ซึ่งคำตอบก็คือการขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ถึงกระนั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นเพียงรูปแบบกระบวนการทำงาน มิใช่ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น โดยคุณลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549ก)

- ผู้ส่งและผู้รับสารจะผลัดกันสลับบทบาทได้ และผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนจะได้เข้าร่วม ในหลากหลายบทบาทและในหลายขั้นตอน
- ข่าวสารและเนื้อหาจะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน
- ใช้การสื่อสารแบบสองทางโดยใช้แบบจำลองเชิงพิธีกรรม

- ช่องทางการสื่อสารอาจมีเพียงหนึ่งหรือหลายช่องทางก็ได้
- การไหลของข่าวสารเป็นแบบรอบทิศทางคือ มีการไหลจากบนลงล่าง จากล่างขึ้นบน จากข้างๆ ถึงกัน (ในระนาบเดียวกัน)
- เป้าหมายการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างความเข้าใจ สร้างความรู้สึกร่วมกัน ในชุมชน และสร้างความผูกพันหรือความรู้สึกเป็นเจ้าของ

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนา เพราะเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างอำนาจ หรือสร้างศักยภาพให้กับบุคคลที่เคยไร้เสียงในสังคมได้ กาญจนา แก้วเทพ (2543) ได้สรุปเกี่ยวกับเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
- 2) เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมและเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนำเอาความคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเผยแพร่ในวงกว้างและคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ (feedback) ก็จะทำให้ชุมชนเข้าใจในคุณค่าของตนเอง
- 3) เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีทันสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส
- 4) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง
- 5) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของตนเอง

- 6) ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดการริเริ่มของบางส่วนเลี้ยงของชุมชนหรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้องยอมรับว่าผลจากการใช้กระบวนการทัศน์การพัฒนาแบบบนลงล่างนั้นไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากแต่ยังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอย ความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วยตัวเอง
- 7) เนื่องจากเนื้อหาของ การสื่อสารชุมชนเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้น สื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกเลี่ยงปัญหาที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนกระทำได้ในหลายระดับ มีนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายๆ แบบ แต่ในที่นี้เลือกใช้การแบ่งระดับตาม กาญจนา แก้วเทพ (2543) ที่จัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 3 ระดับ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ใช้สาร (audience/receiver/user) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างสุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ต้นยังอยู่ในการกำหนดของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นเนื้อหา วิธีการนำเสนอ รวมถึงการเลือกช่องทางสื่อที่จะเผยแพร่ และผู้รับสารก็มีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารอย่างเดียว แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปสำหรับฐานะผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสาร ให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตนและสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย จะต้องสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสารทั้งในช่วงขาเข้าและขาออก คือ การสำรวจดูว่ามีช่องทางข่าวสารอย่างไรบ้างในชุมชน โอกาสในการเข้าถึงเป็นอย่างไร เนื้อหาเหมาะสมหรือไม่ และมีรูปแบบการนำเสนออย่างไร และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ มาตรการการเพิ่มช่องทางการสื่อสารเมื่อถึงเหตุจำเป็น

- 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง (sender/producer/co-producer/performance) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติม หรือต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าๆ ที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้นยังแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ คือ

ขั้นตอนก่อนการผลิต ได้แก่ การเตรียมการก่อนผลิตสื่อ เช่น การเลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ การรวบรวมข้อมูลเป็นต้น

ขั้นการผลิต คือ ขั้นตอนของการลงมือผลิต

ขั้นหลังการผลิต ได้แก่ ขั้นตอนหลังการถ่ายทำเสร็จแล้ว ก็ต้องมีการตัดต่อ การอัดเสียง เป็นต้น

ซึ่งชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็ได้ แต่ในแต่ละขั้นตอนนั้นจะต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่กำกับไว้ด้วย เช่น หากต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การใช้อุปกรณ์เสียก่อน เป็นต้น

- 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (policy maker/planner) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ถือได้ว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นมาเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิตก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมจนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ก็คงมีตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้ สำหรับการมีส่วนร่วมในระดับนี้นั้นหมายถึง การวางแผนและนโยบายดำเนินการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงสร้างการสื่อสารของชุมชน หรือในระดับที่แคบลงมาอาจจะหมายถึง การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชน

ข้อจำกัดของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นเพียงกระบวนการมิใช่ผลลัพธ์ ดังนั้นการทำงานในลักษณะนี้จึงไม่ใช่คำตอบของความล้มเหลวทุกกรณีไป แต่การสื่อสารยังมีข้อจำกัดหลายๆ ประการที่ผู้วิจัยหรือนักพัฒนาควรคำนึงถึง ซึ่ง White (1994, อ้างถึงใน นิษฐา หุ่นเกษม, 2549) ได้สรุปไว้ว่า

- กระบวนการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนั้นมิใช่ยารักษาโรคแบบอเนกประสงค์ มิใช่สูตรสำเร็จที่จะใช้ได้กับทุกชุมชนและทุกเวลา
- ปัญหาของมุมมองที่หลากหลายในการนิยามการดำเนินงานโครงการต่างๆ ว่า จะเป็นกรณี “มีส่วนร่วม” ของชาวบ้านในชุมชนหรือว่าชาวบ้านในชุมชนถูก “ควบคุมบังคับ” ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- ในปฏิบัติการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนั้น สิ่งสำคัญที่มักถูกมองข้ามหรือละเลยไปได้แก่ “ราคา” ที่ต้องจ่ายของชาวบ้านในชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญสำหรับการทำงานกับชุมชน เพราะไม่มีใครที่สามารถดูแลและจัดการทรัพยากรของชุมชนได้ดีเท่าคนในชุมชนเอง เช่นเดียวกับกิจการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงที่เป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน แต่เมื่อชุมชนขาดศักยภาพและการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ทำให้พิพิธภัณฑสถานตกอยู่ในภาวะชบเซา ดังนั้น ผู้วิจัยได้นำการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาศึกษาการจัดการบริหารพิพิธภัณฑสถานว่า ในการบริหารจัดการนั้นได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใดและรูปแบบอย่างไรบ้าง

1.3 แนวคิดเรื่องกลุ่มและผู้นำกลุ่ม

“กลุ่ม คือการชุมนุมกันของกลุ่มบุคคลกันมากกว่า 2 คนขึ้นไปที่มีเป้าหมายร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันหรือมีการสื่อสารกัน” (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534) ซึ่งนิยามโดยทั่วๆ ไปของกลุ่มก็ จะไม่ต่างจากนี้มากนัก เป็นการพูดถึงการรวมตัวของคนมากกว่าหนึ่งคนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน มีความสนใจหรือแสดงออกในเรื่องเดียวกัน ซึ่งการที่พวกเขาสามารถรวมตัวกันทำให้รู้สึกถึงสำนึก ร่วมกัน เป็นพวกเดียวกัน หรือมีอัตลักษณ์บางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้ หากจะพูดถึงภาระหน้าที่ของกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่า มีหน้าที่อยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล

ข่าวสารและข้อคิดเห็น เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ระหว่างกัน และเพื่อก่อให้เกิดการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ และสุกัญญา สมไพบูลย์, 2547)

ในการเสริมสร้างกลุ่มขึ้นมา หากพิจารณาถึงความจำเป็นในการรวมกลุ่มกันแล้ว จะพบสาเหตุที่เกี่ยวข้อง 3 ประการด้วยกัน

- 1) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อน หลากหลายและขยายตัวเกินความสามารถขององค์กรใดองค์กรหนึ่งที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังกันหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ปัญหา นั้น (สิน สีสวน, 2546)
- 2) การสร้างพื้นที่ทางสังคม การสร้างกลุ่มในชุมชนเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนา ซึ่งการใช้พลังกลุ่มในชุมชนเป็นเครื่องมือดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคมที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่างๆ มีความต้องการคล้ายคลึงกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคลและองค์กรอื่นๆ ในชุมชน ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน (ปฐพี มอนซอน อ่างถึงในพระมหาสุทิตย ภากรโร (อบอุณ), 2547)
- 3) การประสานประโยชน์อย่างเท่าเทียม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างกลุ่มคือ การประสานประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่มในชุมชนมีการประสานประโยชน์ต่อกันในลักษณะการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดการกระบวนกรใหม่ ความรู้ใหม่ โดยการประสานประโยชน์นั้น อาจไม่ได้หมายถึง การให้ประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการให้จังหวะและโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน

การก่อตัวของกลุ่ม

การก่อตัวของกลุ่มเกิดได้จากสาเหตุที่หลากหลาย อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี หรือ ชีวภาพ เป็นต้น แต่ในที่นี้ จะกล่าวถึงการก่อตัวของกลุ่มในชุมชน โดยจำแนกเป็น 3 สาเหตุ ดังนี้ (พระมหาสุทิตย ภากรโร (อบอุ้น), 2547)

1) กลุ่มที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งและการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ

การก่อตัวของกลุ่มในชุมชนในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐและเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาตนเอง ซึ่งอาจแบ่งประเภทการจัดตั้งได้อีก 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่เป็นนิติบุคคลและกลุ่มที่ไม่เป็นนิติบุคคล ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มที่เกิดจากการจัดตั้งนี้ จะมีลักษณะกิจกรรมและกระบวนการทำงานที่เป็นทางการ มีระบบ ระเบียบ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่งที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุนและนโยบายของหน่วยงานนั้นๆ

2) กลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

ได้แก่ กลุ่มในชุมชนที่เกิดขึ้นจากความร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนจนถึงการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นกลุ่มที่มีการสื่อสารและความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ และจะเกิดขึ้นในชุมชนปฏิบัติการที่ใช้ความสมานฉันท์และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มในลักษณะนี้ จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่นและมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม

3) กลุ่มที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด

ได้แก่ กลุ่มในชุมชนที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่าเป็นต้องใช้เวลาเป็นกลุ่มในการแก้ปัญหาและสร้างพลังในการเรียนรู้หรือการต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง กลุ่มที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้จะ

เกิดขึ้นหลังจากการที่สถานการณ์นั้นเกิดความสูงมอย่างเต็มที่และมีผู้ประสานงาน เพื่อให้กระบวนการกลุ่มมีการต่อเนื่อง ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์จะมีการรวมพลัง อย่างหนาแน่นบนพื้นฐานของการต่อสู้และการเรียกร้องเพื่อปกป้องและรักษาสิทธิ ของตนเองในการพัฒนาและการปรับบทบาทต่อการพัฒนาในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์และบริบททางสังคม

ส่วนความแตกต่างระหว่างกลุ่มและเครือข่าย ปารีชาติ สถาปัตตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระ พันธุ์ (2546) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า กลุ่ม มักประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิด ความเชื่อเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันผ่านประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันก็มีกิจกรรมต่างๆ ที่เหมือนหรือ ใกล้เคียงกัน มีพันธกิจร่วมกัน และดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน ในขณะที่เครือข่าย มักจะประกอบไปด้วยคนที่มีความคิด ความเชื่อ เหมือนหรือต่างกันได้ แต่ทุกคนต่างมุ่งเน้นการ ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะที่เป้าหมายย่อยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็น สมาชิกเครือข่ายอาจแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ การกระทำ พันธกิจ และเป้าหมาย

ผู้นำกลุ่ม

ความหมายของผู้นำ

Shaw (อ้างถึงใน สิริลักษณ์ ปริณรัณมย์, 2548) ให้ความหมายของผู้นำว่า บุคคลใด บุคคลหนึ่งที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม โดยที่เขาพยายามจะมีอิทธิพลเหนือสมาชิกคนอื่นๆ ภายในกลุ่ม หรือ หมายถึง สมาชิกคนใดคนหนึ่งพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือสมาชิกคนอื่นๆ มากกว่าที่สมาชิก เหล่านั้นจะพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือเขา

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (อ้างถึงใน เวทีนี้ สตะเวทิน, 2542) ให้ความหมายว่า ผู้นำ เป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะนำชาวบ้านในด้านที่ผู้นำนั้นมีความสามารถโดยมีจิตสำนึกและ อุดมการณ์ที่ยังประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชน โดยไม่ต้องรอคำสั่งให้ปฏิบัติการใดๆ จากอำนาจทางการ

พระธรรมปิฎก (2543) เราต้องการเครื่องมือหรือสื่อที่จะมาช่วยประสานให้คนทั้งหลาย ทำงานร่วมกัน เพื่อจะให้อยู่ด้วยกันด้วยดี ทำการด้วยกันได้บรรลุผลเป้าหมาย และประสบ

ความสำเร็จ นั่นคือ ความต้องการผู้นำ นั่นเอง และเมื่อพูดตามสภาพสังคมของมนุษย์อย่างนี้ ก็จะได้ความหมายของผู้นำว่าคือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือการทำงานร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปได้ด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงาม

พัฒนา บุญยรัตพันธุ์ (อ้างถึงใน สมฤทัย เสือปาน, 2549) ให้ความหมายผู้นำชุมชน หมายถึงผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบกับความสามารถพิเศษในกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในแต่ละกลุ่มย่อมประกอบด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ และลักษณะแตกต่างกันไป ในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน สถานการณ์เป็นตัวหนึ่งซึ่งผลักดันให้สมาชิกกลุ่มบางคนกลายเป็นผู้นำและบางคนกลายเป็นผู้ตาม ความเป็นผู้นำจึงมักปรากฏขึ้นเพราะเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมบีบบังคับ

นอกจากนี้ ยังกล่าวว่า ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปอาจจำแนกได้กว้างๆ 2 ประเภท คือ

1. **ผู้นำแบบเป็นทางการ** ได้แก่ผู้มีอำนาจหน้าที่ โดยได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน รวมถึงอบต. ด้วย ผู้นำประเภทนี้มีตำแหน่งหน้าที่ค้ำจุนอยู่ ประชาชนก็ตระหนักในฐานะผู้นำ เพราะมีการเลือกตั้ง แต่งตั้งและประกาศเป็นทางการให้ทราบโดยสาธารณะ
2. **ผู้นำทางธรรมชาติหรือแบบไม่เป็นทางการ** ได้แก่ อิทธิพล มีความสามารถ มีความรู้ความทันสมัย และรู้สถานการณ์ของหมู่บ้าน ไม่ได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่ใดๆ จากทางราชการ ชาวบ้านไม่ได้ตระหนักในความเป็นผู้นำ แต่ก็ยอมรับเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จในการทำงานของหมู่บ้าน ประชาชนเดือดร้อนมีปัญหาจะอาศัยบุคคลนี้เป็นที่พึ่งพิงได้

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชน

จิรพรรณ กาญจนจิตตรา (2522) ได้สรุปหน้าที่สำคัญของผู้นำไว้ดังนี้

1) นักริเริ่มสิ่งใหม่

ผู้นำจะต้องมีบทบาทในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ซึ่งจะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้นำจะต้องเป็นคนแรกที่มองเห็นความต้องการของสมาชิก จะต้องทำให้สมาชิกตระหนักถึงความต้องการและริเริ่มกิจกรรมในกลุ่ม

2) ผู้แนะแนวทาง

ผู้นำจะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำผู้ตามในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ คอยช่วยเหลือในการวิเคราะห์ปัญหา และเป็นผู้กระตุ้นความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม และผู้นำจะเป็นผู้ให้ข่าวสารด้วย

3) ผู้จัดการกิจกรรมกลุ่ม

ผู้นำจะมีหน้าที่ในการก่อตั้งกลุ่ม บำรุงรักษากลุ่มมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ เช่นเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก เป็นตัวกลางในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิก เป็นผู้ประสานงานกับสมาชิก เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความราบรื่น

4) เป็นสัญลักษณ์

ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และอุทิศตนในการทำงานเพื่อกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เป็นที่ชื่นชอบของบรรดาผู้ตาม และถือผู้นำเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มและพยายามกระทำตนตามแบบอย่าง

ชูศักดิ์ ชูช่วย (อ้างถึงใน ปัญญา สวัสดิ์เสรี, 2539) กล่าวว่า ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพราะผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับประชาชน จึงสามารถเข้าใจสภาพชุมชนได้อย่างแท้จริง มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนนั้น เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนในหมู่บ้าน หรือคุณภาพด้านการศึกษา เศรษฐกิจ อาชีพ การสาธารณสุข สังคมวัฒนธรรม และการเมืองการปกครองให้มีคุณภาพสูงขึ้น

จากแนวคิดบทบาทเรื่องผู้นำชุมชน จะเห็นว่า ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการพัฒนา ชุมชนจำเป็นต้องมีผู้นำในการประสานประโยชน์และประสานพลังคนในท้องถิ่นให้เกิดการรวมตัวกันขึ้นเพื่อการพัฒนาความเจริญ โดยในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดเรื่องกลุ่มและผู้นำกลุ่มมาวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการและการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์บ้านม่วง ว่าในการปฏิบัติงานมีใครหรือกลุ่มไหนเข้ามาช่วยในการปฏิบัติบ้าง และมีใครแสดงบทบาทหน้าที่และมีศักยภาพในการเป็นผู้นำบ้าง

2. แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ชุมชนและการบริหารจัดการ

กิจการพิพิธภัณฑ์และพิพิธภัณฑ์สถานถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและชุมชนระดับต่างๆ ของโลกมาเป็นเวลานานแล้ว ในประเทศฝรั่งเศสหลังการปฏิวัติประชาธิปไตย พิพิธภัณฑ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ประชาธิปไตย เป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมชาติและสร้างแรงจูงใจในการสร้างประชาธิปไตย (สายันต์ ไพเราะญจิตร, 2550) แต่สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นถูกสร้างขึ้นมาน้อยที่สุดเพื่อจะบอกเล่าเรื่องราวตัวตนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ มากกว่าที่จะเล่าเรื่องของชาติหรือประวัติศาสตร์ชาติจากส่วนกลาง

ศรีศักร วัลลิโภดม (2539) ได้ให้ความหมายและคุณลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าเป็นสถานที่จัดแสดงของที่ทำให้คนในท้องถิ่นรู้จักถิ่น รู้จักตนเองว่าอยู่ที่ไหน มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างไร มีหลักฐานความเก่าแก่ในการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาอย่างไร และในการปรับตัวดังกล่าวทำให้ต้องพัฒนาเทคโนโลยีอย่างใดขึ้นมาควบคุม เรื่อยลงมาถึงพัฒนาการทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจในท้องถิ่น จะทำให้แลเห็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคตได้ นอกจากนี้ อาจารย์ศรีศักรยังได้ขยายความเพิ่มเติมอีกในการสัมมนาพิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่ (2544) ว่า การอธิบายความเป็นถิ่นที่และการปรับตัวของคนในชุมชน ได้ทำให้เกิดรูปแบบในการดำรงชีวิตและวิถีชีวิตที่เหมือนกัน รูปแบบดังกล่าวนี้เรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” ซึ่งสิ่งที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เห็นได้เด่นชัดคือ

- ชนบประเพณี พิธีกรรม และจารีต
- นิทาน นิยาย และภาษาของท้องถิ่นที่สืบทอดกันได้
- พื้นที่สาธารณะของท้องถิ่นมักจะมีการสร้างศาลผี ศาลเจ้า หรือวัด ให้ผู้คนในท้องถิ่นได้กราบไหว้และประกอบพิธีกรรม รวมถึงดูแลรักษาพร้อมกันด้วย
- ผู้คนในชุมชนต่างๆ ของท้องถิ่นมักมีประสบการณ์ร่วมกันในทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดสำนึกในความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันขึ้น

ซึ่งในการทำงานด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น Konare (อ้างถึงใน นิษฐา หรุ่นเกษม, 2549) อดีตประธานสภาการพิพิธภัณฑ์ (ICOM) ได้สรุปคุณลักษณะสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ ดังนี้

- พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นนี้จะต้องมีลักษณะของความเป็นครอบครัวหรือชุมชน ขึ้นอยู่กับขนบธรรมเนียมของชุมชน ทรัพยากรร่วมของชุมชน และความต้องการของชุมชน
- ปฏิบัติการพิพิธภัณฑที่ตลอดจนการอนุรักษ์และสงวนรักษาวัตถุสิ่งของต่างๆ จะต้องเป็นเรื่องราวของชุมชนเป็นหลัก ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านในชุมชนจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะมีวัตถุอะไรบ้างในพิพิธภัณฑที่ เกณฑ์ในการตัดสินใจและเลือกรูปแบบในการนำเสนอจะขึ้นอยู่กับการให้คุณค่า ให้ความสำคัญ และความภาคภูมิใจของชุมชน
- สิ่งสำคัญในความเป็นพิพิธภัณฑที่ชุมชนก็คือ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” (local participation) และ “การบริหารจัดการด้วยตนเอง/ด้วยคนในชุมชน” (self-management) อย่างไรก็ตาม กระบวนการทำงานพิพิธภัณฑที่ชุมชนก็จะต้องได้รับฐานสนับสนุนจากภายนอกทั้งในเรื่องของความรู้และการอบรมทางด้านเทคนิค แต่จะต้องให้ความเคารพต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน

ประเภทของพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น

ในการจำแนกกลุ่มพิพิธภัณฑที่สถานในประเทศไทย ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2548) ได้จัดแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นพิพิธภัณฑที่สถานแห่งชาติ ดำเนินงานโดยกรมศิลปากร กลุ่มที่สองเป็นพิพิธภัณฑที่สถานี่ดำเนินงานโดยหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐนอกเหนือจากกรมศิลปากร และกลุ่มที่สามคือ พิพิธภัณฑที่สถานี่ในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินงานโดยวัด ชุมชน และนักสะสมเอกชนในท้องถิ่น โดยในส่วนของ **พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น** สามารถจำแนกประเภทออกตามลักษณะการก่อตั้งได้ ดังนี้

1) พิพิธภัณฑที่วัด

เกิดขึ้นจากพระภิกษุผู้สนใจเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่ตกทอดมาในวัด แล้วจัดตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑที่ มีการสะสมเพิ่มเติมโดยการเสาะแสวงหา หรือรับบริจาคจากญาติโยมที่ศรัทธา การสนับสนุนส่วนมากมาในรูปแบบของการบริจาคเงินและสิ่งอำนวยความสะดวกให้พิพิธภัณฑที่จากผู้มีจิตศรัทธา

2) พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน

เกิดจากนักสะสมที่เก็บรวบรวมสิ่งของที่ตนสนใจเพื่อตอบสนองความอยากรู้ของตนเอง แล้วขยายมาเป็นพิพิธภัณฑสถานตามกำลังกายและกำลังทรัพย์ของตน โดยไม่มีการสนับสนุนจากภาครัฐ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังเกิดจากกลุ่มชาวบ้านที่เก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายมาจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้คนท้องถิ่นได้เข้าใจและภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และเผยแพร่วัฒนธรรมของตนให้คนต่างถิ่นได้เรียนรู้ โดยสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านอาจเป็นของเฉพาะประเภทหรือหลากหลายประเภท ที่สะท้อนคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีพิพิธภัณฑสถานหลายแห่งได้เก็บรักษาสิ่งของที่มีคุณค่าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไว้ด้วยเช่นกัน

รูปแบบการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนี้มีหลากหลายรูปแบบ เช่น พิพิธภัณฑสถานวัดส่วนใหญ่ดำเนินการโดยพระสงฆ์และผู้ที่ทำงานให้วัด พิพิธภัณฑสถานของนักสะสมเอกชนส่วนมากดำเนินงานด้วยระบบครอบครัว และพิพิธภัณฑสถานชุมชนมักมีกรรมการดำเนินการ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆ จากภาครัฐ และขาดปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ที่จะพัฒนางานตามกระบวนการทางพิพิธภัณฑสถาน

ควรจัดพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นอย่างไร

ตามความเห็นของศรีศักร วัลลิโภดม (2545ข) เห็นว่าในการจัดทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้น จำเป็นที่ต้องหยุดวิธีการในแบบเดิมที่รัฐเคยทำมา คือ การนำเอาโบราณวัตถุมาตั้งแสดงเป็นศิลปวัตถุ และบอกให้ทราบว่ามีอายุเท่าไร เก่าแก่เพียงใด และรูปร่างอย่างไร แต่ไม่มีการกล่าวถึงผู้คนในท้องถิ่นแต่อย่างใด สิ่งของจัดแสดงส่วนใหญ่ก็ถูกจำกัดอยู่ในเรื่องของวังและวัดเท่านั้น ซึ่งไม่ก่อให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้ของชุมชนเท่าไรนัก นอกจากนี้พิพิธภัณฑสถานบางที่ก็เน้นการจัดแสดงรูปแบบและเทคโนโลยีจนเกินไปซึ่งก่อให้เกิดความยุ่งยากตามมา โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณในการจัดทำที่ต้องใช้เงินหลักล้านทั้งสิ้น ทำให้คนทั่วไปมีทัศนคติเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑสถานว่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งเราต้องเปลี่ยนแปลงวิธีคิดใหม่ เพราะในการจัดพิพิธภัณฑสถานจำเป็นต้องใช้ความรู้เป็นตัวนำ นั่นคือความรู้ท้องถิ่น ซึ่งเมื่อได้ความรู้มาแล้ว การสื่อความหมายให้ผู้คนในท้องถิ่นหรือต่างถิ่นได้ด้วยวิธีการใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของท้องถิ่น เพราะบางครั้งห้องที่มีขนาดเล็กก็สามารถนำมาจัดเป็นพิพิธภัณฑสถานได้ไม่จำเป็นต้องเป็นห้องที่มีขนาดใหญ่หรือเทคโนโลยีราคาแพง หากแต่ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่สามารถสื่อออกไปได้

ในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องจัดสร้างด้วยราคาแพงหรือใช้ผู้เชี่ยวชาญหรือศิลปินเป็นผู้จัดเท่านั้น แต่ใช้ผู้รู้ก็สามารถทำได้เช่นกัน เพราะพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเรื่องการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้คนได้รู้จักตนเองและรู้จักผู้อื่น ซึ่งสิ่งแรกที่ต้องได้คือ ต้องได้ “สาระหรือความรู้ของท้องถิ่น” ซึ่งมีดีในสังคมไทยเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคือ **มิติด้านพื้นที่และดินแดน** กล่าวคือ ดินแดนในประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีอายุเก่าแก่และมีความเป็นมาที่ยาวนาน มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีผู้คนหลายกลุ่มเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเป็นระยะเวลาหลายพันปีมาแล้ว เพราะฉะนั้นผู้คนในแต่ละท้องถิ่นจึงมีอดีตเป็นของตัวเอง เห็นได้จากซากปรักหักพังทางโบราณคดีหรือโบราณวัตถุที่ยังหลงเหลือให้เห็นอยู่ ซึ่งฐานและสำนึกท้องถิ่นมักเกิดจากสิ่งเหล่านี้เป็นอันดับแรก ดังจะเห็นได้ว่าในการเกิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นได้เริ่มต้นจากการที่พระภิกษุสงฆ์ได้เริ่มเก็บรวบรวมศิลปวัตถุ โบราณวัตถุต่างๆ แล้วจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา แต่เนื่องจากท่านยังขาดความรู้จึงทำให้พิพิธภัณฑ์ยังไม่สามารถแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มที่

ในการจัดแสดงเนื้อหาในพิพิธภัณฑ์ สิ่งที่เป็นสาระสำคัญประกอบด้วย 2 ส่วนหลักๆ คือ *ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม* และ *ประวัติศาสตร์ทางสังคม* (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545)

ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม คือการที่โบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเช่นนี้แล้ว มนุษย์สามารถตั้งถิ่นฐานได้อย่างไร ขณะเดียวกันโบราณวัตถุสถานเหล่านี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งนอกเหนือธรรมชาติอีกด้วย (หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อต่างๆ ที่จรรโลงท้องถิ่น) เพราะทำให้เกิดการก่อสร้างศาสนสถานหลายแห่งขึ้นมา สิ่งเหล่านี้คือพื้นฐานของดินแดนที่เป็นประเทศไทยที่มีความแตกต่างไปจากประเทศอื่น ทั้งความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ เหล่านี้จึงเท่ากับว่าเป็น *การสร้างประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม* ขึ้น โดยในการจัดแสดงอาจอาศัยความช่วยเหลือจากกรมศิลปากร ในการอธิบายเกี่ยวกับโบราณวัตถุในภาพรวม เช่น สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย เป็นต้น แต่สำหรับประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ท้องถิ่นต้องตีความเองเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมให้ได้

ประวัติศาสตร์ทางสังคม ในการจัดพิพิธภัณฑ์ไม่ได้หยุดอยู่ที่เรื่องของ การจัดประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเท่านั้น เพราะการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นสัมพันธ์กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางสังคมอีกด้วย ในอันที่จะทราบความเป็นมา

ของผู้คนภายในท้องถิ่นนั้น เช่น มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งชุมชนเมื่อใด และมีการสืบทอดต่อกัน มาถึงปัจจุบันเมื่อใด สิ่งเหล่านี้เป็นสาระที่สำคัญของการจัดพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เนื่องจากมีส่วน เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของผู้คนสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

เพราะฉะนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงประกอบไปด้วย 2 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นมาของผู้คนในพื้นที่ และอีกส่วนคือ ประวัติศาสตร์ทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคมที่ผู้คนที่อยู่สืบทอดกันมา หมายถึงเรื่องราวของอดีต ที่ได้ทิ้งร่องรอยที่เป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมไว้ ทำให้เห็นถึงความเจริญ ความเป็นมา และ ในหลาย ท้องถิ่นที่ผู้คนรุ่นหลังได้มีการปรับตนเองตามคนรุ่นก่อน เช่น การที่คนรุ่นหลังได้เข้าไปอาศัยยัง บริเวณชุมชนโบราณแล้วเกิดการตีความอดีตนั้นว่าเป็นอย่างไร เหตุการณ์ในอดีตของคนกลุ่มนี้จึง ออกมาในรูปแบบของตำนาน ซึ่งตำนานก็เปรียบเสมือนตัวเชื่อมระหว่างประวัติศาสตร์ทาง วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ทางสังคม

นอกจากนี้ สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะญจิตร, 2550) ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมในการจัดทำพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านว่า พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านแต่ละแห่งไม่จำเป็นต้อง เหมือนกัน และจำเป็นอย่างยี่งที่จะต้องให้ต่างกัน เพราะฉะนั้นถ้าเราไม่โลภมากกว่าพิพิธภัณฑสถานของ เราจะต้องตอบคำถามเกี่ยวกับชุมชนได้ทุกเรื่อง มันก็น่าจะทำให้วิสัยในการจัดทำทำได้ดีขึ้นคือ ให้ความรู้อะไรเขาไป ให้เขาประทับใจเรื่องนั้นสักเรื่องหนึ่ง เป็นเด่นในเรื่องนั้น

แนวคิดและรูปแบบการสื่อสารมีความเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านพิพิธภัณฑสถานหลาย ประการ จากการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานของ นิษฐา หุ่นเกษม (2549) ได้สรุปลักษณะ ทางด้านแนวคิดและรูปแบบการสื่อสารในพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไว้ โดยผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลในส่วน นี้ไปค้นคว้าต่อถึงกระบวนการสื่อสารและการทำงานทางด้านพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงได้ ดังนี้

แนวคิด

- กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่
- แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชน
- แนวคิดแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- Entry as right

รูปแบบการสื่อสาร

- แบบจำลองการสื่อสาร เป็นการสื่อสารสองทาง มุ่งสร้างความหมายร่วมกัน ผ่านการจัดแสดงและนำเสนอ การจัดนิทรรศการ กิจกรรมพิเศษอื่นๆ
- ความหมายของตัวบท มีความหมายที่หลากหลาย
- ผู้ส่งและผู้รับ มีความสัมพันธ์กันทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานพิพิธภัณฑสถานฯ ในทุกขั้นตอน ผลคือความรู้สึกมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งกับพิพิธภัณฑสถานฯ มีความผูกพัน และรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานฯ

การดำเนินกิจการด้านพิพิธภัณฑสถานฯ ก็เหมือนกับการดำเนินงานของกิจการอื่นๆ ที่ต้องมีระบบงานบริหารและการจัดการเพื่อดูแลและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยในการศึกษาด้าน “การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการ” กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวว่า การสื่อสารแขนงนี้เป็นการนำเอาศาสตร์ด้านการสื่อสารมาผสมกับกับเนื้อหาด้านการบริหารจัดการ ต้องบอกได้ว่าเป็นการบริหารจัดการอะไร (บริหารงาน/เงิน/สิ่งของ ฯลฯ) เป็นไปเพื่อเป้าหมายอะไร (หวังผลกำไร สร้างสำนึกร่วม ฯลฯ) มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง มีกระบวนการ/ขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไรและเกิดอะไรขึ้นมา เป็นต้น ซึ่งในส่วนของการศึกษาด้านการบริหารจัดการที่พิพิธภัณฑสถานฯ ฟันบ้านวัดม่วง ผู้วิจัยได้ศึกษาในส่วนของปฏิบัติการบริหารจัดการในด้านการบริหารงาน/คน/และเงิน ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่มักจะเป็นปัญหาในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานฯ ดังที่ ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล (2548) ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานฯ ที่องถิ่นไว้ ดังนี้

- 1) ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการภายในพิพิธภัณฑสถานฯ แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานฯ ที่องถิ่นจะเกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐบาลส่วนกลางและความต้องการของชุมชน แต่อำนาจในการตัดสินใจเรื่องนโยบายและแผนงานจัดการล้วนถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐเกือบทั้งสิ้น แผนงานเหล่านี้มักมีรูปแบบตายตัว ในขณะที่พิพิธภัณฑสถานฯ ที่องถิ่นแต่ละแห่งมีเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอและความน่าสนใจที่แตกต่างกันออกไป ในบางครั้งจึงไม่สามารถใช้แผนงานเดียวกันได้
- 2) ปัญหาความร่วมมือประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐและชาวบ้านในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ปัญหาเรื่องการประสานงานมักมีสาเหตุหลักจากการ

ที่ชาวบ้านไม่ไว้วางใจในหน่วยงานของรัฐ เพราะกลัวว่ารัฐจะใช้อำนาจหลวงยึดเอาทรัพย์สินของชุมชนไป หรือในบางชุมชนชาวบ้านเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ประทับใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่ให้ความร่วมมือ เป็นต้น

- 3) **ปัญหาด้านการเงิน** แม้ว่ารัฐบาลจะให้การสนับสนุนในการก่อตั้ง แต่กลับไม่ใช้งบประมาณเพื่อการดูแลรักษาและพัฒนาอย่างยั่งยืน พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นหลายแห่งจึงอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมเนื่องจากไม่มีเงินบำรุงรักษา การแก้ปัญหาเรื่องการเงินของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นอาจเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากต้องอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่เจ้าหน้าที่รัฐสามารถมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้โดยเริ่มจากการปรับมุมมองของตน ให้ความเคารพและเข้าใจรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน นอกจากนี้ ควรให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการบริหารอย่างแท้จริง โดยอาศัยแผนงานที่มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ของพิพิธภัณฑท์แต่ละที่

ลักษณะการบริหารงานด้านต่างๆ ของพิพิธภัณฑท์

การบริหารจัดการงานภายในพิพิธภัณฑท์

นิคม มุสิกคามะ (2521) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการทั่วไปในการบริหารงานพิพิธภัณฑท์ว่า จะต้องมี

- 1) **การวางแผนและการเตรียมงาน** คือการวางแผนในเรื่องของ บทบาท ในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑท์ และ เป้าหมาย ในการดำเนินงานซึ่งก็หมายถึงการกำหนดเป้าหมายขอบเขตความรับผิดชอบต่องาน ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ลักษณะการปฏิบัติงาน เป็นต้น
- 2) **การวินิจฉัยสั่งการ** คือการพิจารณาแผนงานต่างๆ ที่จะดำเนินงานในพิพิธภัณฑท์ ซึ่งประเด็นสำคัญในการพิจารณาอาจแบ่งได้เป็น 3 ปัจจัยด้วยกัน คือ
  - งานนั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์แน่นอนว่า ใครจะทำอะไร ที่ไหน อย่างไร โดยวิธีใด และเมื่อไหร่
  - ผู้รับผิดชอบทั้งหมดจะต้องเข้าใจวิธีการทำงานทั้งหมด

- กำหนดความเหมาะสมเกี่ยวกับวาระและโอกาสในการดำเนินงาน
- 3) การจัดระบบงานและการประสานงาน คือการแบ่งงานออกเป็นกลุ่มตามหน้าที่ และแบ่งความรับผิดชอบไปตามสายงานต่างๆ รวมทั้งการประสานงานแต่ละสายงาน
  - 4) การสั่งงานและการติดต่อสื่อสาร เป็นวิธีที่ทำให้เกิดการประสานความคิดระหว่างเจ้าหน้าที่สายต่างๆ และผู้ควบคุมงาน โดยแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ
    - การสั่งงานโดยตรง เช่น การออกคำสั่งมอบหมายงาน-เขียนรายงาน การเรียกประชุม พบและปรึกษา เป็นต้น
    - การสั่งงานทางอ้อม เช่น การใช้หนังสือเอกสาร วิทยุ สื่อมวลชน เป็นต้น
  - 5) การควบคุมงาน คือการติดตามผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จากแผนงานที่วางไว้ว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด

ในส่วนนี้นอกจากจะศึกษารูปแบบการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วงแล้ว ผู้วิจัยยังสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์ของคนในชุมชนในระดับต่างๆ ทั้งในระดับของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารหรือผู้ผลิตด้วย

การบริหารจัดการด้านคนหรือบุคลากรในพิพิธภัณฑ์

อันที่จริงแล้วการแบ่งงานหรือหน้าที่ในพิพิธภัณฑ์ที่ไม่มีแบบแผนตายตัว แต่จะต้องแบ่งงานแล้วทำให้พิพิธภัณฑ์นั้นๆ สามารถปฏิบัติงานได้ตรงตามหน้าที่และวัตถุประสงค์ จิรา จงกล (2532) ได้จำแนกหน้าที่ของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ไว้ดังนี้คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการหรือภัณฑารักษ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียน เจ้าหน้าที่ฝ่ายซ่อม สงวนรักษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคงานช่าง และเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา แต่สำหรับการจัดการบริหารด้านคนหรือบุคลากรในพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กหรือในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น/ชุมชน เช่นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนั้น มีจำนวนคนจำกัดอาจไม่จำเป็นต้องมีการจัดโครงสร้างการทำงานในลักษณะนั้นก็ได้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังปัญหาในการหาคนมาช่วยกันทำงาน เนื่องจากงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด และหลักปรัชญาในการทำงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางการเงินในเรื่องของการจ้างและค่าใช้จ่ายอื่นๆ เวลา รวมทั้งความพร้อมและ

ความเข้าใจในการทำงานด้านพิพิธภัณฑศาสตร์ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิพิธภัณฑศาสตร์ท้องถิ่นในหลายๆ แห่งต้องปิดตัวลงไป

ดังนั้น การที่จะทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการดำเนินการพิพิธภัณฑศาสตร์มากขึ้น ช่องทางหนึ่งก็คือ การสร้าง “อาสาสมัครพิพิธภัณฑศาสตร์” หรือ “เครือข่ายพิพิธภัณฑศาสตร์” (อ้างถึงใน นิษฐา หรุ่นเกษม, 2549) ซึ่งจะทำให้ได้คนเข้ามาทำงานในพิพิธภัณฑศาสตร์มากขึ้น สำหรับเงื่อนไขสำคัญในการมาเป็นอาสาสมัครของพิพิธภัณฑศาสตร์คือ

- 2) การติดตั้งความรู้ความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้น นั่นคือ ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและปรัชญาในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑศาสตร์ ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดความยั่งยืนในการทำงาน นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้ความรู้ความเข้าใจในส่วนเนื้อหาของเนื้อหาที่นำมาจัดแสดง การดูแลรักษา และการจัดเก็บรักษาวัตถุจัดแสดงด้วย
- 3) การติดตั้งกลไกในการสื่อสารร่วมกัน ระหว่างพิพิธภัณฑศาสตร์กับชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานโดยมีการเลือกใช้สื่อที่หลากหลายในทุกๆ ช่องทางที่มีอยู่ โดยการสื่อสารหรือช่องทางที่เลือกมานั้นจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้รับสารหรือคนในชุมชนสามารถส่งข้อมูลของตนกลับไปยังพิพิธภัณฑศาสตร์หรือผู้ส่งสารได้
- 4) การสร้างเงื่อนไขหรือแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วม การทำงานเป็นอาสาสมัครพิพิธภัณฑศาสตร์อาจไม่ได้ค่าตอบแทนหรือค่าตอบแทนน้อยมาก โดยเฉพาะการทำงานให้กับพิพิธภัณฑศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้ไม่ค่อยมีผู้ที่มาสนใจดูแลมากนัก ดังนั้นในการสร้างอาสาสมัครอาจจะสร้างแรงจูงใจจากการให้สิทธิพิเศษแก่ผู้มาทำงานแทน อาทิ การเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษที่จัดขึ้นโดยพิพิธภัณฑศาสตร์

การบริหารจัดการด้านเงิน

เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจการทุกกิจการ เพราะในการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามย่อมต้องใช้เงินเป็นตัวขับเคลื่อน ลักษณะของเงินที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑศาสตร์นั้น เริ่มตั้งแต่การ

รวบรวมวัตถุประสงค์แสดง งบในการจัดสร้างอาคารสถานที่ในการจัดพิพิธภัณฑน์ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการรักษาและดำเนินงานในพิพิธภัณฑน์ (นิคม มุสิกคามะ, 2521)

ในส่วนของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นที่มีงบประมาณในการจัดทำพิพิธภัณฑน์ไม่มากนัก หนทางหนึ่งในการทำให้พิพิธภัณฑน์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน คือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือแม้แต่ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑน์ให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันและรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑน์ ย่อมทำให้คนรู้สึกรักและหวงแหน อยากดูแลรักษาพิพิธภัณฑน์ของตน ดังเช่นการดูแลอุโบสถวัด ซึ่งชุมชนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี สำหรับแหล่งรายได้ที่เกิดขึ้นในกรณีของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น อาจได้มาจาก (นิคม มุสิกคามะ, 2521)

- เงินบริจาคของเอกชน กองทุน สมาคม หรือมูลนิธิต่างๆ
- รายได้จากการเก็บค่าธรรมเนียมในการเข้าชมการจำหน่ายของที่ระลึก ร้านค้า หรือการตั้งตู้รับบริจาคเพื่อบำรุงค่าน้ำค่าไฟ
- รายได้จากค่าบำรุงสมาชิกของสมาชิกพิพิธภัณฑน์
- รายได้จากทุนช่วยเหลือพิเศษ อย่างในกรณีของพิพิธภัณฑน์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ได้รับทุนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑน์จากงบประมาณแผ่นดิน เนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนพรรษา 5 รอบ

การทำหน้าที่การบริหารจัดการเงินหรืองบประมาณของพิพิธภัณฑน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงให้พิพิธภัณฑน์สามารถดำเนินกิจการและยังจัดแสดงนิทรรศการหรือกิจกรรมต่างๆ ได้ การที่ชุมชนหรือบุคคล องค์กรต่างๆ ยังให้ความช่วยเหลืออยู่ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ชุมชนยังต้องการมีพิพิธภัณฑน์อยู่ ในส่วนของพิพิธภัณฑน์พื้นบ้านวัดม่วง การศึกษาด้านการบริหารจัดการเงินหรืองบประมานั้น เหมือนเป็นการตรวจสอบสภาพของพิพิธภัณฑน์ว่ายังทำหน้าที่และเป็นที่ต้องการของชุมชนหรือคนที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑน์อยู่หรือไม่ ซึ่งจะเป็นหลักประกันในเรื่องของความยั่งยืนของพิพิธภัณฑน์ได้

ในการศึกษาด้านปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์ ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะการดำเนินการบริหารจัดการในด้านการบริหารงาน บริหารคน และบริหารเงิน โดยแสดงให้เห็นรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของผู้วิจัยได้แบ่งไว้ รวมถึงการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการค้นหาระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์ของชุมชนด้วย ทั้งนี้

เพื่อนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงและดำรงอยู่ของพิธีกรรมที่พื้นบ้าน วัดม่วง

3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการรื้อฟื้น/สืบทอด

วัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก มนุษย์นำวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และขัดเกลาทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม วิถีคิด การดำเนินชีวิต รูปแบบพฤติกรรม เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารก็เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมของกลุ่มคนต่างๆ Smith (1966) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการสื่อสารไว้ว่า “เมื่อไรก็ตามที่ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กันเขาจะสื่อสารกัน ทั้งนี้ คนเราต้องสื่อสารกันเพื่อที่จะอาศัยอยู่ในสังคมและดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเอง” (อ้างถึงใน จุฑาพวรรณ์ จามจรี ผดุงชีวิต, 2550)

ในการศึกษาด้านวัฒนธรรม มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามหรือคำจำกัดความคำว่า “วัฒนธรรม” ต่างกันออกไปตามสำนักทฤษฎีต่างๆ

Marsella (1994) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนในการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม การปรับตัว การเจริญเติบโตและพัฒนาการ วัฒนธรรมเป็นตัวแทนที่อยู่ภายนอก เช่น บทบาทสถาบัน และสิ่งที่อยู่ภายใน เช่น ทศนคติ ความเชื่อ เป็นต้น

E. B. Tylor (1871) ได้ให้นิยามไว้ว่า วัฒนธรรม หรืออารยธรรม คือองค์ที่ซับซ้อน ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถและลักษณะนิสัยอื่นๆ ที่คนได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม

Clifford Geertz (1973) ได้ให้แนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจไว้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งบ่งชี้ถึงรูปแบบความหมาย (pattern of meaning) ที่ได้รับสืบทอดต่อกันมาในรูปของสัญลักษณ์เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดต่อกันมา และแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต

นักวิชาการกลุ่ม Materialist อย่าง G. Klemm เริ่มใช้คำว่า วัฒนธรรม ในความหมายว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมมาจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการปั้นหม้อ ทำศพ ฯลฯ ขอให้เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นโดยไม่มีการจำแนกชั้นวรรณะ ซึ่งคำนิยามนี้ย่อมครอบคลุมพื้นที่ให้การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น ในการศึกษาวัฒนธรรมของนักวิชาการกลุ่มนี้เห็นว่าควรจะให้ ความสนใจต่อองค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรม เช่น การปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural practice) การผลิตวัฒนธรรม (cultural production) เช่น วัฒนธรรมแต่ละอย่างถูกผลิตขึ้นมาได้ อย่างไร และวัฒนธรรมนั้นได้รับการถ่ายทอดไปยังปัจเจกบุคคลอย่างไร ซึ่งแนวคิดนี้เหมาะแก่การ ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สื่อพื้นบ้านได้ (กาญจนา แก้วเทพ , 2545)

R. Williams จากสำนักวัฒนธรรมนิยม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่น่าสนใจว่า “สังคมกลุ่มหนึ่งๆ ประกอบด้วยปฏิบัติการทางสังคม¹ (social practices) จำนวนมากมายที่ก่อตัว เป็นองค์รวมที่เป็นรูปธรรมของสังคม (concrete social whole-totality) และวัฒนธรรมก็คือการ สถาปนาของปฏิบัติการทางสังคมนี้ (constitution of social practices) เพราะฉะนั้น วัฒนธรรม ในแต่ละสังคมจะเป็นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอย่างไร ก็แล้วแต่ว่าในสังคมนั้นมีปฏิบัติการทาง สังคมที่เป็นจริงอย่างไร ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาของชาวนาแต่ละแห่งจะแสดง ออกมาอย่างไร ก็แล้วแต่ว่าการทำนาในแต่ละแห่งนั้นเป็นอย่างไร ในการศึกษาสำนักวัฒนธรรมจะ ให้ความสนใจกับการปฏิบัติวัฒนธรรมที่กำลังดำเนินอยู่จริงๆ ซึ่งในสังคมหนึ่งๆ ประกอบด้วยคน หลายๆ กลุ่ม ต่างก็มีวิธีการปฏิบัติวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป มีวิธีก่อสร้าง ดำเนินการและ ถ่ายทอดการปฏิบัติวัฒนธรรมแตกต่างกัน R. Williams ยังได้เสนอประเด็นในการจำแนกประเภท ของการปฏิบัติวัฒนธรรมออกเป็น dominant (วัฒนธรรมหลัก) residual (วัฒนธรรมที่ยังเหลือ ตกค้างออกมาจากอดีตที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมหลัก) emergent (วัฒนธรรมที่กำลัง ก่อตัวขึ้นมาใหม่) ในการศึกษาวิจัยต้องเก็บข้อมูลภาคสนามการปฏิบัติวัฒนธรรม เช่น จะต้อง ศึกษาวิธีการเล่นลิเกปัจจุบันว่า ในขณะที่ลิเกมีการปรับเปลี่ยนอะไรๆ ไปหลายๆ อย่าง อะไรเป็น วัฒนธรรมหลักที่คงอยู่ อะไรเป็น residual และอะไรเป็น emergent ที่กำลังเกิดขึ้นมาใหม่ๆ (กาญจนา แก้วเทพ , 2545) จากแนวคิดนี้ทำให้เกิดการศึกษาวิธีการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรม ในแนวคิดของกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction)

¹ ปฏิบัติการทางสังคม หมายถึง การปฏิบัติที่มีมูลเหตุจูงใจเนื่องมาจากสังคมมีเป้าหมายที่จะบรรลุตามที่ได้รับ การปลูกฝังมาจาก สังคม และวิธีการที่จะใช้บรรลุเป้าหมายนั้นก็จะเป็นไปตามกรอบที่สังคมกำหนดมาให้

สำหรับในประเทศไทยแนวคิดด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาช่วงระยะเวลา 30-40 ปีมานี้ ได้พยายามค้นหาทฤษฎีด้านการพัฒนาใหม่ๆ ขึ้นมา ซึ่งมีกระแสแนวคิดหนึ่งเกิดขึ้นมาคือ แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีหลักใหญ่ใจความอยู่ที่การเชื่อมั่นและส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้าน ผู้รับผลของการพัฒนาว่าสามารถที่จะฟื้นฟูดำรงอยู่และพัฒนาตนเองได้ด้วยพื้นฐานทางความเชื่อ ความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาหรือที่เรียกรวมว่า “วัฒนธรรม” ของตนเองได้ ซึ่งการพัฒนาตามแนวคิดนี้ชาวบ้านจะสามารถตอบโต้และค้นหาทางเลือกให้กับปัญหาของตนเองได้ เพราะที่ผ่านมาแนวทางการพัฒนาที่ส่งเสริมโดยรัฐหรือนักวิชาการที่ไม่รับรู้ถึงศักยภาพของชาวบ้าน กลับชักนำชาวบ้านให้เข้าสู่วงจรของความทุกข์ยากต่างๆ นานา ที่สำคัญคือ การตกเป็นทาสของระบบทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยของรัฐส่งเสริมมาเกือบ 4 ทศวรรษของการพัฒนาตามแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนั้น การพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชน จึงต้องเริ่มต้นที่การศึกษาและค้นหาวัฒนธรรมของชาวชนบทเอง เพื่ออาศัยเป็นพื้นฐานสำหรับการฟื้นฟูและพัฒนา

แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ไม่ได้เพียงแค่เสนอแนวคิดเทคนิค วิธีการในการพัฒนาชนบทเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวคิดที่สร้างคำอธิบายถึงวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงชนบท นอกจากนี้ยังได้พยายามค้นหาและสะท้อนภาพแทนความจริง (representation) ว่าด้วยวัฒนธรรมชุมชนอีกด้วย ในการศึกษาจะทำการศึกษาวิถีชีวิตของชาวชนบทในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นจะเป็น ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม การทำมาหากิน การรวมกลุ่มทางสังคม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่ารูปแบบชีวิตแบบชุมชนนั้นเคยมีอยู่จริงและสามารถฟื้นฟูเพื่อพัฒนาต่อไปในอนาคตได้ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548)

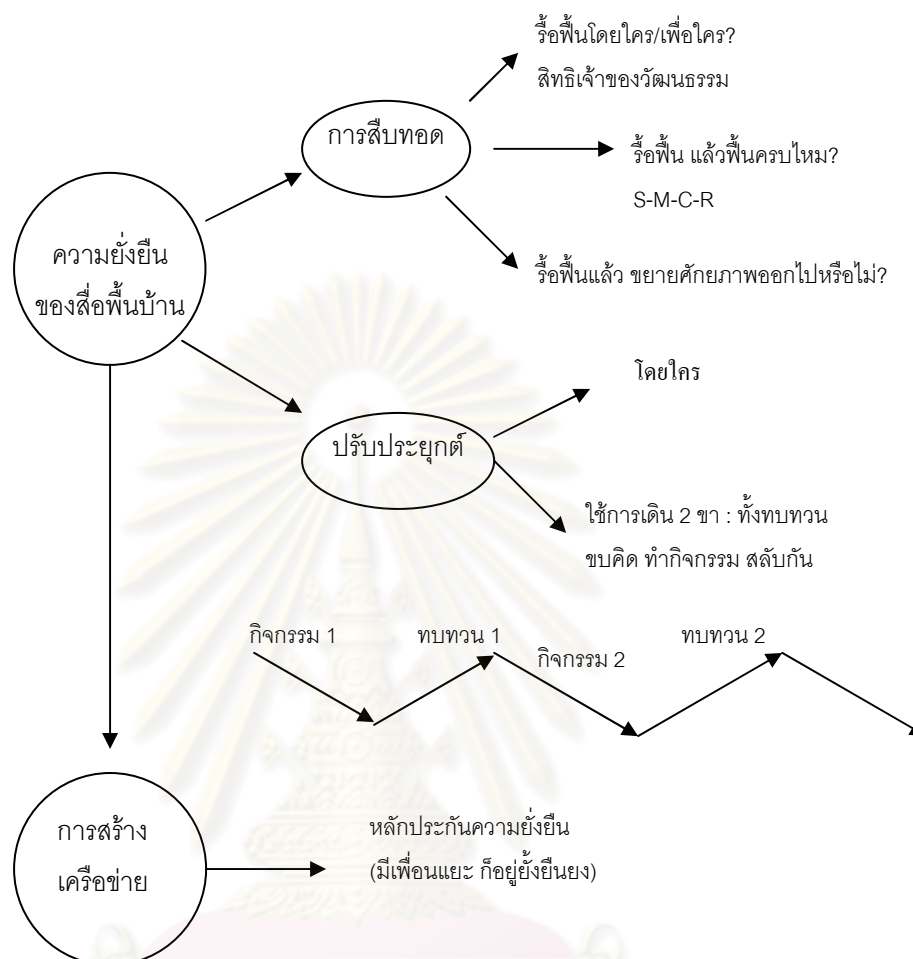
ความน่าสนใจของการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนคือ การศึกษาภาพชาวบ้านหรือชนบทที่นักวิชาการแนววัฒนธรรมชุมชนเสนอนั้น ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและการเมืองของการสร้างความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาด้านการพัฒนาชุมชนที่พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ที่พิพิธภัณฑสถานถูกสร้างขึ้นโดยความต้องการของคนในชุมชน ที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนมอญให้คงอยู่ ซึ่งการถูกสร้างขึ้นของพิพิธภัณฑสถานก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและการเมืองของชุมชน ซึ่งการศึกษาผ่านแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจะทำให้เราได้ทราบพัฒนาการในช่วงต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถานที่ชุมชนได้ผลักดันให้ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างและสามารถเปิดดำเนินการมาได้อย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ จนกระทั่งในช่วงหลังๆ มาพิพิธภัณฑสถานถึงจุดที่เรียกว่าภาวะชบเซา ทำให้เกิดแนวคิดจากทั้งคนในชุมชนและนักวิชาการในการที่จะรื้อฟื้นและฟื้นฟูการทำงานของพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาได้ เนื่องจากคนในชุมชนยังมองเห็นศักยภาพ

ของพิพิธภัณฑสถานในการดำรงอยู่ ซึ่งในแนวคิดด้านการรื้อฟื้นวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ผู้วิจัยจะนำมา
สำรวจและตรวจสอบการทำงานของโครงการรื้อฟื้นที่เกิดขึ้นว่าสามารถใช้งานได้อย่างมี
ประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร โดยได้นำแนวคิดการรื้อฟื้นของ กาญจนา แก้วเทพ (2549ค) ในเรื่อง
“สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อน” มาเป็นแนวคิดหลักในการตรวจสอบ ซึ่งแนวคิดนี้ประกอบด้วย
วงล้อของการสืบทอด วงล้อของการปรับประยุกต์ และวงล้อของการสร้างเครือข่าย ซึ่งแต่ละวงล้อ
ต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดเกี่ยวกับการรื้อฟื้น/สืบทอด

ภาพที่ 4 : สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อน

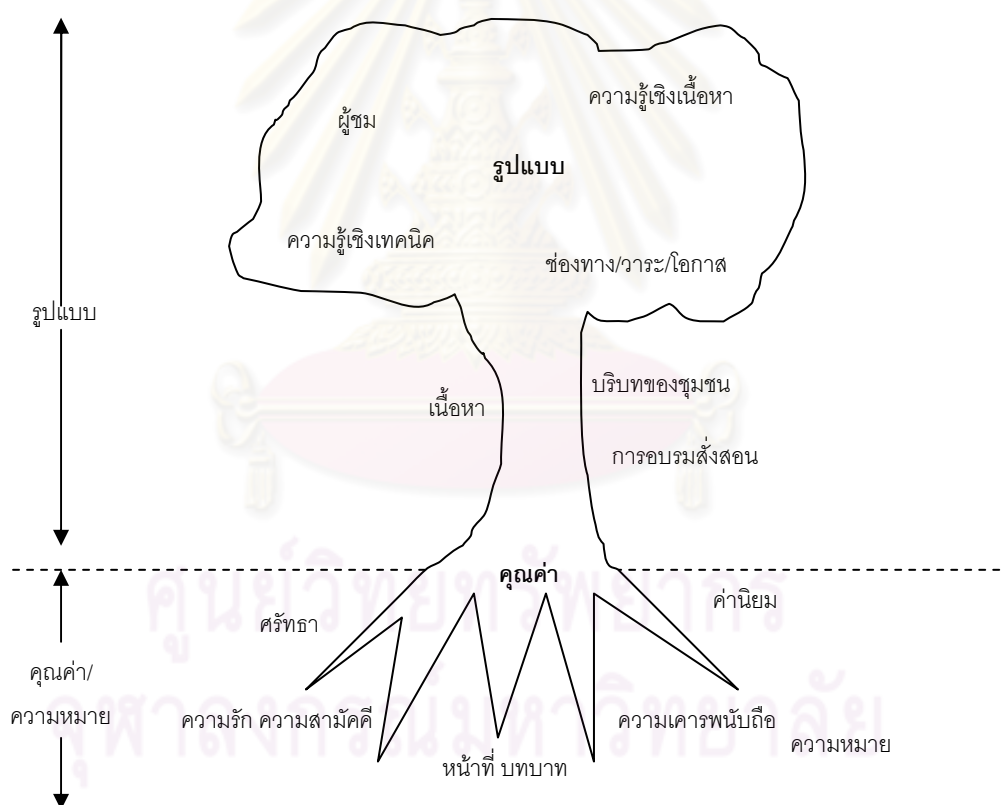
(กาญจนา แก้วเทพ, 2549ค)

วงล้อแห่งการรื้อฟื้น-สืบทอดวัฒนธรรม

ประเด็นสำคัญของการรื้อฟื้นสืบทอดคือ 1. *รื้อฟื้นโดยใคร/เพื่อใคร* ซึ่งในประเด็นนี้ต้องใช้หลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรมเป็นคนตัดสิน ซึ่งตลอดทั้งกระบวนการรื้อฟื้นต้องยึดหลัก “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” อย่างเหนียวแน่น เพราะ สื่อพื้นบ้านเป็นสมบัติของชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงเป็นผู้รู้มากกว่าใครๆ อำนาจในการตัดสินใจทั้งหมดก็ต้องเป็นสิทธิของชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์และปรับใช้วัฒนธรรมของตนเองมาอย่างต่อเนื่อง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2548)

ประเด็นต่อมาคือ รื้อฟื้น แล้วฟื้นครบไหม ในประเด็นนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2549ก) ได้อธิบายสูตรในการรื้อฟื้นว่าต้อง “ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้นสี่ทอด” โดยสูตรนี้มีที่มาจากแนวคิดพื้นฐานของวัฒนธรรมว่า ในการนำเอาคุณลักษณะมาจัดเรียงลำดับตามแนวคิด จะได้กลุ่มคุณลักษณะเป็นลำดับต่างๆ เปรียบได้กับต้นไม้ ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่คุณลักษณะของวัฒนธรรมได้ออกเป็น 3 กลุ่ม

- 1) กลุ่มดอก ใบ ผล
- 2) กลุ่มที่เป็นลำดับต้น
- 3) กลุ่มที่เป็นรากเหง้า

ภาพที่ 5 : ต้นไม้แห่งคุณค่า

ซึ่งการจะจัดลำดับสิ่งใดว่าอยู่ในกลุ่มใดคงเป็น “สิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม” และอาจเป็นงานของหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก เช่น นักวิชาการวัฒนธรรม เป็นต้น ในการดำเนิน

กิจกรรมนี้ต้องให้เป็นที่ไปตามหลักการเรื่อง “ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้นสืบทอด” เพราะในปัจจุบันเมื่อเกิดปรากฏการณ์เรื่องการรื้อฟื้น/สืบทอดวัฒนธรรมแบบตามยถากรรม ก็จะมีสิ่งแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมนั้นๆ เช่น มีการรื้อฟื้น กลุ่ม ดอกโบผล และกลุ่มราก แต่ส่วนลำต้นกลับไม่มี ก็จะได้ต้นไม้รูปทรงแปลกๆ นั่นคืออาการไม่ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้น/สืบทอด

ในการใช้หลักการสื่อสารทางนิเทศศาสตร์ S-M-C-R-E เพื่อตรวจสอบการรื้อฟื้น/สืบทอด จะเห็นว่ามีส่วนประกอบที่เป็นคนอยู่ 2 ส่วน คือผู้ส่งสาร (S) และผู้รับสาร (R) สำหรับการรื้อฟื้น/สืบทอดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น การสร้างผู้ส่งสาร (S) หากเปรียบเทียบกับสื่อพื้นบ้านอื่นๆ การสร้างผู้ส่งสารก็คือการบ่มเพาะศิลปิน เช่น การหัดเด็กๆ ให้รำรา เล่นดนตรีไทย เป็นต้น แต่สำหรับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ผู้ส่งสารคือคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมอญ ซึ่งในปัจจุบันเด็กๆ หรือคนรุ่นใหม่ยังมีความเข้าใจไม่ถ่องแท้ถึงประเพณีวัฒนธรรมมอญ ดังนั้น จึงต้องมีการรื้อฟื้น/และสืบทอดให้มีการผลิตผู้ส่งสารขึ้นคือออกมา สำหรับผู้รับสาร (R) ปัญหาที่เกิดขึ้นคือการหัดตัวของผู้ชมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยในเชิงปริมาณ ไม่ว่าจะเป็สื่อพื้นบ้านชนิดไหนจะมีปริมาณผู้ชมลดลงอย่างชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มผู้รับสารรุ่นใหม่ ในแง่ของคุณภาพก็เกิดการตกต่ำลง ซึ่งพิพิธภัณฑ์ที่บ้านม่วงก็เกิดการลดน้อยถอยลงของกลุ่มผู้ชม ทุกคนในชุมชนเองที่แทบไม่ค่อยได้เข้าไปชมแล้ว หรือแม้แต่คนนอกก็มีกลุ่มจำนวนที่น้อยลงจากอดีต

ประเด็นสุดท้ายคือ รื้อฟื้นแล้ว ขยายศักยภาพออกไปหรือไม่ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยสนใจแนวคิดในเรื่องของการจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่ ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ (2549ก) ได้นำเสนอประเด็นที่น่าสนใจอยู่ 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

ประเด็นที่ 1 มิติการขยายขยายวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีหลากหลายช่องทางที่สามารถทำได้ อาทิ

- การขยายพื้นที่ เช่น ใ้่างหาคใหญ่
- การขยายกลุ่มคน เช่น วัฒนธรรมฟุตบอลได้ขยายกลุ่มผู้ชมจากผู้ชายมาเป็นผู้หญิง
- การขยายชนชั้น เช่น เพลงของพีเบิร์ดและจินตหรา ต่างก็ขยายคนฟังไปยังชนชั้นอื่นๆ
- การขยายไปยังสื่อประเภทต่างๆ
- ฯลฯ

ซึ่งในเบื้องต้นผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ได้มีการพยายามที่จะขยายกลุ่มของวัฒนธรรมมอญที่แต่เดิมไม่ให้ความสนใจอยู่ในมอญบ้านม่วงเพียงอย่างเดียว ก็ได้ขยายความน่าสนใจของเนื้อหาวัฒนธรรมมอญไปทั้งชุมชนในละแวกกลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างบ้านโป่ง-บ้านโพธาราม

ประเด็นที่ 2 คือ กลุ่มคนที่เข้ามาขับเคลื่อนการส่งเสริมเผยแพร่ ซึ่งเป็นงานที่ต้องการการร่วมด้วยช่วยกันจากหลายๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคชุมชน และภาคธุรกิจ เอกชน โดยทั้ง 3 ฝ่ายจะต้องทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กันเพื่อให้การเผยแพร่ประสบผลสำเร็จ

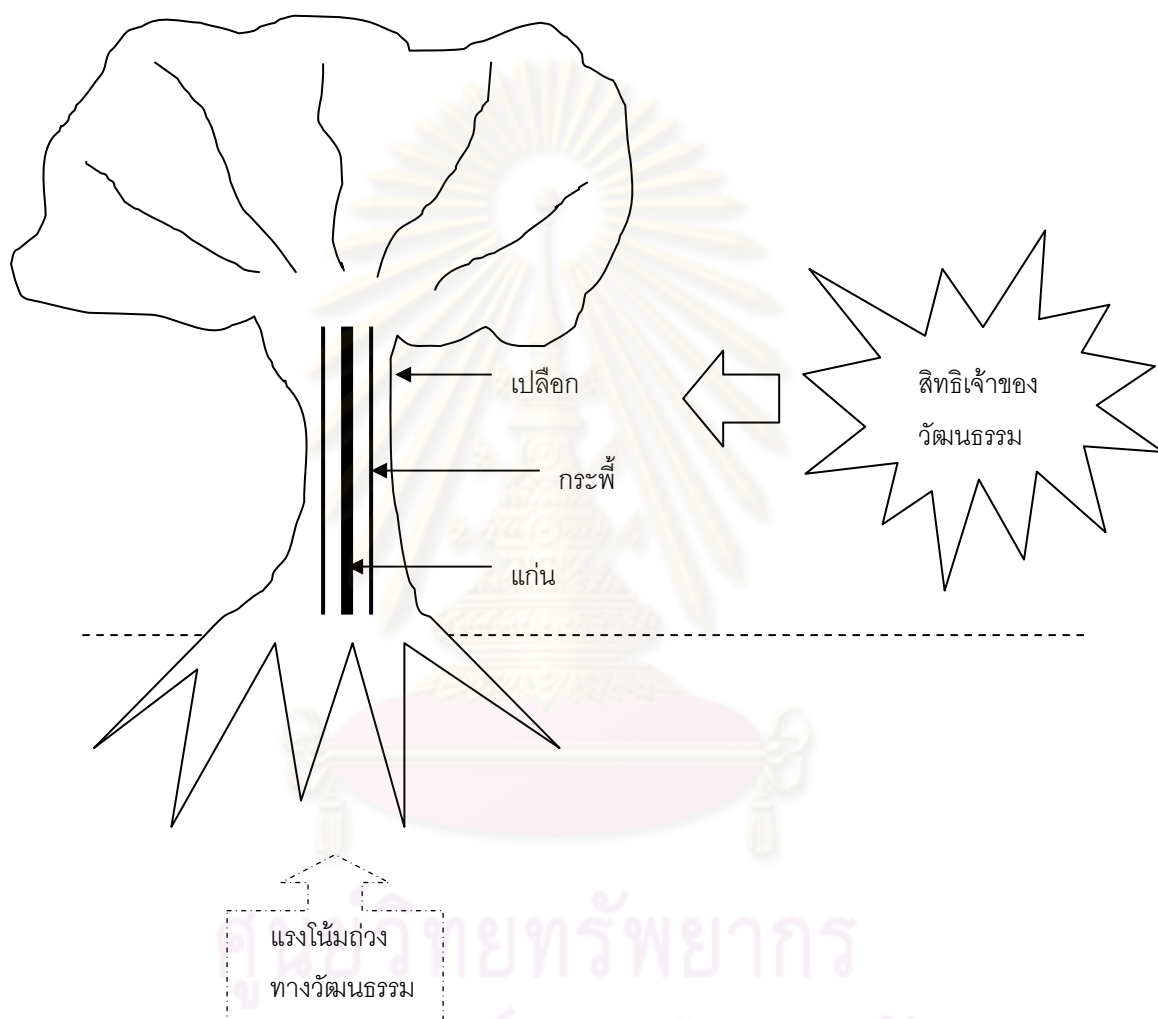
ประเด็นที่ 3 คือ ประเด็นที่ต้องทบทวนเมื่อต้องการจะเผยแพร่งานด้านวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ว่าทำไปเพื่อสิ่งใด ซึ่งสิ่งที่เป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบันคือการเผยแพร่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ทำให้คุณค่าหรืออัตลักษณ์เปลี่ยนแปลงไป หรือวัฒนธรรมระดับใดควรได้รับการเผยแพร่ เพราะวัฒนธรรมก็มีการแบ่งระดับชั้นความงดงามหรือสุนทรีย์ต่างกัน จึงเกิดคำถามขึ้นมาว่าวัฒนธรรมลักษณะไหนที่ควรได้รับการเผยแพร่ นอกจากนี้ เรื่องของกาลและเทศะ ก็เป็นสิ่งสำคัญในการจะปฏิบัติการเผยแพร่วัฒนธรรม ที่เห็นได้ชัดคือเรื่องเพศที่จะต้องมีการกำหนดว่าสิ่งใดพูดได้ ทำได้ หรือทำไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงให้ดีในการดำเนินการ

ในการส่งเสริมเผยแพร่สื่อพื้นบ้าน ส่วนที่สำคัญในหลัก S-M-C-R คือ ตัวสาร (M) และช่องทาง (C) ซึ่งการออกแบบตัวสารจะเกิดขึ้นทุกครั้งเมื่อมีการเปลี่ยนกลุ่มผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารต้องทำการวิเคราะห์ให้ผู้รับสาร แล้วทำการคัดเลือกและออกแบบสารให้เหมาะกับผู้รับสาร ส่วนตัวสื่อ (C) ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งสำหรับงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพราะจากการลงพื้นที่ในเบื้องต้นผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในส่วนของผู้ส่งสารและเนื้อหาสารในชุมชนยังถือว่ามีต้นทุนทางความรู้และภูมิปัญญาอยู่มาก หากจะขาดก็คงขาดผู้สืบทอด แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงในเรื่องของช่องทางและตัวสื่อคือ การขาดความเคลื่อนไหวในพิพิธภัณฑ์ จึงทำให้มีช่องทางและโอกาสในการเข้าถึงข่าวสารของคนในและนอกชุมชนน้อยลง ดังนั้น ในการส่งเสริมวางแผนสื่อพื้นบ้าน สิ่งที่น่าสนใจ คือ การตัดเส้นทางใหม่สำหรับเปิดช่องทางให้แก่สื่อพื้นบ้าน

วงล้อแห่งการปรับประยุกต์

การปรับตัว เป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้ของวัฒนธรรม ในการปรับตัวหรือปรับประยุกต์วัฒนธรรมนั้น มีหลักการหรือคาถาที่กำกับเอาไว้อยู่ 2 หลักการคือ หลักการ 3 ชั้น

ของการปรับประยุกต์ และ หลักการเรื่องสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม สำหรับการแบ่งระดับชั้นของ วัฒนธรรมสามารถจัดลำดับคุณลักษณะวัฒนธรรมได้ตามแนวนอน โดยเมื่อเปรียบเทียบกับรูป ต้นไม้ จะได้เป็น 3 ส่วนคือ เปลือก/กระพี้/แก่น (กาญจนา แก้วเทพ 2549ก)

ภาพที่ 6 : 3 ชั้นของการปรับประยุกต์วัฒนธรรม

การแบ่งระดับชั้นของวัฒนธรรมตามแกนแนวนอนนี้ กระทำไปเพื่อเอามาใช้ตอบคำถามว่า ในการปรับเปลี่ยนนั้นอะไรที่ปรับเปลี่ยนได้มาก อะไรที่ปรับเปลี่ยนได้ปานกลาง อะไรที่ต้องรักษาเอาไว้ให้มั่น ซึ่งหากเปรียบกับต้นไม้ เปลือกคือส่วนที่ปรับได้มาก กระพี้คือส่วนที่ปรับได้ปานกลาง

และแก่นนั้นต้องรักษาเอาไว้ ส่วนแรงโน้มถ่วงทางวัฒนธรรม ก็คือ ปรากฎการณ์เหรียญ 2 ด้านที่ว่า ในทุกวัฒนธรรมที่มีด้านหัวในการปรับเปลี่ยน ก็ต้องมีด้านก้อยที่เป็นด้านพลังอนุรักษ์ ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งการทำงานร่วมกันของด้านหัวและก้อยจะทำให้ความต่อเนื่องและอัตลักษณ์วัฒนธรรมสูญสลายไปได้ยาก

ในการปรับประยุกต์วัฒนธรรมมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่าและใหม่อยู่เสมอ ซึ่งรูปแบบการผสมผสานสามารถจำแนกได้เป็น 3 แบบแผน คือ

แบบแผนที่ 1 : การแทนที่ (substitution) คือ การนำของใหม่มาแทนที่ของเก่าทั้งหมด เช่น การนำปุ๋ยเคมีมาแทนที่ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก เป็นต้น

แบบแผนที่ 2 : การเพิ่มเข้ามา (addition) คือ การเก็บทั้งของเก่าและของใหม่เอาไว้ด้วยกัน เช่น เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย คนไทยก็จะไปหาหมอ แต่ในขณะเดียวกันก็ไปนบนาศาล กล่าวขอให้หมดโรคหมดภัยไปด้วย ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้จะใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องมีทรัพยากรมากพอที่จะใช้ทั้งของเก่าและของใหม่ได้ทั้งคู่

แบบแผนที่ 3 : การปรับประสาน (articulation/hybridization) คือ การนำคุณลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมเก่า มาบวกผสมกับคุณลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมใหม่ แล้วผสมผสานกันจนออกมากลายเป็นรูปผสม เช่น พืชข้าหน้าปลาร้า คือการนำวัฒนธรรมอาหารของอิตาลีมาผสมกับของไทยคือปลาร้า เป็นต้น

วงล้อแห่งเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายที่ดี เป็นหลักประกันได้อย่างหนึ่งต่อการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านต่างๆ เครือข่ายการสื่อสารนับเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ได้รับความสนใจในการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะรูปแบบการทำงานนั้นได้ปรับเปลี่ยนมุมมองด้านการสื่อสารไปจากเดิม เช่น เปลี่ยนจากการสื่อสารแนวตั้ง (vertical) เป็นแนวราบ (horizontal) เปลี่ยนจากอำนาจรวมศูนย์ เป็นการกระจายตัว ฯลฯ ซึ่งรูปแบบการทำงานของเครือข่ายนี้เป็นรูปแบบที่พบโดยทั่วไปในสังคมไทยในรูปของพรรคพวก เพื่อนฝูง เครือญาติ เกล็ด เสี้ยว เป็นต้น ซึ่งการทำงานของเครือข่ายเป็นเหมือนหัวใจ

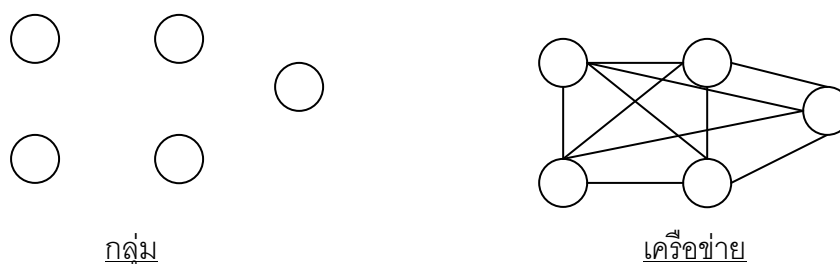
ของวิถีชุมชน เพราะคนในชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยกันอาศัย มีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อความอยู่รอดของชุมชน และใช้เครือข่ายเป็นเครื่องมือในการต่อสู้หรือเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้อธิบายคำว่าเครือข่าย หรือ “network” ในภาษาอังกฤษว่า net คือ ตาข่ายที่โยงใยถึงกัน และพร้อมที่จะ work เมื่อต้องการใช้งาน และจากความหมายด้านการสื่อสารได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ด้านสังคม ดังนั้นเครือข่ายจึงหมายถึงรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาอันพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่สามารถที่จะติดต่อไปได้

ส่วนในทัศนะของ ปาริชาต สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธิระพันธุ์ (2546) กล่าวว่าเครือข่ายหมายถึง การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกันคือ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสำคัญระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร (2549) ได้อธิบายความหมายของเครือข่ายที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมา 5 ประการ คือ

- 1) ความหมายของการรวมตัวของกลุ่มคนหรือองค์กร ซึ่งรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีระบบ หรือเส้นทางการสื่อสารที่เชื่อมโยงถึงกัน และกันได้อย่างชัดเจน และระบบหรือเส้นทางการสื่อสาร ที่เกิดขึ้นนี้เองที่เป็นเส้นแบ่งระหว่างคำว่า “กลุ่ม” และ “เครือข่าย” ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 7 : ความแตกต่างระหว่างกลุ่มและเครือข่าย

ภาพนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อใดที่กลุ่มแต่ละกลุ่มคงอยู่แบบเป็นอิสระโดยปราศจากการเชื่อมโยงเข้าหากัน การรวมตัวนั้นก็ยังคงสภาพเป็นกลุ่ม แต่เมื่อใดที่แต่ละกลุ่มมีการเชื่อมโยงเข้าหากัน โดยมีเป้าประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เมื่อนั้นความเป็นเครือข่ายก็จะเกิดขึ้นทันที

- 2) ความหมายของการมีพันธะสัญญาร่วมกัน กล่าวคือ การรวมตัวกันของกลุ่มคนหรือองค์กร ในลักษณะเครือข่ายไม่ใช่แค่การรวมตัวกันแค่พูดคุยกันหรือหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วแยกย้ายกันไป หากแต่เป็นการรวมตัวโดยมีวัตถุประสงค์หลักอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และมีการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันเสมอ แม้ว่าเป้าหมายย่อยของบุคคล/กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกเครือข่ายจะมีความแตกต่างกันไปบ้างก็ตาม
- 3) ความหมายของความสัมพันธ์ทางสังคม นั่นคือ เครือข่ายทางสังคม เป็นเครือข่ายที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เป็นสายสัมพันธ์ที่ยึดโยงคนในสังคมไว้ด้วยกันเป็นเครือข่ายสร้างความผูกพัน สามัคคี และช่วยเหลือกันและกัน เช่น ความเป็นเครือญาติ การมีวัฒนธรรมร่วมของชุมชน เป็นต้น
- 4) ความหมายของการประสานความร่วมมือ มองเครือข่ายในลักษณะที่เป็นรูปแบบการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นระบบ มีโครงสร้างค่อนข้างชัดเจน อาจจะมีเครือข่ายระดับเล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ
- 5) ความหมายของการพัฒนา คือ การรวมพลังของบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ในระดับชุมชน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการต่อorongใดๆ ที่ส่งผลในเชิงบวกต่อการ

พัฒนาและนัยยะสำคัญที่แฝงอยู่ในความหมายของเครือข่ายจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ตลอดจนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประเภทเครือข่าย

เครือข่ายมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะขององค์กรนั้นๆ ตามแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2549ค) เครือข่ายถือเป็นทรัพยากรหรือสมบัติชนิดหนึ่ง ยิ่งมีมากยิ่งสามารถทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่ายยิ่งขึ้น ดังนั้นในการสำรวจประเภทของเครือข่ายก็คือการสำรวจทรัพย์สินของตัวเอง อันได้แก่

- ทรัพย์สินเดิม คือ เครือข่ายเก่าหรือเกลาเก่า
- ทรัพย์สินใหม่ คือ เครือข่ายใหม่หรือเกลาใหม่

ระดับเครือข่าย

สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ เครือข่ายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2549)

- **เครือข่ายภายในชุมชน** เป็นเครือข่ายที่เกิดจาก
  - การรวมตัวของสมาชิกในชุมชนที่มีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน ประสบปัญหาเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
  - การเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกัน
- **เครือข่ายภายนอกชุมชน** เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการเชื่อมโยงไปสู่กลุ่มบุคคล/องค์กรภายนอกชุมชน

แนวทางการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชนคือการสร้างเครือข่ายภายในให้เข้มแข็งก่อนที่จะไปสานสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอก ซึ่งเครือข่ายภายนอกก็มีอยู่หลากหลายรูปแบบ เช่น

- สื่อบุคคลภายนอกชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนใกล้เคียง เป็นต้น
- แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ เช่น สถาบันการศึกษาหรือสถานที่ดูงานในชุมชนใกล้เคียง
- หน่วยราชการในท้องถิ่น
- สื่อมวลชนท้องถิ่น

ส่วนเครือข่ายภายใน อาจประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชน-ครู พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน อสม.
- องค์การชุมชน-วัด สถาบันการศึกษา หน่วยราชการส่วนท้องถิ่น (อบต.) หน่วยงานด้านวัฒนธรรม (สภาวัฒนธรรม) สถานีอนามัย ร้านค้าชุมชน
- กลุ่ม/ชมรมในชุมชน ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ปกครอง ฯลฯ) และกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการใดการหนึ่ง (กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มพืชปลอดสารพิษ ฯลฯ)

บทบาทเครือข่าย

หากดูจากเครือข่ายสื่อพื้นบ้าน จะพบว่าเครือข่ายเป็นเสมือนแรงเสริมกำลังสื่อพื้นบ้านใน 4 ด้าน ดังนี้

- **เสริมกำลังการทำงาน**

สื่อพื้นบ้านไม่สามารถทำงานได้ตามลำพัง ต้องมี “เกลล” มาช่วยกันร่วมคิดร่วมทำ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งหากสื่อพื้นบ้านมีกลยุทธ์ที่ดีในการแสวงหา “เกลล” การทำงานในลักษณะของการเสริมแรงซึ่งกันและกันก็จะเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน

- **เสริมกำลังปัญญา**

การเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และสามารถนำไปปรับประยุกต์เป็นแนวทางในการทำงานสื่อพื้นบ้านของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

- **เสริมกำลังทรัพย์**

แม้ว่า “กำลังทรัพย์” จะไม่ใช่คุณูปการที่สำคัญที่สุดของเครือข่าย แต่ก็ยังเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการขับเคลื่อนให้โครงการสามารถดำเนินไปสู่เป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ได้

และอย่างน้อยก็เป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการทำงานที่อาจเชื่อมโยงไปสู่การสนับสนุนจากชุมชนในลักษณะต่างๆ ต่อไป เช่น การสนับสนุนด้านสถานที่ การสนับสนุนด้านอาหารการกิน เป็นต้น

- **เสริมศักดิ์ศรี**

การมีเครือข่ายมาเป็นพันธมิตรเป็นตัวบ่งชี้เบื้องต้นว่าสื่อพื้นบ้านยังไม่ถูกตัดสายสัมพันธ์ออกจากชุมชน แต่ยังมีคุณค่าพอเพียงที่จะทำให้ชุมชนหันกลับมามอง และดึงกลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน

นอกจากนี้ในทัศนะของพระมหาสุทิตย อากาศโร (2547) ยังได้ให้ความเห็นถึงบทบาทของเครือข่ายเพิ่มเติมว่า

- **การพึ่งพาตนเอง**

เมื่อเครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งแล้ว เครือข่ายและสมาชิกก็จะสามารถพึ่งพาตัวเองได้ ซึ่งเป็นการพึ่งพาในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้และการจัดการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายที่ต่อเนื่อง

- **การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น**

การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า กลุ่มน้ำ หากไม่มีการรวมกลุ่มกันดูแลอนุรักษ์ อาจก่อให้เกิดปัญหาที่ยากต่อการแก้ไขได้ ดังนั้นการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายจึงถือว่าการร่วมกันพัฒนาและจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายลักษณะนี้มีพลังอย่างต่อการขับเคลื่อนปัญหาทรัพยากรในพื้นที่ต่างๆ

- **กระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย**

ประเด็นสาธารณะจำนวนไม่น้อยที่สามารถแก้ไขได้ด้วยพลังของเครือข่ายและการจัดการเชิงนโยบาย ตัวอย่างเช่น การรวมตัวกลุ่มองค์กรเครือข่ายที่ทำงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พยายามผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีการนำเสนอต่อรัฐสภา และจัดทำมาตรฐานสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น

- **อำนาจหรือพลัง**

เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรและเครือข่ายต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งการรวมกลุ่มนี้ บางครั้งอาจไม่ส่งผลเป็นรูปธรรมโดยตรง แต่จะให้ประโยชน์ทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่นๆ ให้ความเกรงใจและสามารถนำมาเป็นการต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้

จากการค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารและการลงพื้นที่ในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าในการดำเนินโครงการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ได้มีความพยายามในการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ให้เกิดขึ้น ทั้งเครือข่ายภายในชุมชนเองและเครือข่ายภายนอกชุมชนด้วย ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและศักยภาพให้กับชุมชนบ้านม่วงในการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่อไป ซึ่งการมีเครือข่ายเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่จะทำให้โครงการรื้อฟื้นมีความมั่นคงและยั่งยืนขึ้นได้ นอกจากนี้ ในช่วงระยะเวลาก่อนหน้าโครงการรื้อฟื้น ก็ได้เห็นเครือข่ายหรือภาคีที่เกิดขึ้นอย่างหลวมๆ ด้วย ดังนั้น ในการที่ผู้วิจัยนำแนวคิดเครือข่ายมาใช้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มและการทำงานของเครือข่ายที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านม่วง ตั้งแต่ช่วงดำเนินการพิพิธภัณฑ์ในอดีต จนถึงในปัจจุบันที่กำลังเกิดการรื้อฟื้น/สืบทอดพิพิธภัณฑ์ขึ้น ว่ามีลักษณะการทำงานด้านเครือข่ายอย่างไร และสามารถตอบโจทย์การรื้อฟื้นได้มาน้อยแค่ไหน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ และคณะ (2547) งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์ในงานวิจัยที่จะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื้อหา และระบบความหมายของตัวสื่อ รวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ยังทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและสืบทอดสื่อพื้นบ้านสำหรับสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน พื้นที่ที่ทำการศึกษา คือ ที่ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยในพื้นที่นี้มีความเชื่อเรื่อง ผี เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ในล้านนา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ย่า” หรือ “ผีบรรพบุรุษ” ซึ่งถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่ดีของชาวล้านนาในอดีต และยังทำหน้าที่เป็นกฎหมายของเครือญาติด้วย แต่ในปัจจุบันความเชื่อนี้ได้เริ่มจางหายไปจากชุมชนโดยเฉพาะในรุ่นลูกหลาน เนื่องจากการไหลของกระแสวัฒนธรรมตะวันตก เช่น ระบบทุนนิยม หรือระบบการศึกษา ทำให้คุณค่าและความสำคัญของการนับถือผีลดลง โดยในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านครั้งนี้ เป็นการรื้อฟื้นสื่อที่กำลังจะตายให้กลับมา เพื่อรับ

ใช้ชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ซึ่งใช้หลักของสิทธิเจ้าของวัฒนธรรมในการตัดสินใจเลือกซื้อ
 พื้นบ้านในการทดลองรื้อฟื้น พัฒนา และปรับปรุงยุค เพื่อหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้
 ในการรื้อฟื้นสืบบ้านเพื่อความยั่งยืนอีกด้วย

ในกระบวนการการรื้อฟื้น ในการที่จะทำให้อาคารฟื้นได้ต้องยึดหลัก 3 ประการคือ การ
 ทำงานต้องเน้นกระบวนการ ต้องใช้หลักสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม และครบเครื่อง
 เรื่องรื้อฟื้น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้านในส่วนของ รูปแบบ และ
 คุณค่า ของผีป่วน ซึ่งเมื่อผ่านขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมกันมาแล้ว แกนนำกลุ่มสมาชิกผีป่วนแต่ละ
 กลุ่มก็นำสิ่งที่ได้ไปจัดเวทีพูดคุยกับสมาชิกเพื่อ วิเคราะห์ปัญหา เรียงลำดับความสำคัญ หาทาง
 แก้ไข และวางแผนดำเนินกิจกรรม ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของชาวบ้าน ในอดีตกลุ่มผีป่วนได้มีเวที/
 พื้นที่ ในการถ่ายทอดและพูดคุยปรึกษาหารือกัน แต่เมื่อวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไป พื้นที่เหล่านี้ก็
 หายไปด้วย คณะผู้วิจัยจึงเข้าไปดำเนินการร่วมกับสมาชิกในชุมชนเพื่อรื้อฟื้นเวทีสาธารณะนี้ให้
 กลับมาทำงานได้อีก ซึ่งก็ทำให้เกิดกิจกรรมสร้างสรรค์ใหม่ๆ ในกลุ่มผีป่วน โดยทั้งหมดเกิดจากการ
 คิดของชาวบ้านที่มารวมตัวกัน ภายใต้คุณค่าของผีป่วน คือการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งจาก
 เป้าหมายทางด้านคุณค่านี้ ส่งผลให้รูปแบบกิจกรรมที่ชุมชนคิดขึ้นมีลักษณะที่สอดคล้องกับคุณค่า
 ดังกล่าว เช่น การไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์และขาดคนดูแล โดยใช้วิธีตาม
 ต่อด (ทานทอด) มีการตั้งกองทุนผีป่วนเพื่อลูกหลาน เป็นต้น ทำให้ผีป่วนกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากชาวบ้านจะร่วมมือกันแล้ว ยังมีการสนับสนุนจากเครือข่ายอื่นๆ อีก เช่น โรงเรียน
 ที่ได้มีการบรรจุเรื่องผีป่วนเข้าไปในแผนการเรียนการสอนเรื่องท้องถิ่น และให้นักเรียนหยุดเรียนใน
 วันที่มีเลี้ยงผีป่วนเพื่อไปเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ซึ่งจากการร่วมมือกันของหลายๆ ฝ่ายจึงทำให้
 ประเพณีผีป่วนกลับฟื้นขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่ง

นิษฐา หรุ่นเกษม (2549) งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกับปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทนผ่าน
 สื่อพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารกับ
 ปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทน และกระบวนการสื่อสารกับการปฏิบัติการบริหารจัดการ ผ่านสื่อ
 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครและพิพิธภัณฑสถานบ้านเขายี่สาร โดยใช้แนวคิดในการสร้างภาพ
 ตัวแทนของ S.Hall และแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ
 เป็นกรอบการวิจัย โดยในที่นี้ได้สรุปงานวิจัยในส่วนระดับของการมีส่วนร่วมในปฏิบัติการบริหาร
 จัดการในพิพิธภัณฑสถานบ้านเขายี่สาร

จากงานวิจัยพบว่ารูปแบบหรือระดับของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่พิพิธภัณฑสถานบ้านเขายี่สาร ปรากฏการมีส่วนร่วมใน 3 ระดับดังนี้ คือ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร คือการเข้าเยี่ยมชมการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน เช่น การรวมกลุ่มมัคย่อยม หรือการใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานเพื่อกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น โดยนักวิจัยได้สังเกตถึงปัจจัยในการลดลงของผู้เข้าชมว่าน่าจะมีสาเหตุมาจาก เรื่องของการขาดการเคลื่อนไหวของเนื้อหาและสิ่งจัดแสดง และปัญหาด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตและผู้ร่วมส่งสาร โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิต คือ มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อพิธีกรรม เรื่องราวในชุมชน เป็นต้นรวมถึง มีการระดมความคิดเห็นเนื้อหาสัญลักษณ์ภาพตัวแทนของชุมชน โดยใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านกิจกรรมหรือเวทีชาวบ้าน ประเภทที่ 2 คือการมีส่วนร่วมการผลิต คือการนำเนื้อหาและสิ่งแสดงต่างๆ มาออกแบบและผลิตนิทรรศการ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในลักษณะ “ให้แรง ให้ของ และให้เงิน” ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนยี่สารในปัจจุบันได้ลดน้อยลง โดยเฉพาะในเรื่องของการมีส่วนร่วมของคนในบทบาทต่างๆ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของพิพิธภัณฑสถาน ในส่วนของคณะกรรมการดำเนินการ พบว่า ไม่มีการแบ่งงานหรือภาระหน้าที่อย่างชัดเจน ยกเว้นฝ่ายการเงิน แต่ก็สามารถแบ่งงานได้คร่าวๆ ว่ามีฝ่ายบริหารงาน ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายประสานงาน เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นโครงสร้างงานและคณะดำเนินการขาดการหมุนเวียนหรือทดแทนบุคลากร ซึ่งเป็นปัญหาในการบริหารงานบุคลากร รวมถึงการจัดการในด้านการมีส่วนร่วมที่จะส่งผลถึงการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถานอีกด้วย

ศุภางค์ นันตา และคณะ (2547) งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการทัศน์ใหม่ในการสื่อสารเพื่อพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ จ.สุรินทร์” วัตถุประสงค์บางประการของงานวิจัยนี้ ที่สามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาเรื่องปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานได้ คือ การศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเมืองและตำบลเจียง จ.สุรินทร์ และ การศึกษาบทบาทของการสื่อสารที่มีส่วนสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ โดยแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จและไม่สำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ และรูปแบบ ช่องทางการสื่อสาร เนื้อหาสารที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน

ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ ด้านระบบงาน วัตถุประสงค์ของกลุ่มเป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนมีความต้องการร่วมกัน ภายในกลุ่มจะมีการทำความเข้าใจและทำข้อตกลงร่วมกัน มีการกำหนดบทบาททุกคนอย่างเด่นชัด ภายใต้การติดต่อสื่อสารและการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพของผู้นำ มีการไหลเวียนของข่าวสารในลักษณะการสื่อสารสอง

ทาง **ด้านระบบเงิน** มีการวางแผนด้านการเงินและบัญชีที่รัดกุม และตรวจสอบได้โดยอาศัยการสื่อสารทำความเข้าใจในกลุ่ม **ด้านบุคลากร** ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบ เสียสละและเข้มแข็ง สามารถชักนำให้สมาชิกคล้อยตามได้ สมาชิก ต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ มีความหลากหลายของสมาชิกซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมเพียงและความเอาใจใส่ในการทำกิจกรรม

ปัจจัยที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ ด้านระบบงาน คือ วัตถุประสงค์ไม่ชัดเจนขาดการรณรงค์ส่งเสริม บทบาทการทำงานตกอยู่ที่ประธานหรือเลขานุการนั้น ขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิก **ด้านระบบเงิน** ยังไม่มีการวางแผนทางการเงินที่ดี ระบบบัญชียังไม่รัดกุม ทำให้เกิดช่องโหว่ในการบริหารเงิน **ด้านบุคลากร** ผู้นำขาดประสบการณ์และความกระตือรือร้น รวมถึงขาดการประสานงานกับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

สำหรับบทบาทการสื่อสารในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ พบว่า การสื่อสารเข้าไปมีบทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการร่วมกันคิด ตัดสินใจ การปรึกษาหารือ เพื่อกำหนดระเบียบข้อบังคับร่วมกัน นอกจากนี้ การสื่อสารยังทำหน้าที่เป็นเวทีทางความคิด ให้ชุมชนได้เสนอข้อคิดเห็นต่างๆ ผ่านรูปแบบการประชุม การจัดเวทีชาวบ้าน การเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น การสื่อสารเข้าไปมีบทบาทในการจัดการ**ระบบเงิน**ในด้าน การเป็นเครื่องมือในการสร้างความโปร่งใส และสร้างความสามารถในการระดมทุน สำหรับการสื่อสารในด้านบุคลากร สามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจของสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการขอความช่วยเหลือ การชี้แจง การอธิบาย โดยอาศัยการสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนการทำงานของคณะกรรมการและผู้นำ การสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทในการประชุมกลุ่มเพื่อสรรหาผู้ที่จะเข้ามาทำงาน เป็นต้น

สายันต์ ไพเราะญจิตร (2548) งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน” โดยใช้แนวคิดในการจัดการและการพัฒนาตามแบบโบราณคดีชุมชนที่เป็นการบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ประกอบเข้ากับหลักการและวิธีการทางการพัฒนาชุมชนในการปฏิบัติงานวิจัย โดยเน้นการสร้าง **กระบวนการมีส่วนร่วม** การพึ่งตนเอง ความเสมอภาค ความแตกต่างหลากหลาย ความประทับใจ

ในการดำเนินการวิจัยการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน และนักวิจัยจากภายนอก โดยคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและกระบวนการวิจัย

ตั้งแต่เริ่มคิดและวางแผน จัดประชุม สัมรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรม สร้างชุดความรู้เกี่ยวกับชุมชน ก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ รวบรวม ทำทะเบียน และจัดแสดงวัตถุ รวมถึงนำชมพิพิธภัณฑ์ด้วย โดยที่คนนอกชุมชน อย่างนักวิจัย และคณะนักศึกษาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เข้าไปมีส่วนร่วมในการประสานงาน จัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึก ร่วมทำการสำรวจและทำแผนที่ทางโบราณคดีกับชุมชน เป็นต้น โดยในขั้นตอนต่างๆ ได้ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทให้ได้มากที่สุด หลังจากเปิดพิพิธภัณฑ์แล้ว นักวิจัยได้กลับมาติดตามประเมินผลการศึกษา พบว่า ชุมชนสามารถจัดการพิพิธภัณฑ์ได้อย่างต่อเนื่อง โยมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลรับผิดชอบงานบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ และมีการประสานงานและกิจกรรมกับภาคีพิพิธภัณฑ์แห่งอื่นด้วย

ทิพย์พุก กฤษสุนทร (2552) งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา” โดยได้ทำการศึกษาลักษณะการปรับตัวของเพลงโคราชในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านมิติด้านกาลเวลาเพื่อให้เห็นทั้งด้านที่คงอยู่ ความต่อเนื่อง และความเปลี่ยนแปลงไปของตัวสื่อ อีกทั้งทำการศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและศักยภาพในการต่อสู้ของสื่อพื้นบ้าน และแสวงหาแนวทางในการปรับตัวของเพลงโคราชในอนาคต

ผลการศึกษา พบว่าเพลงโคราชมีการปรับตัวแบ่งออกเป็น 4 ยุค คือยุคเพลงโคราชดั้งเดิม ยุคเพลงโคราชแก๊บน ยุคเพลงโคราชประยุกต์ และยุคโครงการ สพล. ซึ่งการปรับตัวเป็นผลมาจากปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ การเข้ามาของสื่อบันเทิงสมัยใหม่ การดำเนินธุรกิจเชิงพาณิชย์มากขึ้น การเข้ามาของสพล. การสืบทอดผู้รับสาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพลงโคราชยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการต่อสู้ของตัวสื่อ อันได้แก่ การใช้ทุนวัฒนธรรมเดิม การแตกตัวสร้างประเภทใหม่ๆ อย่างเพลงโคราชประยุกต์ หรือ เพลงโคราชซุเปอร์แดนซ์ การสร้างเครือข่ายใหม่ๆ ฯลฯ สำหรับแนวทางการปรับตัวของเพลงโคราช จำเป็นต้องใช้แนวคิดทฤษฎีความรู้พื้นฐานรองรับมาใช้ โดยคำนึงถึงสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม และยึดหลัก “เปลี่ยนแปลง ปลีกกระพี้ และรักษาแก่น” เอาไว้ ประกอบกับการนำกลยุทธ์การผสมผสานเก่าใหม่ (Articulation) เข้ามาปรับประสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมตะวันตก

ณัฐมน บัวพรหมมี (2550) งานวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อพิธีกรรมแซงชะนามเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีชาวไทยใต้ บ้านโพนจาน อำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม” โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพของสื่อตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลง

บทบาทหน้าที่ของสื่อพิธีกรรมแห่งชาติในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรี กระบวนการฟื้นฟูรูปแบบ คุณค่า และความหมายของพิธีกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลของการศึกษา จะพบว่าในอดีตสถานภาพของสื่อพิธีกรรมมีความเฟื่องฟูมาก แต่ด้วยปัจจัยทั้งจากภายนอกและภายในเองทำให้สื่อพิธีกรรมอ่อนแอลง จนในปี 2549 จึงได้เกิดโครงการฟื้นฟูขึ้นทำให้สื่อกลับมามีสถานภาพเข้มแข็งอีกครั้ง และสามารถทำหน้าที่ในการสืบทอดอัตลักษณ์ได้ดีขึ้น ส่วนในการฟื้นฟูและเสริมสร้างศักดิ์ศรีให้สื่อพิธีกรรม ชุมชนได้นำวิธีการทำงานในกระบวนการของวัฒนธรรมเชิงรุกและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเข้ามาใช้ เพื่อให้คุณค่าและความหมาย โดยกระบวนการของวัฒนธรรมเชิงรุกของชุมชนได้มีการจัดทำพื้นที่สาธารณะให้กับคนในชุมชนได้ทำกิจกรรมต่างๆ 9 กิจกรรม เรียกว่าเป็นกองคาราวานกิจกรรม ซึ่งการทำงานในเชิงรุกนี้ได้พบว่ามีแนวคิดที่สำคัญที่นำมาใช้คือ หลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม แนวคิดขยับปัญญาก่อนค่อยย้อนมาเขยื้อนการ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการ รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษา แนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า หลักการครบเครื่อง SMCR และแนวคิดทำที่แบบคู่ขนานทั้งใช้ ทั้งพัฒนา โดยการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ปรากฏว่ามีแกนนำในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหรือฟื้นฟูสื่อพิธีกรรมขึ้นมาร่วมกับสพส. โดยแกนนำได้รับการติดตั้งความรู้จากสพส. และสามารถนำมาถ่ายทอดอีกต่อหนึ่งให้กับชุมชนได้ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งในการทำงานหรือฟื้นฟูให้ประสบผลสำเร็จได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพธิภักดิ์ที่ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ. บ้านโป่ง จ. ราชบุรี” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายตามบทบาทผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพธิภักดิ์ โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก (Key Informant) และใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ Snowball Technique ในการสัมภาษณ์บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องตามคำแนะนำของกลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมอย่างครบถ้วนและครอบคลุม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) คนในชุมชน 2) กลุ่มคนนอกชุมชน ดังนี้

- 1) **กลุ่มคนในชุมชน** แบ่งเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพธิภักดิ์ และกลุ่มผู้สนับสนุน / กลุ่มผู้รับสาร
  - กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพธิภักดิ์ ได้แก่
    - คุณสอางค์ พรหมอินทร์ ประธานคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมสายใยชุมชนบ้านม่วง และอาสาสมัครพิพธิภักดิ์
    - พระครูภักทสิริธรรม (อุ้น สิริภักทรโท) เจ้าอาวาสวัดม่วง

- อาจารย์จวน เครือวิชาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้านบ้านม่วง
- คุณสวัสดิ์ เจิมเครือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ
- คุณบัญญัติ บุญเจริญ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง
- พระครูวรธรรมพิทักษ์ (ดม คชเสนีย์) อดีตเจ้าอาวาสวัดม่วง ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วง

โดยในส่วนของ การอ้างอิงคำพูดของพระครูวรธรรมพิทักษ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาจากเอกสารที่รวบรวมคำสัมภาษณ์ของพระครูที่เกี่ยวข้องกับวัดม่วงและพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วง

● กลุ่มผู้สนับสนุนและผู้รับสาร ได้แก่ โรงเรียนและชาวบ้านในชุมชน

- อาจารย์จิตตรา ระหว่างงาน
- อาจารย์นคร มัชฌมาน
- อาจารย์นริศรา สุธาทจน์
- อาจารย์จิตอารีย์ กระเครือ
- คุณยายมนัส สาวทองหยุ่น
- คุณยายแสน เสลานนท์
- คุณบุญ กรดเครือ
- คุณยายวุ่น แจ่มเหมือง
- คุณเสนาะ เกาเต๊ะ
- คุณยง เขียะเครือ
- คุณวิชา พิณเนียม
- คุณธานินทร์ หาญวานิช
- คุณยายเป้า ดอกสร้อย
- คุณตาแฉ้วม ดอกสร้อย

2) กลุ่มคนนอกชุมชน ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการที่ลงมาทำงานที่พื้นที่บ้านม่วง

- ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ
- รศ.ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม
- รศ.สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์
- อาจารย์เอกรินทร์ ฟิ่งประชา

โดยการเก็บข้อมูลจากอาจารย์เอกรินทร์ ฟิ่งประชา ผู้วิจัยได้ติดต่อสอบถามทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และรวบรวมข้อมูลจากบทความในอินเทอร์เน็ต

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยแยกเป็น 2 ประเด็นคือ การศึกษาปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์และรูปแบบการสื่อสารในการจัดการพิพิธภัณฑ์ โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย มีวิธีการดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง โดยศึกษาจากตำรา เอกสารวิชาการ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และการร่วมเข้าฟังสัมมนาของพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจสภาพสังคม บริบทชุมชน ผู้ที่มีบทบาทต่อการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ และข้อมูลเบื้องต้นอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการลงภาคสนามต่อไป
2. ชั้นประสบการณ์ เริ่มแรกผู้วิจัยได้ติดต่อไปยังคณาจารย์ที่ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เพื่อขอข้อมูลและรายละเอียดเพิ่มเติม พร้อมทั้งรายชื่อผู้ที่ผู้วิจัยจะสามารถติดต่อประสานงานได้ในบ้านม่วง จากนั้นจึงลงไปยังพื้นที่เพื่อติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่สง่างค์ พรหมอินทร์ และเจ้าอาวาสวัดม่วง เพื่อแนะนำตัวและขอการอำนวยความสะดวกในการลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลและขอสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ในชุมชนด้วย
3. ทำการสำรวจสภาพบริบทของชุมชนทั้งจากการลงภาคสนาม พูดคุยกับคนในชุมชน และการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
4. ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการเข้าไปสำรวจพิพิธภัณฑ์ในเรื่องการจัดแสดงและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่ามีลักษณะอย่างไร และเข้าร่วมฟังการสัมมนาของชุมชนเกี่ยวกับการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

5. ขั้นสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้เตรียมคำถามกว้างๆ สำหรับการถามล่วงหน้าและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เจาะลึก เป็นแบบสัมภาษณ์อิงโครงสร้างปานกลาง (Semi-Structural Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าก่อน โดยเป็นคำถามลักษณะปลายเปิด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ และคำถามมีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนประเด็นไปตามสถานการณ์
2. แบบบันทึกภาคสนาม คือ แบบการบันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ในการจดบันทึกการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์พูดคุยกับแหล่งข้อมูลตลอดการวิจัย
3. เครื่องบันทึกเสียง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ส่งตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ให้อาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ตรวจสอบคำถามและแนวทางการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ เพื่อตรวจสอบประเด็นและความครอบคลุมของคำถามก่อนนำไปปฏิบัติงาน โดยนำผลที่ได้มาปรับปรุงให้ประเด็นคำถามเอื้อต่อหัวข้อการวิจัยให้มากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการแสวงหาข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการรู้พื้นพิภพทัศน์ทั้งคนในและคนนอก และ

กลุ่มชุมชนผู้สนับสนุน โดยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ ตีความ เปรียบเทียบ เพื่อหาคำตอบให้กับประเด็นต่างๆ ที่ศึกษา

การนำเสนอข้อมูล

ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Descriptive) เพื่ออธิบายสถานการณ์ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงและรูปแบบการสื่อสารที่นำมาใช้พัฒนาพิพิธภัณฑ์ โดยการนำเสนอข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา จะเรียงลำดับวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ดังนี้

1. ศึกษาปฏิบัติการในการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่ยุคก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน และระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์
2. ศึกษารูปแบบการสื่อสารในช่วงการรื้อฟื้น และนำมาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการในปฏิบัติงานรื้อฟื้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) การสังเกตการณ์ (Observation) และการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Analysis) สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วนด้วยกัน คือ

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ และช่วง อนาคต. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน
3. รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเป็นอย่างไร

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านม่วง เป็นชุมชนมอญเก่าแก่ในจังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งสองฝั่งตลอดลุ่มแม่น้ำตั้งแต่บ้านโป่ง-โพธาราม เป็นที่รวมของหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งมอญ จีน ลาว เขมร ชุมชนบ้านม่วงมีความโดดเด่นในการสืบทอดวัฒนธรรมและเอกลักษณ์มอญมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นสถานที่สำหรับการทำงานภาคสนามของนักวิจัยในสาขาวิชาต่างๆ เช่น ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น บ้านม่วงมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลคู้งพะยอม ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอโพธาราม ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลนครชุมน์ ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหนองปลาหมอ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านม่วงเป็นที่ราบลุ่ม มีที่ดอนอยู่เพียงเล็กน้อย

ประวัติความเป็นมาของ “บ้านม่วง” จากคำบอกเล่าของชาวบ้านเชื่อกันว่าบรรพบุรุษรุ่นแรกอพยพมาจากประเทศพม่า ในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) โดยเดินทางมากับพระมหาเถรคันฉ่อง พระสงฆ์มอญนิกายมหายาน เข้ามาตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำแม่

กลอง ใช้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านม่วง” และได้ตั้งวัดประจำหมู่บ้านว่า “วัดม่วง” ซึ่งในทะเบียนของกรม พระพุทธศาสนาได้ระบุว่า วัดม่วงประกาศจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2223 ตรงกับสมัยอยุธยาในรัชสมัยของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) แต่เมื่อมีการค้นคว้าทางด้านคัมภีร์โบราณ ที่อยู่ในวัดม่วง พบคัมภีร์โบราณที่เก่าที่สุดจารไว้เมื่อศักราช 1000 เมื่อนำมาเทียบเป็นพุทธศักราชแล้ว จะตรงกับ พ.ศ. 2181 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2189) หลังสมัยพระ นเรศวรประมาณ 30 ปีเศษ ซึ่งนั่นหมายความว่าชุมชนมอญบ้านม่วงมีอายุในการตั้งถิ่นฐาน มากกว่า 372 ปี (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2547)

ชุมชนบ้านม่วง ตั้งอยู่บนพื้นที่บ้านโป่งฝั่งตะวันตก ซึ่งในสมัยก่อน บริเวณนี้ยังไม่ได้รับการ พัฒนาเรื่องการคมนาคมทางบกอย่างถนนหนทางหรือเส้นทางรถไฟมากเท่าไร ไม่เหมือนกับบ้าน โป่งฝั่งตะวันออกหรือโพธาราม ดังนั้น การเดินทางเข้า-ออกหมู่บ้านส่วนใหญ่จะอาศัยการเดินทาง ทางน้ำเป็นหลัก และด้วยความที่อยู่ห่างไกลความเจริญนี้ ทำให้ชุมชนมอญบ้านม่วงสามารถคง ความเป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย และสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีมอญ ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น อาชีพหลักของคนมอญบ้านม่วงนี้คือ การทำนา เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศ ที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้คนที่นั่นส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาปลูกข้าว จนใน ปัจจุบันก็ยังประกอบอาชีพนี้กันอยู่

“อาชีพหลักของชุมชนนี้คือการทำนา แต่การทำนาเดี๋ยวนี้เทียบกับ 10 ปีก่อนไม่ได้ เดี่ยวนี้ คนทำนาเป็นเศรษฐี ใครๆ ก็อยากทำนา เพราะรวยเร็ว เพราะมีระบบการทำนาที่ดีกว่าเมื่อก่อน หลวงเขาส่งเสริม มีระบบการส่งน้ำไม่ต้องพึ่งเทวดาฟ้าฝนแล้ว”

(จวน เครือวิษณยาจารย์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

หลังจากว่างจากการประกอบอาชีพหลักแล้ว ชาวบ้านม่วงก็มีอาชีพเสริมที่ทำกันใน ครัวเรือน เช่น การทอผ้า ซึ่งชาวบ้านม่วงทอผ้าใช้กันเองมาตั้งแต่อดีต โดยส่วนใหญ่จะเป็นการทอ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าถุง เป็นต้น บางส่วนเป็นการทอเพื่อใช้ใน พระพุทธศาสนา เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ ซึ่งลวดลายการทอผ้าถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวมอญ บ้านม่วง

ชาวบ้านม่วงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยวัดและพระสงฆ์จัดเป็นสถาบันทาง สังคมที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อผู้คนในท้องถิ่นอย่างมากทั้งทางด้านจิตใจ การศึกษา และ

การพัฒนาต่างๆ วัดเก่าแก่ของหมู่บ้านคือ วัดม่วง ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายของชาวมอญ และยังเป็นศูนย์รวมในการศึกษาหาความรู้ของชาวบ้านอีกด้วย นับตั้งแต่อดีตวัดเป็นสถานศึกษาและแหล่งหาความรู้ของเด็กชาย พ่อแม่มักจะนำลูกชายมาบวชเรียนหนังสือและภาษามอญที่วัดกับพระอาจารย์ต่างๆ เมื่อบุคคลที่ได้ผ่านการบวชเรียนมาแล้วจะถือเรียกว่า “คนได้หนังสือมอญ” คือพูด อ่าน เขียน ภาษามอญได้ ซึ่งความสำคัญของการได้ภาษามอญได้สะท้อนให้เห็นในบทสวดมนต์ของที่นี่ ที่ยังคงใช้ภาษามอญในการสวดอยู่ ซึ่งจากการพูดคุยกับพระอาจารย์อุ้น สิริภทโท เจ้าอาวาสวัดม่วงองค์ปัจจุบัน ทำให้ทราบว่าบทสวดมนต์ภาษามอญนี้ ไม่ได้ใช้ภาษามอญในการสวด แต่เป็นการสวดภาษาบาลีสำนะมอญ

“การสวดภาษามอญก็คือภาษาบาลีมอญ ภาษาไทยก็คือภาษาบาลีไทย ทั้งหมดคือภาษาบาลี แต่ที่ต่างคือสำเนียง บาลีเหมือนกันแต่ต่างกันที่สำเนียง”

(พระครูภักทสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

ในปีพ.ศ. 2456 สมัยหลวงปู่เข็ม (พระครูชัยศรีศรีศรีสวัสดิ์) เป็นเจ้าอาวาส ได้มีการสร้างอาคารเรียนขึ้นเป็นครั้งแรกในบริเวณวัด ทำให้เด็กหญิงได้มีโอกาสเรียนหนังสือมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 จึงได้มีการเปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการชื่อ โรงเรียนวัดม่วง (ศรี ประชา) ซึ่งในปัจจุบันโรงเรียนวัดม่วงนี้ได้เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้น ป.1-ม.3 ซึ่งมีการเปิดสอนวิชาภาษามอญให้กับนักเรียนระดับชั้น ป.4 ขึ้นไป และได้รับความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหิดล ในการทำการวิจัยภาษาและจัดทำโครงการหนังสือมอญด้วย หลังจากมีการเปิดการเรียนการสอนในรูปแบบโรงเรียนแล้ว ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการสั่งสอนเด็กลดน้อยลง แต่พ่อแม่ก็ยังนิยมนำเด็กมาฝากตัวเป็นศิษย์วัดหลังเลิกเรียนอยู่ เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา และให้ได้รับการขัดเกลาทางจิตใจ รวมถึงการเรียนอ่าน-เขียนภาษามอญจากวัดด้วย แต่ในช่วงหลายปีมานี้รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้จำนวนเด็กที่จะมาเป็นศิษย์วัดลดน้อยลงทุกวัน จนในปัจจุบันท่านเจ้าอาวาสบอกกับผู้วิจัยว่าไม่มีศิษย์วัดมาช่วยงานหรือมาเรียนภาษามอญมาหลายปีแล้ว

โดยในสมัยหลวงปู่เข็มหรือพระครูชัยศรีศรีศรีสวัสดิ์ (พ.ศ. 2389-2476) เป็นเจ้าอาวาสนี้ วัดม่วง เรียกได้ว่าเป็นวัดศูนย์กลางของชนมอญในแถบลุ่มน้ำแม่กลองตอนเหนือหรือบริเวณจังหวัดในภาคตะวันตก เนื่องจากในสมัยนั้นพระอุปัชฌาย์มีน้อย และหลวงปู่เข็มก็เป็นพระ

อุปัชฌาย์องค์เดียวของชาวมอญและยังเป็นพระอุปัชฌาย์พิเศษที่สามารถบวชให้คนข้ามจังหวัดได้ ดังนั้น ชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญจากลุ่มแม่น้ำตอนเหนือจนถึงกาญจนบุรีก็จะล่องแพเพื่อมาบวชที่นี่ รวมถึงชาวมอญสองฝั่งแม่น้ำด้วย

ชาวบ้านม่วงให้ความเคารพนับถือเจ้าอาวาสกันมาก ถ้าเกิดมีเรื่องราวอะไรขึ้นมา เจ้าอาวาสจะเป็นคนกลางคอยยุติเรื่องราวต่างๆ ให้ หรือในการศึกษาเล่าเรียนพระอาจารย์รุ่นเคยเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนพ่อแม่จะพาลูกหลานมาให้เรียนที่วัด และฝากฝังให้เจ้าอาวาสดูแล ถ้าลูกหลานทำผิดก็ให้ลงโทษได้เต็มที่ และถ้าพ่อแม่ทราบเรื่องก็จะลงโทษลูกอีกต่อหนึ่ง แต่ในปัจจุบันรูปแบบการสั่งสอนแตกต่างกันออกไปมาก ในสมัยนี้ถ้าพระไปทำอะไรลูกหลานเข้า พ่อแม่ก็มักจะมาเอาความกับพระว่าทำไมถึงไปลงโทษลูกหลานของตน แต่ถึงอย่างไร วัดก็ยังเป็นที่รวมของชุมชนอยู่ ยามใดที่วัดมีงานประเพณีหรืองานทางศาสนา ชาวบ้านก็ยินดีมาช่วยและร่วมงานกันเป็นประจำ ประเพณีที่สำคัญๆ ที่ถือเป็นบุญใหญ่ของชาวบ้านม่วง ได้แก่ วันมาฆบูชา (ตรงกับวันทำบุญพิน ก่อไฟถวายพระสงฆ์ของชาวมอญ) วันเข้าและวันออกพรรษา ประเพณีเทศน์มหาชาติ วันสงกรานต์ และวันลอยกระทง ซึ่งชาวมอญจะมาร่วมงานกันมาก โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในชุมชน จะมีความผูกพันกับวัดเป็นพิเศษ

นอกจากชาวมอญบ้านม่วงจะมีความเชื่อและนับถือในพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวมอญบ้านม่วงยังมีความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสืบเนื่องต่อกันมาจากอดีตคือ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ประจำตระกูล โดยลูกชายคนโตของตระกูลจะเป็น “ต้นผี” หรือ “ผู้รับผี” ที่ทำหน้าที่ในการสืบทอด เลี้ยงผีและทำพิธีกรรมต่างๆ โดยในบ้านมอญทุกหลังจะมีเสาเอกของบ้าน เป็นเสาที่ไว้ผีบรรพบุรุษ ชาวมอญเชื่อเรื่องผีจึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีมาก เช่น พิธีคืนผีเมื่อลูกสาวในบ้านออกเรือนไปนับถือผีของสามี การผัดผี คือ การทำผัดธรรมเนียมของมอญ ต้องทำพิธีขอขมาโดยการ “รำผีมอญ” ซึ่งการนับถือผีนี้ ทำให้สังคมในชุมชนมอญมีความแน่นแฟ้นและเกี่ยวพันเป็นเครือญาติกันทั้งชุมชน

การเปลี่ยนแปลงในบ้านม่วง ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้าน ทั้งความเจริญต่างๆ ที่เข้ามา ระบบสาธารณสุขโรค การคมนาคมที่สะดวกสบาย หรือระบบด้านการค้า โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 ชุมชนมอญได้เริ่มนำระบบการค้าเข้ามาใช้ ซึ่งมีพ่อค้าคนกลางเข้ามาทำการค้าในชุมชนโดยนำเอาสินค้าอุปโภคบริโภคมาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทำให้ชาวบ้านปลูกข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนหรือใช้บริการแลกเปลี่ยนข้าวกับงสมมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 6 เกิดนโยบายการศึกษาภาคบังคับ ทำให้เด็กๆ ในชุมชนมีโอกาสเรียนรู้หนังสือภาษาไทยมากขึ้น

เป็นช่องทางในการไปเรียนต่อหรือสร้างความสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนมากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิถีชีวิตชุมชนที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมากคือ ในเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาเกิดการพัฒนาที่ดินแถบลุ่มน้ำแม่กลอง มีการดูทรายในแม่น้ำทำให้สองฝั่งตลิ่งฝั่งเสียหาย การก่อสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ ทำให้ระดับน้ำเปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การเกิดขึ้นของโรงงานต่างๆ ที่ส่งผลให้คนรุ่นหนุ่มสาวออกไปหางานทำต่างถิ่นกันมากขึ้น ทำให้ความสนใจในภาษาและวัฒนธรรมมอญลดน้อยลง

สำหรับประวัติหรือจุดเริ่มต้นของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง คงมีลักษณะคล้ายกับพิพิธภัณฑสถานวัดโดยทั่วไปคือ เกิดมาจากการสะสมของเจ้าอาวาสหรือพระในวัดที่เล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของของเก่าต่างๆ เกรงว่าวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาจะสูญหายไปตามกาลเวลา จึงได้เก็บรักษาศิลปวัตถุเหล่านั้นไว้ แต่ยังขาดความรู้ในการจัดพิพิธภัณฑสถาน จึงได้แต่เก็บของไว้ที่ศาลาวัดหรือกุฏิพระเท่านั้น ซึ่งในส่วนของวัดม่วงนี้ เจ้าอาวาสองค์ก่อนคือพระอาจารย์ลม หรือพระครูวรธรรมพิทักษ์ มีความสนใจในวัตถุของโบราณเก่าๆ และได้เก็บรวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะคัมภีร์ใบลาน เนื่องจากในอดีตวัดม่วงแห่งนี้เคยเป็นสำนักศึกษาภาษาบาลีมอญมาก่อน จึงทำให้วัดมีคัมภีร์ใบลานเก่าๆ อายุหลายร้อยปีเก็บไว้มากมาย

“คัมภีร์ใบลานมีเยอะมาก ทำไม่ถึงเยอะ ก็เพราะตั้งแต่สมัยเจ้าอาวาสองค์ก่อนๆ สมัยหลวงปู่เพิ่มเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่ออดีตเป็นสำนักเรียนภาษาบาลีมอญ ที่วัดนี้ทำให้มีหนังสือใบลานเยอะ แล้วอายุไม่ใช่แค่ที่สิบปีนะ เป็นร้อยปี ซึ่งมีเยอะ”

(พระครูภัททสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

พระอาจารย์ลมได้รับการพูดถึงจากคนในชุมชนว่าท่านเป็นพระนักพัฒนา มีความตั้งใจที่จะพัฒนาวัดและท้องถิ่นของตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า และมีความพยายามที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมค่านต่างๆ ของมอญไว้ ด้วยเล็งเห็นคุณค่าของวัตถุสิ่งของโบราณ เกรงว่าจะสูญหายไปโดยที่คนรุ่นหลังจะไม่ได้รู้จัก ความตั้งใจของพระอาจารย์ลมในการเป็นพระนักอนุรักษ์ได้สะท้อนออกมาจากบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

“...เวลาไปจุดดงคี่ในป่าเจอพวกกะเหรี่ยงเอาเขากวางต่างๆ มาถวายก็เก็บไว้จนมากเข้า ความคิดที่แรกต้องการเก็บแต่เฉพาะพวกคัมภีร์ใบลานเท่านั้น เพราะเห็นที่วัดเรามีอยู่มาก ฉนั้นไม่

เห็นด้วยที่พระอาจารย์ต่างๆ ชอบเอาใบลานไปเผาแล้วเอาผงมาผสมบดทำพระเลยอยากจะเก็บรวบรวมไว้เอง ทำให้เริ่มสนใจศิลปวัตถุอื่นๆ ไปพร้อมกัน พอได้มาก็มาเก็บที่วัด”

(บทสัมภาษณ์พระครูวรธรรมพิทักษ์ อ่างอิงในมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536ข)

นอกจากคัมภีร์ใบลานแล้ว พระอาจารย์ลมก็ได้สะสมวัตถุโบราณอย่างอื่นด้วย ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป และเครื่องมือเครื่องใช้ที่บ้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมอญ เช่น พระพุทธรูป ผ้าห่อคัมภีร์ เครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งบางอย่างก็ได้ขอซื้อหรือขอแลกมาจากชาวบ้าน บางอย่างชาวบ้านก็นำมาถวายให้ ซึ่งเมื่อรวบรวมวัตถุสิ่งของได้จำนวนมาก พระอาจารย์ลมก็เกิดแนวคิดที่จะตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา แต่ติดในเรื่องของความรู้ในการจัดเก็บรักษาและการกำหนดอายุ ทำให้ยังไม่ได้ตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ ซึ่งในขณะนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรได้นำนักศึกษาภาคสนามที่วัดม่วงเป็นประจำอยู่แล้ว จึงได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องการจัดทำพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ซึ่งในครั้งนั้น รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม พร้อมด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา ได้พานักศึกษาลงภาคสนามและได้เห็นของที่เจ้าอาวาสเก็บสะสมไว้ จึงได้มีโอกาสคุยกับทางวัดและเกิดความคิดร่วมกันที่จะตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา โดยทางอาจารย์ศรีศักร ได้นำความคิดนี้มาปรึกษากับ รองศาสตราจารย์ไชศรี ศรีอรุณ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร เสนอให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น

“ผมไป survey กับอาจารย์ธิดา สาระยา เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และได้พบกับท่านเจ้าอาวาสวัดม่วงคือ พระอาจารย์ลม และท่านได้เก็บของโบราณไว้ ซึ่งผมก็ดู สิ่งที่ท่านมีอยู่นี้ มันไม่ใช่ของโบราณหลักฐานทางโบราณคดี แต่เป็นหลักฐานจำพวกสมุดข่อยใบลานอยู่มาก ผมก็สนใจ ท่านก็รวบรวมไว้ ชาวบ้านก็สนับสนุน ผมก็รับรู้มาระยะหนึ่ง แล้วคุณหญิงไชศรี ศรีอรุณ ที่เป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ก็อยากจะทำพิพิธภัณฑ์ผ้าถวายสมเด็จพระบรมราชินี 60 พรรษา ก็ได้มาปรึกษาผม ผมก็บอกพิพิธภัณฑ์ผ้ามันเคลื่อนไปแล้ว ทำไมไม่ทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล่ะ”

(รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

“ที่จริงอยากทำอะไรที่เกี่ยวกับผ้า เพราะทูลถามสมเด็จพระเทพฯ ท่านบอกว่าสมเด็จพระแม่ท่านสนใจเกี่ยวกับผ้า ถ้าทำอะไรเกี่ยวกับผ้าน่าจะดี...แต่ก็ได้คุยกับอาจารย์ศรีศักร ก็ตกลงกันว่า จะทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ก็ได้ไปพบท่านเจ้าอาวาสตกลงว่ามหาวิทยาลัยศิลปากรจะเข้าไปทำ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เน้นเรื่องวิถีชีวิตมอญบ้านม่วง โดยส่วนหนึ่งเน้นเรื่องผ้า ผ้าห่อคัมภีร์ ซึ่งมีเยอะมาก”

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ, *สัมภาษณ์*, 3 มีนาคม 2553)

โดยวัตถุประสงค์ของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงขึ้นมา คือ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536)

1. เพื่อรวบรวมสิ่งของที่มีคุณค่าทางโบราณคดี มานุษยวิทยา และภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ วัตถุโบราณประเภทขวานหิน ขวานสำริด กำไล ลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือเครื่องใช้ และคัมภีร์ ตลอดจนต้นฉบับหนังสือและตำราต่างๆ
2. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เรื่องโบราณคดี มานุษยวิทยา และภูมิปัญญาชาวบ้านของท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ให้ปรากฏทั่วไป
3. เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาเรื่องโบราณคดี มานุษยวิทยา และภูมิปัญญาชาวบ้านของท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ เพื่อการศึกษาเพิ่มพูนความรู้และการศึกษาเปรียบเทียบต่อไป
4. เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติการของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรในสาขาโบราณคดี มานุษยวิทยา พิพิธภัณฑ์วิทยา และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
5. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คนไทยทั่วไป โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นมีความรู้และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนอย่างถูกต้องถ่องแท้ อันจะนำไปสู่ความสนใจใคร่อนุรักษ์ ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นของตน

ในการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ใช้เวลาในการก่อสร้าง 2 ปี คือตั้งแต่พ.ศ.2534-2536 เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพรชนพรรษา 5 รอบ ซึ่งในการก่อตั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ภาคส่วนด้วยกัน ทั้งจากมหาวิทยาลัยศิลปากร กรมศิลปากร วัดม่วง ชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นอย่างอำเภอบ้านโป่งและจังหวัดราชบุรีด้วย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงได้ทำการเปิดพิพิธภัณฑ์ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2536

ปัญหานำวิจัยข้อ 1. ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ และช่วง อบรม. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อภารกิจของพิพิธภัณฑสถาน

ในการศึกษาด้านปฏิบัติการบริหารจัดการ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาการทำงานใน 3 ด้าน คือ การบริหารงาน การบริหารคน และการบริหารเงิน โดยจะนำเสนอหัวข้อการบริหารงานและการบริหารคนไว้ในหัวข้อเดียวกัน เนื่องจากลักษณะของเนื้อหามีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน จึงจะขอกล่าวในคราวเดียวกัน สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 : ลักษณะของปฏิบัติการบริหารจัดการที่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ใน 3 ช่วงเวลาคือ

- ช่วงก่อตั้ง
- ช่วงดำเนินการ
- ช่วง อบรม. เข้ามาดูแล

ตอนที่ 2 : รูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน

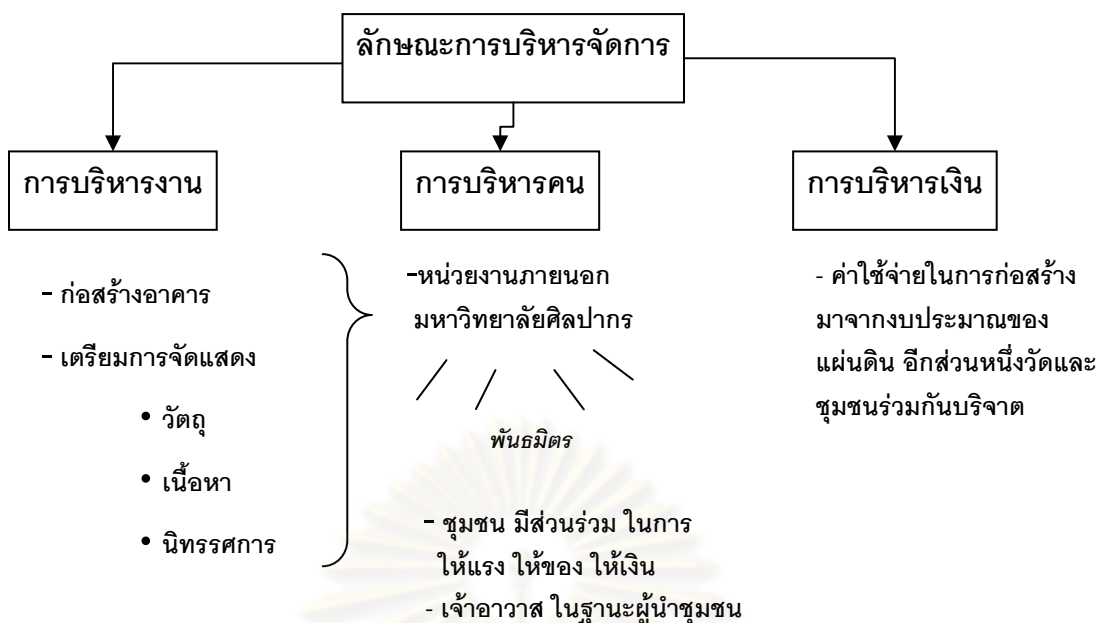
ตอนที่ 3 : ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อภารกิจของพิพิธภัณฑสถาน

ตอนที่ 1 : ลักษณะของปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

- 1) ช่วงก่อตั้ง พ.ศ. 2534-2536

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8 : ลักษณะการบริหารจัดการในช่วงก่อตั้ง

● การบริหารงานและการบริหารคน

ในช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานที่บ้านวัดม่วง งานหลักๆ ที่ดำเนินการในช่วงนี้คือ งานด้านการก่อสร้าง และการจัดแสดงวัตถุ ซึ่งหลังจากที่มหาวิทยาลัยศิลปากรและวัดม่วงมีเจตนาารมณที่จะร่วมกันตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนพรรษา 5 รอบ ทำให้ชาวบ้านที่ได้ทราบข่าวเกิดความสนใจและได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ทั้งนำข้าวของวัตถุโบราณของตนมามอบให้กับพิพิธภัณฑสถาน และให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างอาคาร

“ถ้าสร้างเกี่ยวกับของวัดชาวบ้านเขาไม่เสียดายเงิน เขาไม่เสียดายแรงงาน ตรงที่สร้างเป็นพิพิธภัณฑสถานตรงนั้นลุ่มนะ ขนดินกันมาเกือบ 200 กว่ารถ มันเข้าไม่ได้ชาวบ้านแบกกันทั้งนั้น ตกตอนเย็นก็ตีระฆังกันโหม่งๆ แบกดินไวย ออกกันแล้ว กว่าจะหมด เขาชอบอย่างนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง ลูกเด็กเล็กแดง ผู้เฒ่า ก็ขนกัน นี่แหละความพร้อมเพรียง แล้วทีนี้มีคำถามหนึ่ง ถามว่าแล้วเป็นของใคร เฮ้ย ก็เป็นของวัดสิ พอเป็นของวัดก็ เข้า ไปเอากัน นี่มันเป็นแบบนี้”

(จวน เครือวิชมยาจารย์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

“ให้ของไป ก็อยู่ในนี้ จะมีพวกเงิน สตางค์โบราณ โลหะ ของโบราณอะไรพวกนี้ มีพวกผ้าเก่าๆ โบราณ ผ้าโจงกระเบน เครื่องลายครามเก่าๆ ส่วนใหญ่ในนี้ก็ของชาวบ้านทั้งนั้นแหละ”

(มนัส สาวทองหย่น, *สัมภาษณ์*, 30 มกราคม 2553)

ในการสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดงผู้ที่รับผิดชอบในการดำเนินการคือ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้ขอความร่วมมือจากนักวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งอาจารย์จากคณะต่างๆ ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑ์จากกรมศิลปากร ในการลงพื้นที่ทำงานและออกแบบอาคารจัดแสดง ซึ่งในขั้นแรกนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยนำโดย รองศาสตราจารย์ไชศรี ศรีอรุณ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม รองศาสตราจารย์ปราณี วงษ์เทศ ได้ลงไปพูดคุยหารือร่วมกับพระอาจารย์ลมและผู้นำชุมชนถึงรูปแบบ ลักษณะพิพิธภัณฑ์งบประมาณการก่อสร้าง และเนื้อหาของที่จะจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งในตอนแรกที่พูดคุยถึงรูปแบบการก่อสร้างอาคาร พระอาจารย์ลมได้เสนอรูปแบบให้สร้างอาคารอยุธยา ซึ่งนักวิชาการเห็นว่าไม่เหมาะสม และจะป้องกันขโมยได้ยาก จึงได้เปลี่ยนรูปแบบการสร้างอาคารใหม่

“อาคารพิพิธภัณฑ์นั้นที่แรกฉันคิดกับชาวบ้านว่าจะทำเป็นศาลาทรงไทยตั้งอยู่บนแพ แต่พวกอาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากรเขาไม่เห็นด้วย บอกว่าไม่ปลอดภัยหรอก เดี่ยวพวกผู้ร้ายมันตัดเชือก ปล่อยแพขนเอาไปหมด ก็เลยรับออกแบบอาคารให้”

(บทสัมภาษณ์พระครูวรธรรมพิทักษ์ อ่างอิงในมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536ข)

สำหรับการออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ได้อาจารย์วินดา พึ่งสุนทร รับหน้าที่ในการออกแบบอาคาร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กลักษณะทรงไทยจัตุรมุข 2 ชั้น ซึ่งได้รับพระราชานุญาตให้อัญเชิญพระนามาภิไธยย่อ “สก.” ประดิษฐานที่หน้าบันอาคารพิพิธภัณฑ์ด้วย แต่ก่อนที่จะลงเสาเข็มปลูกสร้างอาคารก็ได้เกิดเสียงคัดค้านขึ้นเล็กๆ จากชาวบ้าน ถึงสถานที่ที่จะทำการก่อสร้าง เนื่องจากที่บริเวณนั้นเดิมเป็นที่ตั้งศาลากาญจนาภิเษกที่ใช้นาบุญมาแต่ครั้งสมัยปู่ย่าตายาย ซึ่งมีความเก่าแก่นับร้อยปีจึงไม่อยากให้รื้อถอน แต่เสียงคัดค้านก็หมดไปเมื่อทางวัดได้อธิบายเหตุผลและเรื่องการสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระราชินี

“ก็มีเสียงคัดค้านเล็กน้อยจากคนบางกลุ่มที่ยังไม่เข้าใจ พอเราอธิบายเหตุผลที่ต้องรื้อศาลา เพราะมันเก่า ศาลามันเป็นไม้ ฝุ่หมดแล้ว อยู่มานานก็ต้องเก่าต้องพังเป็นธรรมดา แล้วรื้อแล้วก็ไม่ได้ไปไหนก็สร้างศาลาใหม่ขึ้นมา พอเขาเข้าใจ เสียงคัดค้านก็หมดไป”

(พระครูภัททสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

หลังจากการพูดคุยดำเนินการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แล้ว ทางคณะทำงานได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดำเนินงานและรับผิดชอบงานในส่วนต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากร และกรมศิลปากร ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยศิลปากรได้แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการโครงการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการจัดทำทะเบียนวัตถุและสิ่งของต่างๆ รวมถึงเนื้อหาและข้อมูลในการจัดแสดงด้วย ซึ่งในการจัดทำทะเบียนวัตถุต่างๆ ได้ผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากรและนักศึกษาจากคณะโบราณคดีมาจัดทำทะเบียนวัตถุให้ ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ฯลฯ ของชุมชนมอญ ได้อาจารย์และนักศึกษาจากคณะโบราณคดีเป็นผู้เก็บข้อมูลจากคนในชุมชนให้ โดยนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง และจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

“ข้อมูลทางมหาวิทยาลัยมาทำให้หมดว่า อันนี้มาจากไหน ถ่ายรูป ทุกอย่างทำให้หมดทะเบียนก็ทำให้ มาจัดของให้เรียบร้อย มาดูของก่อนว่าจะวางอะไรตรงไหน มีปัญหาเรียกได้มาช่วยตลอดแหละ”

(สอางค์ พรหมอินทร์, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2552)

ในการจัดแสดงนิทรรศการ มีหัวข้อหลักคืออาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นผู้กำหนดหัวข้อต่างๆ ที่จะจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ โดยมีอาจารย์วัลลภา ขวัญเย็น และอาจารย์สิริพรรณ ธีรศรีโชติ เป็นผู้คัดเลือกของและคิดเนื้อหาการจัดแสดง ซึ่งในส่วนนี้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำถึงวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันให้แก่นักวิชาการ ว่าแต่สิ่งมีไว้เพื่อใช้ทำอะไรหรือมีความสำคัญอย่างไร

“ในการสร้างอาคารเราจะดูก่อนว่าจะแสดงอะไรตรงไหนบ้าง เพราะของมีเยอะ แต่อาคารจำกัด เลยต้องเลือกรื่องเลือกของจัดแสดง สำหรับการจัดแสดง อาจารย์ศรีศักรเป็นคนให้ธีมให้หัวข้อ ส่วนคนที่เลือกของคืออาจารย์ปราณี อาจารย์วัลลภา และอาจารย์สิริพรรณ และก็เอา

นักศึกษาเข้าไปทำทะเบียน ทำความสะอาดของ ส่วนข้อมูลของต่างๆ ก็ได้มาจากชาวบ้าน ที่สำคัญคือ ผู้ใหญ่สงวนศักดิ์กับอาจารย์จวน”

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ, **สัมภาษณ์**, 3 มีนาคม 2553)

“เนื้อเรื่องการจัดแสดงนี้ เราไปช่วย เอาข้อมูลมาจัดเป็นประเด็นๆ โดยเอามาจากชาวบ้าน และวัตถุ รวบรวมและกำหนดประเด็น ซึ่ง highlight ของวัดม่วงอยู่ที่คัมภีร์ใบลาน ซึ่งไม่ใช่เป็นแค่ ศิลปวัตถุ แต่ทำให้เห็นความเจริญในท้องถิ่น”

(รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม, **สัมภาษณ์**, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกจากนี้ ชุมชนก็ยังมีส่วนช่วยในการสนับสนุนงานของพิพิธภัณฑ์ ทั้งการอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พักอาศัย และอาหารการกินให้กับคณะทำงาน โดยการทำงานด้านการจัดแสดง นักวิชาการได้จัดแบ่งเนื้อหาในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ออกเป็น 5 ส่วนด้วยกัน คือ (มหาวิทยาลัย ศิลปากร, 2536ข)

ส่วนที่ 1 จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง แสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมและ หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐาน ของคนสมัยก่อนที่มักอยู่ใกล้เส้นทางน้ำ รวมถึงความสำคัญของแม่น้ำแม่กลอง

ส่วนที่ 2 แสดงเรื่องสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านม่วงและ ชุมชนใกล้เคียง ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนต่างๆ ในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง ทั้งบทบาทของชาวจีน ต่อการเกิดตลาด บทบาทของคณะมิชชันนารีที่มาเผยแพร่ศาสนาคริสต์และการรักษาพยาบาล แบบใหม่มาสู่ท้องถิ่น

ส่วนที่ 3 แสดงเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านม่วง ซึ่งเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากเป็นการแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของชาวมอญในเรื่องของการเล่าเรียนเขียนอ่านภาษามอญ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการศึกษาและอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักฐานเป็น คัมภีร์ใบลานต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย

ส่วนที่ 4 ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในเรื่องของความเชื่อ การทำมาหากิน ประเพณีต่างๆ ทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและประเพณีในรอบปีที่ชุมชนยังกระทำสืบเนื่องกันมา

ส่วนที่ 5 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านม่วงและท้องถิ่นใกล้เคียง

การจัดการด้านทรัพยากรคนที่เข้ามาช่วยงานในช่วงนี้ จะเห็นได้ว่าคนในชุมชนต่างพร้อมใจและเต็มใจเข้ามาช่วยงานอย่างเต็มที่ แม้ว่าพื้นฐานของชาวบ้านจะยังไม่เข้าใจงานของพิพิธภัณฑ์ดี แต่ต่างก็ให้ความร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะผู้นำชุมชนอย่างพระอาจารย์ลม อดีตเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้านได้คิดที่จะตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาชาวบ้านจึงให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือโดยง่าย อีกทั้ง พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกและสร้างขึ้นมาเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงเป็นที่ชื่นหน้าชื่นตาของคนในชุมชน ซึ่งชาวบ้านหลายๆ คนยังจดจำภาพประทับใจได้เมื่อครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี เสด็จมาเปิดป้ายพิพิธภัณฑ์ ยังความปลาบปลื้มให้แก่คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย

"วันที่สมเด็จพระเทพฯ เสด็จเปิด ราชวงศ์บอกว่าจะทรงอยู่ในนั้น 45 นาที แล้วชอบใจว่าคนแถวนี้นั่งกันเรียบร้อย นั่งเฝ้าแล้วนั่งพับเพียบกันเป็นแถว พนมมือไหว้ แล้วท่านก็บอกขอยุ่ชั่วโมงหนึ่ง...หลังจากนั้น ผู้ใหญ่สององค์ได้ไปชุมชนหนองปลาหมอ ตำบลใหญ่ข้างนอก พระองค์เดินไปปักกัทัก อ้าว ผู้ใหญ่มาเจอกันที่นี้อีก (หัวเราะ) ทรงจำแม่นจริงๆ"

(จวน เครือวิชฌยาจารย์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

การเข้ามาช่วยงานพิพิธภัณฑ์ นอกจากกลุ่มคนนอกอย่างเจ้าหน้าที่จากกรมศิลปากร และอาจารย์นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่เข้ามาทำงานในส่วนองงานด้านวิชาการแล้ว ผู้นำชุมชนอย่างพระอาจารย์ลม ผู้ใหญ่สององค์ พรหมอินทร์ (เป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น) และอาจารย์จวน เครือวิชฌยาจารย์ ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์อย่างมาก เป็นทั้งคนทำงาน คนให้ข้อมูลต่างๆ และยังเป็นฝ่ายประสานงานระหว่างคนในพื้นที่กับหน่วยงานภายนอกอีกด้วย นอกจากนี้คนในชุมชนเองยังได้มีส่วนร่วมในการทำงานด้านต่างๆ อีก ทั้งการบริจาคเงิน การบริจาคข้าวของเครื่องใช้หรือวัตถุโบราณของตนเองมาให้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ซึ่ง

เมื่อพิพิธภัณฑ์เปิดก็ยังมีคนนำสิ่งของมาบริจาคมากขึ้น บ้างก็มาช่วยงานด้านก่อสร้างอาคาร ผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันมา พวกผู้หญิงหรือแม่บ้าน ก็จะทำอาหารมอญมาเลี้ยงคณะทำงานอยู่เสมอ เรียกว่าใครถนัดทำอะไรหรือมีศักยภาพด้านไหนก็จะมาช่วยกันอย่างเต็มที่ เห็นได้ว่าชุมชนให้การสนับสนุนและมีส่วนช่วยในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์อย่างมาก ทำให้การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในช่วงนี้ไม่มีปัญหาในการหาคนมาช่วยงาน

● การบริหารเงิน

งบประมาณในการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์นี้ ได้มาจากหลายๆ ส่วนด้วยกัน โดยมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ดำเนินการในการของบประมาณหลักที่ใช้ในการก่อสร้างมาจากรัฐบาล อีกส่วนหนึ่งคือเงินที่ทางวัดมีและขอรับบริจาคมาจากคนในชุมชน และผู้มีจิตศรัทธาจากองค์กรต่างๆ โดยสามารถแจกแจงเป็นที่มาของรายได้ได้ดังนี้ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536ก)

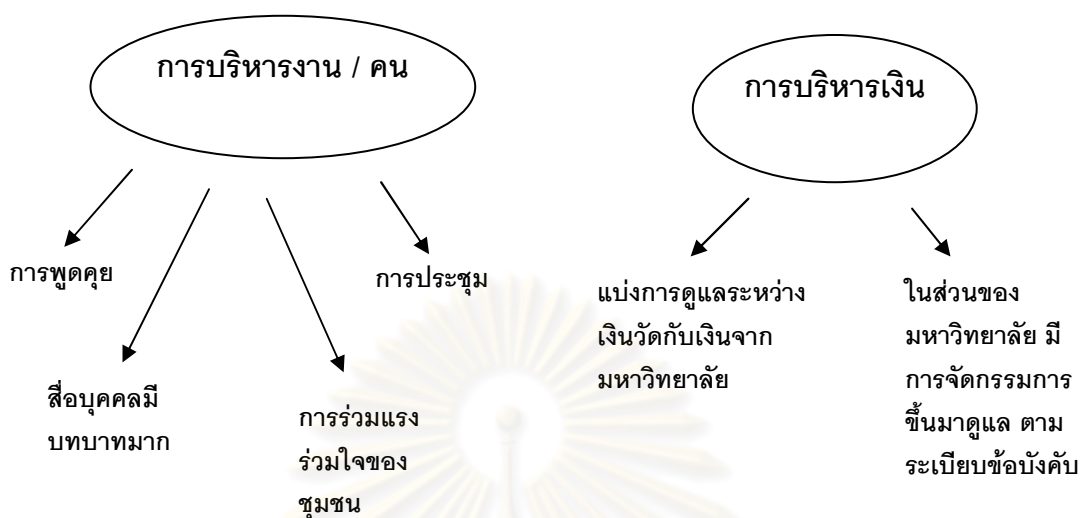
- งบประมาณแผ่นดิน   6 ล้านบาท
- งบประมาณเงินรายได้   2 แสนบาท
- งบสนับสนุนจากวัดและ
องค์กรเอกชนอื่น   4 ล้านบาท

สำหรับการจัดการเงินในส่วนนี้มหาวิทยาลัยได้จัดการตามระเบียบข้อบังคับในการเบิกจ่ายเงินของรัฐและมหาวิทยาลัย โดยมีฝ่ายคลังของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ดูแลให้มีการเบิกจ่ายเงินค่าก่อสร้างเป็นงวดๆ ให้แก่ผู้รับเหมาก่อสร้าง ซึ่งทางมหาวิทยาลัยศิลปากรดูแลค่าใช้จ่ายในส่วนค่าก่อสร้างอาคาร ส่วนทางวัดดูแลค่าใช้จ่ายในด้านครุภัณฑ์พวก ตู้ โต๊ะ ที่ใช้ในการจัดแสดง

รูปแบบการสื่อสาร

จากลักษณะการบริหารจัดการในช่วงก่อตั้งนี้ จะเห็นว่ารูปแบบการสื่อสารได้เข้ามามีอิทธิพลและมีบทบาทมากต่อการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของชุมชน โดยผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจ ดังนี้

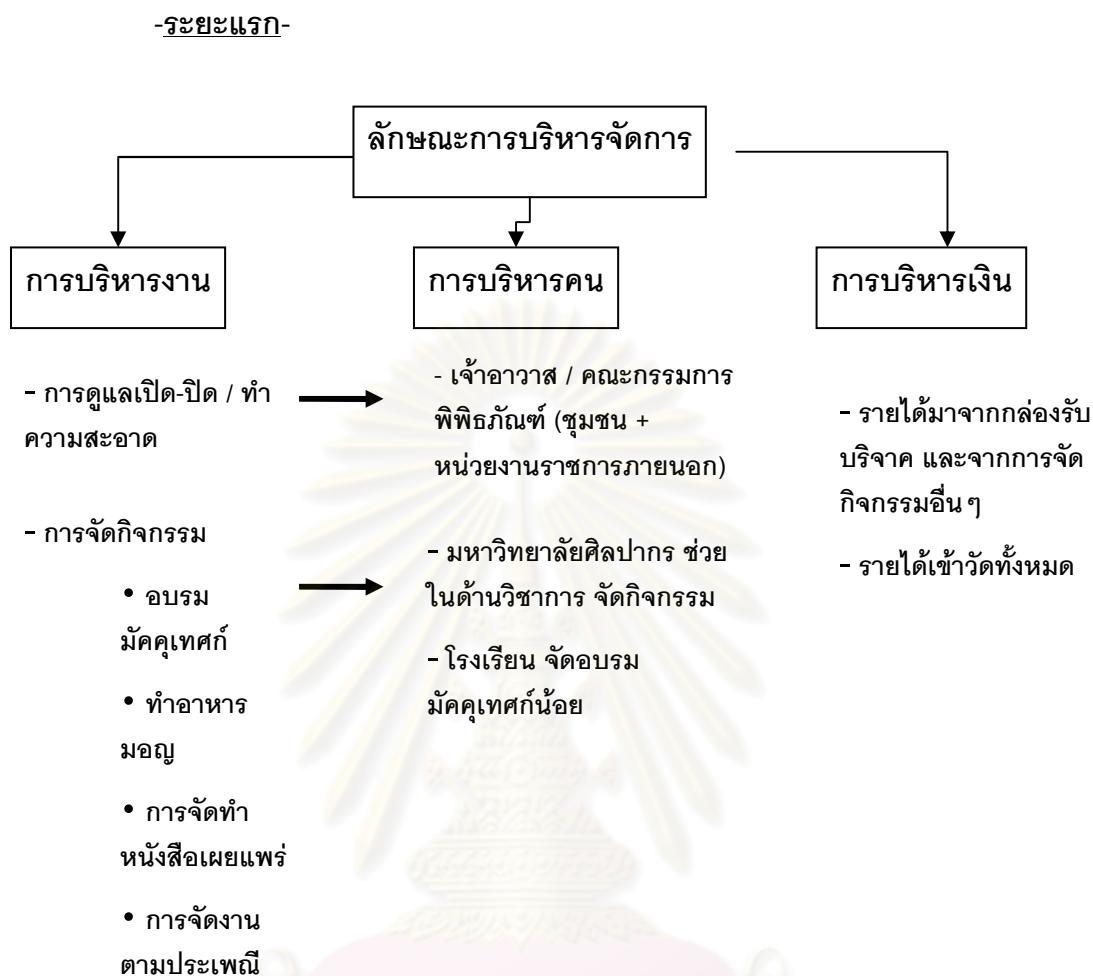
รูปแบบการสื่อสาร

ภาพที่ 9 : สรุปรูปแบบการสื่อสารในช่วงก่อตั้ง

รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานจะใช้การพูดคุยและการประชุมเป็นช่องทางหลักของการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างชุมชนกันเองหรือชุมชนกับมหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถาน และแม้ว่าการสื่อสารของชุมชนในช่วงนี้จะมีรูปแบบหรือช่องทางในการสื่อสารกันไม่มากนัก แต่สิ่งที่สามารถรวบรวมคนในหมู่บ้านให้มาร่วมกันทำงานได้คือ เจ้าอาวาสวัดม่วงหรือพระอาจารย์ลม ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งนับได้ว่าในช่วงการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานที่บ้านวัดม่วงนี้สื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา สำหรับการสื่อสารในเรื่องการบริหารการเงินนั้น ส่วนใหญ่เงินที่ทางวัดหามาได้พระอาจารย์ลมจะเป็นผู้ดูแล ซึ่งในการจัดการนั้นไม่ได้ปรากฏปัญหาความขัดแย้งเรื่องการใช้จ่ายเงินแต่อย่างใด เพราะชุมชนให้ความเคารพนับถือและเชื่อมั่นในตัวพระอาจารย์ลมเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังบริจาคเงินเพิ่มเติมในการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานอีกด้วย ส่วนเงินที่ได้จากงบประมาณของแผ่นดิน มหาวิทยาลัยศิลปากรได้ให้หน่วยงาน (ฝ่ายคลังของมหาวิทยาลัย) คอยดูแลการใช้จ่ายเงินตามกฎหมายระเบียบที่มีขึ้น โดยมีหลักฐานการเบิกจ่ายเงินเพื่อตรวจสอบความโปร่งใสได้

2) ช่วงดำเนินการ พ.ศ. 2536-2546

ภาพที่ 10 : ลักษณะการบริหารจัดการในช่วงการดำเนินการระยะแรก

- การบริหารงานและการบริหารคน

หลังจากวันเปิดพิพิธภัณฑ์ที่บ้านวัดม่วงในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2536 ชุมชนได้เข้ามาดำเนินการดูแลพิพิธภัณฑ์เอง เพราะพิพิธภัณฑ์นี้ถูกสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลและเกิดความภูมิใจในท้องถิ่น รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรท้องถิ่นของตน โดยในช่วงระยะแรกๆ มหาวิทยาลัยศิลปากรได้เข้าไปมีส่วนช่วยในการดำเนินกิจการของพิพิธภัณฑ์อยู่ตลอด ทั้งงานด้านวิชาการและกิจกรรมต่างๆ แต่พอในระยะหลังมหาวิทยาลัยเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการทำงาน ทำให้ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนแต่ก่อนจึงได้ขยับบทบาท

ออกมาเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลอยู่ภายนอกเท่านั้น ส่วนงานด้านการบริหารพิพิธภัณฑที่จึงตกเป็นของชุมชน

“ตอนนั้นครูยังเป็นอธิการบดีอยู่ ก็ไม่ได้ปล่อยนะ เราก็ตั้งกล่องรับบริจาคสำหรับคนเข้าไปชม ในเบื้องต้นเราประชาสัมพันธ์มาก สื่อมวลชนเข้าไปทำข่าวเยอะมาก ทำให้คนไปดูเยอะ ได้สตางค์เยอะ แต่ในช่วงแรกก็ยังดีอยู่ แต่พอระยะหลังไม่มีคนเข้า ประกอบกับมหาวิทยาลัยก็ไม่ได้ลงไปดูเท่าไร และครูก็พ้นจากตำแหน่งออกมาแล้ว มหาวิทยาลัยก็เลยไม่ค่อยมีส่วนร่วมเท่าไร”

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ, **สัมภาษณ์**, 3 มีนาคม 2553)

ในการดำเนินการบริหารจัดการพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วงนั้น ในระยะแรกๆ มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลงานต่างๆ โดยมีตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการทั้งในชุมชนเอง มหาวิทยาลัยศิลปากร รวมถึงผู้ว่าฯ และนายอำเภอด้วย ซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการคือ การดูแลเปิด-ปิดพิพิธภัณฑและการทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการประชุมร่วมกันระหว่างอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร วัด และตัวแทนชุมชนที่ดูแลพิพิธภัณฑ ขึ้นปีละครั้ง เพื่อพูดคุยถึงปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกัน

“เราเป็นกรรมการก่อตั้งมาด้วยกัน มีกรรมการกิติมาศักดิ์ พวกนายอำเภอ ผู้ว่า เป็นกรรมการทั่วไป กรรมการใหญ่ ส่วนกรรมการปฏิบัติงานก็จะมีผม กับพระครูวรธรรม ผู้ใหญ่สงองค์ และอีก 7-8 คน พวกนี้กรากรำเลยนะ เช็ดถูนั่งเฝ้าเปิด-ปิดอยู่ตรงนั้น เพราะเราเป็นตัวยืน...เราทำทุกอย่างเลยนะ สมมติเขาตั้งให้คุณเป็นผู้จัดการ คุณก็เป็นทั้งภารโรง เป็นทั้งคนกวาด เป็นทั้งผู้จัดการนั่นแหละ”

(จวน เครือวิษณยาจารย์, **สัมภาษณ์**, 30 มกราคม 2553)

“เมื่อก่อนฉันเป็นคณะกรรมการ เวลาที่แขกมาเยอะๆ ก็จะไปช่วยแกงช่วยทำอาหารอะไรอย่างนี้ เขาก็เรียกไปประชุมว่าจะทำอะไรเลี้ยงกัน”

(เป้า ดอกสร้อย, **สัมภาษณ์**, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

แต่พอเวลาผ่านไประยะหนึ่งการดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการก็ค่อยๆ หายไป เนื่องจากเมื่อพิพิธภัณฑสถานเปิดมานานชุมชนก็เริ่มถอยห่างจากพิพิธภัณฑสถานออกไป และคณะกรรมการหลายๆ ท่าน ก็มีอายุมากขึ้นเลยไม่สามารถมาทำงานได้อย่างเดิม ซึ่งในที่สุดคงเหลืออาสาสมัครที่ยังทำงานให้พิพิธภัณฑสถานอยู่เพียงไม่กี่คนที่ยังทำหน้าที่ในการดูแลการเปิด-ปิดพิพิธภัณฑสถาน ทำความสะอาด นำชมและเฝ้าพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งอาสาสมัครที่ยังคงเหลือในช่วงนี้ได้แก่ ผู้ใหญ่สงวน อาจารย์จวน และ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนอีกคน 2-3 คนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในส่วนของชุมชนจะมีอาสาสมัครมาร่วมงานพิพิธภัณฑสถานน้อยลง แต่ความรับผิดชอบส่วนใหญ่ในการดูแลพิพิธภัณฑสถานตั้งแต่นั้นก็คือวัด โดยพระอาจารย์ลมและพระลูกวัดวัดม่วง จะเข้ามาดูแลเปิด-ปิดอาคาร ทำความสะอาด และคอยเฝ้าพิพิธภัณฑสถานให้ เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่ในเขตบริเวณวัด จึงเป็นการสะดวกที่ทางวัดจะทำหน้าที่ในการดูแลพิพิธภัณฑสถาน อีกทั้งพระอาจารย์ลมยังให้ความเอาใจใส่ต่อการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑสถาน ทำให้พิพิธภัณฑสถานสามารถดำเนินการต่อมาได้แม้จะมีคนทำงานไม่มากนัก

“แต่ก่อนถ้าเราไม่เปิดปิดเอง เราก็ส่งสารพระครูนะ สมัยก่อนที่ท่านยังไม่เสีย ท่านจะต้องจับมือมาดูมาปิดเอง ท่านรักษาเพราะท่านรักของท่านนะ”

(จวน เครือวิชฌมยาจารย์, **สัมภาษณ์**, 30 มกราคม 2553)

“สมัยก่อนพระครูวรธรรมพิทักษ์ (พระอาจารย์ลม) อยู่ก็ดี เราไม่ต้องห่วงอะไรมาก เพราะท่านจะดูอยู่ แต่ตอนนี้ต้องอยู่ดูตลอด บ้านอยู่ตรงข้ามก็มาทุกวันแหละ ถ้าว่างไม่มีอะไรกับชาวบ้านหรือมีพระมาใส่บาตร พอใส่บาตรเสร็จก็จะมาดูก่อนว่ามีคนมาไหม...เงินเดือนไม่มี ดูฟรีตลอด เป็นอาสาสมัครไป เราก็ช่วยชุมชนช่วยหมู่บ้าน คิดว่ามาช่วยวัดไป...ตอนนี้ดูคนเดียวเมื่อก่อนมีอาจารย์จวน ตอนนี่ 80 กว่าแล้วมาไม่ไหว”

(สงวน พรหมอินทร์, **สัมภาษณ์**, 19 ธันวาคม 2552)

นอกจากงานบริหารทั่วไปแล้ว พิพิธภัณฑสถานได้จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้น เพื่อเป็นการดึงดูดผู้เข้าชม และสร้างการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนด้วย ดังนี้

การอบรมมัคคุเทศก์น้อย

เป็นการร่วมมือกันระหว่างอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร วัดม่วง และโรงเรียนวัดม่วง ในการติดตั้งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ของมอญ โดยดำเนินการอบรมเยาวชนในชุมชนให้มีความรักและหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรม และทำหน้าที่เผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีได้ และสามารถให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนที่มาเข้าชมพิพิธภัณฑ์ได้

ในชั้นแรกมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้ส่งนักวิชาการมาให้คำแนะนำและจัดการฝึกอบรมด้านการนำชมพิพิธภัณฑ์ให้กับนักเรียน คุณครูโรงเรียนวัดม่วง และชาวบ้านที่สนใจ ซึ่งหลังจากการอบรมในครั้งนั้นแล้วทางโรงเรียนวัดม่วงก็ได้ให้ความร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์ในการจัดอบรมมัคคุเทศก์ขึ้นในโรงเรียน ซึ่งเน้นการฝึกอบรมให้เด็กนักเรียนทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อย โดยตั้งเป็นชุมนุมมัคคุเทศก์ขึ้นมา จัดอบรมเด็กนักเรียนในชั้นมัธยมปีที่ 1-3 โดยในการอบรมก็อาศัยชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมมอญมานำชมให้เด็กดู แล้วให้เด็กลองทำตาม ซึ่งในการฝึกเด็กก็ประสบปัญหาในเรื่องความสนใจของเด็กอยู่บ้าง ส่วนใหญ่เด็กให้ความสนใจน้อยต้องบังคับให้ทำ และเมื่อเด็กเรียนจบไปแล้วละรุ่นก็ไม่มีใครสนใจหรือสานต่อเท่าที่ควร เพราะส่วนใหญ่เด็กจะไปเรียนต่อหรือทำงานในเมือง ทำให้เด็กห่างกับงานพิพิธภัณฑ์ไป

“โครงการมัคคุเทศก์น้อยเริ่มต้นจากทางโรงเรียนกับชุมชนคิดขึ้นมาว่าน่าจะมีมัคคุเทศก์น้อยนำชม เพราะเมื่อก่อนอาคารโรงเรียนอยู่ทางด้านในใกล้กับพิพิธภัณฑ์แล้วอาจารย์จากศิลปากรก็เข้ามาให้ข้อมูลและฝึกอบรมก่อน ต่อมาครูก็จัดอบรมกันเองโดยให้ชาวบ้านช่วย”

(อาจารย์จิตอาสีย์ กระเคือ, **สัมภาษณ์**, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

มัคคุเทศก์น้อยจะเริ่มงานก็ต่อเมื่อมีนักท่องเที่ยวติดต่อขอเข้าชมพิพิธภัณฑ์ ผู้ใหญ่สวดมนต์ในฐานะคนดูแลพิพิธภัณฑ์จะติดต่อไปยังทางโรงเรียนเพื่อขอมัคคุเทศก์น้อยมานำชม ซึ่งครั้งหนึ่งก็จะใช้มัคคุเทศก์น้อยประมาณ 5-10 คน แล้วแต่ปริมาณของผู้ที่มาเข้าชม ซึ่งการมาทำงานของเด็กๆ ก็จะมีเครื่องแบบที่ให้ใส่ประจำนั่นคือ ชุดเสื้อผ้าพื้นเมืองของคนมอญ โดยการนำชมเด็กๆ จะแบ่งกันนำชมเป็นจุดๆ แล้วแต่ว่าใครถนัดนำเสนอเรื่องอะไร แต่ที่ทุกคนต้องทำได้เหมือนกันคือต้องพูดภาษามอญได้ เช่นคำว่า “เมื่อยะเงอระอ่าว” ที่แปลว่า สวัสดีครับ /ค่ะ

“ถ้าเป็นมัคคุเทศก์ที่นี่ ต้องแต่งกายชุดมอญ เด็กชายนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อขาว เด็กหญิงจะนุ่งผ้าพื้นเมืองของบ้านม่วง ใส่เสื้อแขนกระบอกสีแดง มีผ้าสไบ ทักษะของนักเรียนต้องรู้ภาษามอญบ้าง ยังไม่เก่งก็ฝึกไปเรื่อยๆ”

(สวัสดี เจิมเครือ, **สัมภาษณ์**, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

ส่วนค่าตอบแทนในการทำงาน ส่วนใหญ่ก็จะได้จากนักท่องเที่ยวที่มาเข้าชม โดยผู้ใหญ่สององค์จะแบ่งจากเงินที่นักท่องเที่ยวบริจาคมาหรือบางครั้งอาจให้มาต่างหาก นำไปให้ครูที่โรงเรียนไปแบ่งเด็กๆ ซึ่งคุณครูก็จะรวบรวมแล้วแจกให้เด็กอีกทีตอนสิ้นปี ซึ่งความสนใจหรือความกระตือรือร้นของเด็กๆ จากการที่ได้สอบถามครูที่ดูแลอยู่ทราบว่า ตัวเด็กมีความสนใจอยู่บ้างแต่อาจไม่มากนัก บางคนก็สามารถนำมาชมได้ดี แต่ส่วนใหญ่ต้องบังคับกันเพราะเขามีความสนใจน้อย มีสิ่งอื่นที่ดึงดูดเขาได้มากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีการจัดโครงการมัคคุเทศก์น้อยต่อไป เพราะเป็นการปลูกฝังการอนุรักษ์วัฒนธรรมของมอญและสามารถบูรณาการกับวิชาการเรียนการสอนวิชาอื่นได้

“เราทำมัคคุเทศก์น้อยด้วย เพราะเป็นคนที่นี่ ก็ต้องช่วยชุมชนเท่าที่จะช่วยได้ ก็เลยแทรกมัคคุเทศก์ลงไปในวิชาที่สอนด้วย เวลาพาเด็กไปดู เราสอนคณิตศาสตร์ก็จะแทรกคณิตเข้าไปด้วย ให้เขาดูว่ามีอะไรเกี่ยวข้องกับตัวเลข กับคณิตศาสตร์ กับเนื้อหาในนั้นด้วย ก็พยายามบูรณาการเข้าด้วยกัน”

(อาจารย์จิตอารีย์ กระเครือ, **สัมภาษณ์**, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

การทำอาหารมอญ

ชาวบ้านม่วงมีชื่อเสียงอย่างมากในเรื่องฝีมือการทำอาหารมอญ ซึ่งการจัดให้มีการเลี้ยงอาหารมอญถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ส่งเสริมให้คนมาเที่ยวที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ชาวบ้านที่ร่วมกันทำอาหาร ก็เป็นแม่ครัวที่อยู่ในชุมชนบ้านม่วง เมื่อได้รับการติดต่อให้มีการจัดเลี้ยงอาหารมอญผ่านทางผู้ใหญ่สององค์ ผู้ใหญ่ก็จะไปเรียกแม่ครัวฝีมือดีในหมู่บ้านให้มาช่วยกันทำงาน ซึ่งการจัดเลี้ยงแต่ละครั้งไม่ได้กำไรเสมอไป บางครั้งก็ขาดทุน แต่ก็ยังทำต่อมาเรื่อยๆ เพราะเป็นสัญลักษณ์ของมอญบ้านม่วงไปแล้ว

การจัดทำหนังสือเผยแพร่

ในการจัดทำหนังสือเผยแพร่ข้อมูลต่างๆ ของบ้านม่วง เป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่นักวิชาการได้มาเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ โดยนักวิชาการได้นำข้อมูลที่ได้เหล่านี้มารวบรวมและเขียนเป็นหนังสือออกมาหลายเล่ม เช่น

- กลุ่มน้ำแม่กลอง พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ปี 2536
- ประเพณีมอญที่สำคัญ / อาจารย์จวน เครือวิชฌยาจารย์ ปี 2543
- หนังสือนำชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ปี 2547

ฯลฯ

นอกจากหนังสือแล้ว ยังมีแผ่นพับ โบรชัวร์ ที่ใช้ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อีกด้วย ซึ่งหนังสือและแผ่นพับเหล่านี้ ได้รับความช่วยเหลือในการจัดทำจากหน่วยงานภายนอก อาทิ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เป็นต้น โดยรายได้จากการขายหนังสือให้เป็นเงินเข้าพิพิธภัณฑ์ ซึ่งหลังจากที่พิพิธภัณฑ์ได้รับการเผยแพร่ออกไป ก็มีสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เข้ามานำเสนอเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสื่อมวลชนถือว่าเป็นบทบาทอย่างมากในการดึงคนเข้ามาเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์

“สื่อเข้ามาเยอะ ทำให้มอญที่อื่นก็เข้ามาดูเยอะ จะเจอบ่อยเวลาสื่อเข้ามาคนก็จะบอกว่าดูมาจากรายการนี้ก็เลยมา ดูเมื่อคืน ตอนเข้ามากันเลยทีเดียว”

(สอางค์ พรหมอินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

ซึ่งการเข้ามาของสื่อมวลชนและประกอบกับพื้นที่บ้านม่วงได้มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ลงพื้นที่มาเก็บข้อมูลอยู่เป็นประจำ ทำให้คนในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจในวิถีชีวิตและความเป็นท้องถิ่นของตนเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจารย์จวนเคยพูดถึงความภูมิใจของคนในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่กว่า

“พอมีพิพิธภัณฑน์นี้ พวกกันมาเที่ยวใหญ่เลย พวกคนข้างนอกมาด้วย แล้วแต่ก่อนที่เคยอายุที่ จะพูดภาษาขอมอญ พอมีพิพิธภัณฑน์แล้วไม่อายุ อยากรู้อายุกวอด คือพิพิธภัณฑน์กลายเป็น ความสำคัญของเขาเป็นเอกลักษณ์ของเขา”

(จวน เครือวิชฌยาจารย์ อ้างจาก เอกสารรายงานการสัมมนา
เชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น 7-9 ก.ย. 2539)

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว กิจกรรมอื่นๆ ของพิพิธภัณฑน์ที่เกิดขึ้น จะเป็นงานที่จัดขึ้นในวัน สำคัญทางศาสนาหรือตามประเพณีต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ โดยจัดขึ้นร่วมกับ วัดหรือวัฒนธรรมจังหวัด / อำเภอ ซึ่งในการจัดงานแต่ละครั้งจะได้ผู้ใหญ่สงาค์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง สำคัญของพิพิธภัณฑน์ในการดำเนินการหรือจัดหาคนมาช่วยงาน โดยจะเรียกชาวบ้านที่รู้จักกันให้ มาช่วยทำงาน ซึ่งชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

“เวลาจัดงานก็จะเรียกมาประชุมว่าใครหนัดทำอะไรจะอยู่ส่วนไหน อย่างงานที่จัดทุกปีคือ งานสงกรานต์ ชาวบ้านก็ดี เวลาว่างก็ออกกันมาช่วยตลอด อย่างเราไปบอกวันนี้จะมีงานแล้วนะ ก็จะออกมาว่าใครจะทำอะไร คนทำครัวก็จะออกมาช่วยกันเช็ดทำความสะอาด”

(สงาค์ พรหมอินทร์, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2552)

● การบริหารเงินในระยะแรก

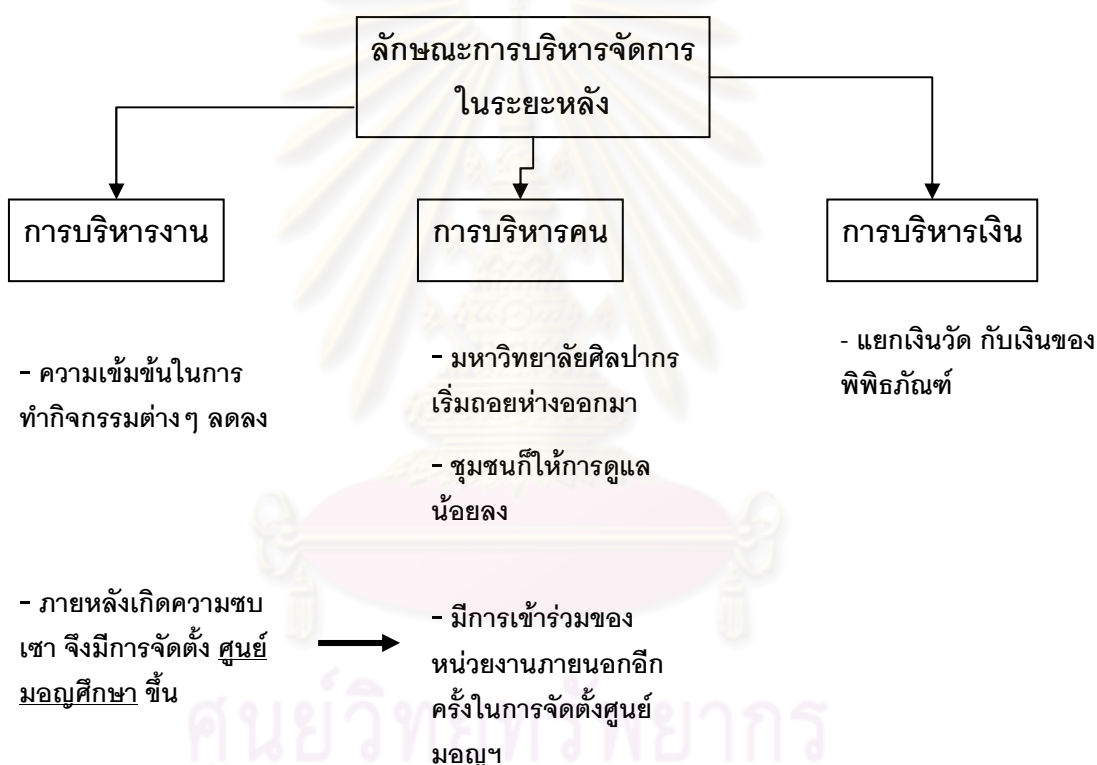
พิพิธภัณฑน์ที่พื้นบ้านวัดม่วงไม่ได้มีการเก็บค่าเข้าชม รายได้ของพิพิธภัณฑน์มาจากเงินใน กล่องบริจาคของผู้ที่มาเข้าชม และรายได้จากการทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น การจัดเลี้ยงอาหารมอญ โดยเงินที่ได้จากกล่องบริจาคในตอนแรกมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างทางวัดและมหาวิทยาลัยว่า จะต้องเปิดตู้บริจาคพร้อมกัน เพื่อความโปร่งใส แต่พอถึงเวลาพระอาจารย์ดมก็จะหยิบเงินออกไป ก่อนโดยไม่ได้รอให้เปิดตู้พร้อมกัน แต่กระนั้นก็ไม่มีความอะไร เพราะชุมชนและนักวิชาการต่าง ทราบว่าเงินที่ท่านหยิบออกไปไม่ได้เข้าใครออกใคร แต่ท่านนำมาพัฒนา ก่อสร้าง และบำรุงวัด ทั้หมด

ในช่วงเปิดทำการใหม่ๆ มีรายได้เข้ากล่องบริจาคค่อนข้างมาก ทำให้พิพิธภัณฑน์สามารถ ดูแลตัวเองได้ แต่พอพิพิธภัณฑน์เปิดมาได้สักระยะหนึ่งก็มีคนเข้าชมน้อยลง ทำให้มีเงินบริจาคเข้า

มาไม่มากนัก รวมถึงการจัดเลี้ยงอาหารมอญก็ไม่ใช้กิจกรรมที่ทำกำไรให้ได้มากนัก พิพิธภัณฑที่จึงไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นได้เพียงพอทุกเดือน จึงต้องอาศัยวัดในการเสียดำค่าใช้จ่ายต่างๆ ซึ่งในความเป็นจริงวัดก็เป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑอยู่แล้ว จึงไม่เกิดปัญหาในจ่ายเงินให้กับพิพิธภัณฑที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าน้ำ-ค่าไฟ

ช่วงดำเนินการ พ.ศ. 2536-2546

-ระยะหลัง-

ภาพที่ 11 : ลักษณะการบริหารจัดการในช่วงการดำเนินการระยะหลัง

การดำเนินการในระยะแรกหรือประมาณ 4-5 ปีแรกของการเปิดพิพิธภัณฑที่ เรียกว่าเป็นช่วงเฟื่องฟูของพิพิธภัณฑที่เลยก็ว่าได้ เนื่องจากได้รับความสนใจจากกลุ่มคนทั้งคนในและคนนอก ชุมชนหลากหลายกลุ่ม นอกจากกลุ่มผู้ชม นักศึกษา นักวิจัย และสื่อมวลชนแล้ว พิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วงแห่งนี้ยังเป็นต้นแบบในการจัดตั้งพิพิธภัณฑที่ให้ที่อื่นๆ อีกมาก ทั้งพิพิธภัณฑที่หนอง

ชาวที่ จ.กาญจนบุรี หรือพิพิธภัณฑสถานที่บ้านยี่สาร ต่างก็ได้รับแรงบันดาลใจในการก่อตั้งมาจากพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง แต่กระนั้นในการดำเนินงานในระยะหลังของช่วงเวลานี้ พิพิธภัณฑสถานต้องประสบกับภาวะค่อยๆ ซบเซาลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากคนที่มาชมทั้งคนจากในชุมชนและนอกชุมชนก็มีจำนวนน้อยลงกว่าในระยะแรกๆ มากชาวบ้านที่ให้ความสนใจและมาช่วยงานน้อยลง กิจกรรมต่างๆ ที่เคยทำอย่างเข้มข้นก็เจือจางลง หน่วยงานที่คอยช่วยเหลือและเป็นต้นคิดในการทำกิจกรรมอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากรก็เริ่มถอนตัวออกมา ทำให้กิจการของพิพิธภัณฑสถานไม่เกิดการเคลื่อนไหวมากนัก ซึ่งคงเหมือนกับสภาพของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเกือบทุกแห่งในประเทศที่มักจะถูกคักในตอนแรก แต่หลังจากนั้นก็ค่อยๆ ซบเซาลง แต่อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ.2546 ได้เกิดการเคลื่อนไหวของพิพิธภัณฑสถานขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อมีการจัดตั้ง “ศูนย์มอญศึกษา” ขึ้นมา โดยทำการสร้างอาคารอีกหลังหนึ่งที่เชื่อมติดกับอาคารพิพิธภัณฑสถานหลังเดิม เพื่อใช้เก็บวัตถุพิพิธภัณฑสถานที่มีมากขึ้น และจัดแสดงเรื่องราวของชาวมอญเพิ่มเติม

การเกิดขึ้นของ “ศูนย์มอญศึกษา” เกิดจากความต้องการของทางวัดที่ต้องการจะปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑสถานชำรุดทรุดโทรม อีกทั้งโบราณวัตถุที่ทางพิพิธภัณฑสถานเก็บไว้มีจำนวนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องก่อสร้างและต่อเติมอาคารเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่ง รวมถึงการเพิ่มเติมในเรื่องของเนื้อหาการจัดแสดงด้วย ซึ่งในปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานครั้งนี้ วัดม่วงและตัวแทนชุมชนบ้านม่วงได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิเด็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ และสำนักศิลปวัฒนธรรมของบริษัทมติชน ในการดำเนินการจัดทำศูนย์มอญขึ้นมา

โดยในขั้นแรก ได้มีการรวมตัวของผู้เกี่ยวข้องในการประชุมปรึกษาหารือและศึกษาข้อมูลในส่วนของงานที่ต้องกระทำ ทำให้ได้แนวทางในเบื้องต้นของการจัดการร่วมกันว่า จะทำการขยายความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงขึ้นเป็น “ศูนย์มอญศึกษา” เพื่อเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ในเรื่องทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง ในมุมมองและมิติที่กว้างขึ้นกว่าที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานเดิมอยู่แล้ว

สำหรับเงินในการจัดสร้างศูนย์มอญศึกษานั้น ทางวัดม่วงได้ทำการเรียกรับและรับบริจาคเงินจากประชาชนมาได้ส่วนหนึ่งเพื่อปรับปรุงและซ่อมแซมอาคาร แต่ยังคงขาดเงินอีกจำนวนหนึ่งในการจัดแสดงและตกแต่งสถานที่ให้เป็นศูนย์มอญศึกษา ดังนั้น ทางสำนักศิลปวัฒนธรรมของบริษัทมติชน จึงเป็นแม่ข่ายหลักในการจัดระดมทุนในรูปแบบของ “กรานกฐินสามัคคี” โดยเปิดรับเงินบริจาคผ่านทางธนาคาร เพื่อขอระดมทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้ร่วมกันสนับสนุนโครงการดังกล่าว ซึ่งการดำเนินการสร้างและปรับปรุงแล้วเสร็จในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547

การดำเนินการปรับปรุงเนื้อหาที่จัดแสดงในครั้งนี้ได้รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นผู้ควบคุมดูแลเนื้อหา ซึ่งเนื้อหาถูกจัดแสดงอยู่ในอาคารที่เชื่อมติดกับพิพิธภัณฑสถานเดิม โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ชั้นคือ อาคารชั้นบนจัดแสดงเรื่องราวความเป็นมาของชนชาติและอารยธรรมมอญ ที่มีมิติความลึกและความกว้างทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมให้มากไปกว่าเรื่องของท้องถิ่น ส่วนชั้นล่างจัดเป็นห้องประชุมสัมมนา และตู้เก็บเอกสารโบราณไว้ให้ผู้สนใจเข้าศึกษาและใช้ตรวจสอบได้

ซึ่งการเกิดขึ้นของศูนย์มอญศึกษาสร้างความเคลื่อนไหวให้กับพิพิธภัณฑสถานอีกระลอกหนึ่ง โดยมีการจัดงานเสวนาต่างๆ เกี่ยวกับมอญศึกษา มีการนำเสนอข่าวพิพิธภัณฑสถานผ่านสื่อมวลชน มีการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น งาน “สืบสานประเพณีกินอยู่อย่างมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง” (เรื่องชัย ทรัพย์นิรันดร์, 2547 : ออนไลน์) เป็นต้น เกิดเว็บไซต์ของศูนย์มอญศึกษา www.monstudies.org ขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่เผยแพร่เรื่องราวของพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง และเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อมโยงความรู้ของคนมอญในประเทศไทยและพม่า อาจารย์เอกรินทร์ พึ่งประชา อาจารย์ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้ทำเว็บไซต์นี้ขึ้นมากล่าวว่า

“วัฒนธรรมของคนมอญในประเทศไทยมีหลายกลุ่ม เว็บไซต์ นี้ จะเป็นศูนย์แจ้งข้อมูลข่าวสารโดยตลอด เป็นแหล่งสื่อกลางของคนไทยเชื้อสายมอญด้วยส่วนหนึ่ง แต่ปัจจุบันเป็นการรวบรวมข้อมูลด้านมอญศึกษา ถือว่ายังมีน้อยมาก แต่จะดีขึ้นต่อไปในอนาคต...เว็บไซต์นี้กำลังจะถูกโอนไปให้ชุมชนวัดม่วง ให้ชาวบ้านในท้องถิ่นทำการดูแลกันเอง ทางนักวิชาการจะถอยฉากไปเป็นที่เลี้ยงคอยประสานงาน”

(บทสัมภาษณ์เอกรินทร์ พึ่งประชา ในนสพ.ผู้จัดการรายวัน วันที่ 12 พ.ค. 2549
อ้างถึงใน พรเทพ เฮง, 2550 : ออนไลน์)

แต่ในปัจจุบันเว็บไซต์นี้ไม่สามารถเข้าชมได้ และชุมชนก็ยังไม่สามารถจัดการข้อมูลหรือเทคโนโลยีของศูนย์มอญฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ในปัจจุบันศูนย์มอญศึกษาจึงยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ จากการเคลื่อนไหวครั้งนี้นี้จึงไม่ได้ทำให้พิพิธภัณฑสถานคึกคักหรือกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนได้นานนัก หลังจากนั้นพิพิธภัณฑสถานก็ได้ถูกโอนสังกัดในการดูแลให้ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง

• การบริหารเงินในระยะหลัง

สำหรับการบริหารเงินในระยะหลังของพิพิธภัณฑสถานที่มีผู้ใหญ่อางค์เป็นผู้ดูแล โดยในระยะแรกที่เปิดพิพิธภัณฑสถานใหม่ๆ ยังไม่มีการทำบัญชีเป็นเรื่องเป็นราว โดยเงินที่ได้มาจะยกให้วัดทั้งหมด แต่ต่อมาในระยะหลังเมื่อมีการโอนเงินค่าขายหนังสือของพิพิธภัณฑสถานจากหน่วยงานภายนอกมาให้พิพิธภัณฑสถานเป็นหลักแสนบาท ตั้งแต่นั้นผู้ใหญ่อางค์จึงได้เริ่มทำบัญชีขึ้น โดยเงินที่เข้าบัญชีของพิพิธภัณฑสถานคือเงินได้จากการขายหนังสือและการทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนเงินที่อยู่ในตู้บริจาคจะยกให้วัด ซึ่งทางวัดก็จะมีบัญชีในการจกรายรับรายจ่ายอีกบัญชีหนึ่ง

“เงินจากการขายหนังสือก็จะเอามาลงบัญชีนี้ แล้วตัวเองก็จะเก็บไปและก็จะคิดว่าเก็บเอาไปเท่าไร แล้วไปจดใส่บัญชีที่บ้านอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งก็จดพอให้เรารู้เรื่องเท่านั้น เพราะไม่ได้เก่งบัญชี (หัวเราะ) เมื่อก่อนไม่มีบัญชี มีเท่าไรก็ให้พระไปหมด ตอนหลังคุณหญิงไขศรีโอนเงินค่าขายหนังสือมาให้เป็นแสนบาทจึงแนะนำให้ทำบัญชี...เงินจากการขายหนังสือจะเอาเข้าพิพิธภัณฑสถาน เราเก็บตั้งค้จากที่นี่ไปทำบัญชีที่บ้าน ส่วนเงินบริจาคเนี่ยยกให้วัดไปเลย แต่ไม่พอหรือพระจะออกค่าไฟให้ทุกเดือน พอ3-4 เดือนจะรวบรวมให้ที พอเยอะก็เอาไปให้แล้วพระก็จะจดบัญชีไว้”

(สอางค์ พรหมอินทร์, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2552)

นอกจากค่าน้ำ-ค่าไฟแล้ว เมื่อพิพิธภัณฑสถานเปิดดำเนินการมานานจำเป็นจะต้องมีค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นมาด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคาร ซึ่งตรงนี้จะใช้เงินเก็บของวัดและพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งบางครั้งก็ขอรับบริจาคจากญาติโยม โดยเฉพาะในช่วงก่อตั้งศูนย์มอญศึกษาที่มีการจัดฐานสามัคคีที่ดำเนินการโดยบุคคลภายนอกขึ้นมา เพื่อหาเงินลงทุนให้วัดในการดำเนินการศูนย์มอญศึกษาต่อไป

รูปแบบการสื่อสาร

จากการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานในช่วงเวลาดำเนินการดังที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารได้ ดังนี้

รูปแบบการสื่อสารในระยะแรก

ภาพที่ 12 : สรุปรูปแบบการสื่อสารในระยะแรก

จากภาพจะเห็นได้ว่าในระยะแรกของการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ ปรากฏรูปแบบการสื่อสารในหลากหลายช่องทาง แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองและความคึกคักในการประกอบกิจการพิพิธภัณฑ์ของชุมชน โดยชุมชนก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมในการทำกิจกรรมหรือการเข้ามาเป็นอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ก็ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี สำหรับการสื่อสารในการบริหารเงิน ใช้ความเชื่อใจระหว่างชุมชน เจ้าอาวาสและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ในการจัดการรายรับและรายจ่ายต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ โดยยังไม่มีการทำบัญชีในการตรวจสอบการเข้าออกของเงิน

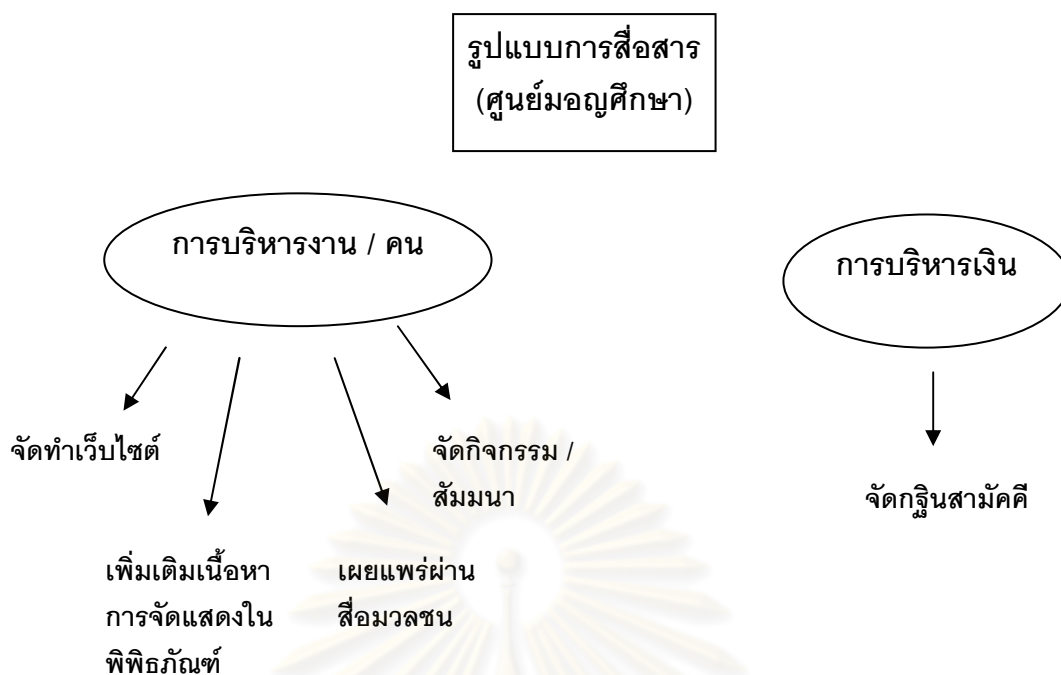
รูปแบบการสื่อสารในระยะหลัง

ภาพที่ 13 : สรุปรูปแบบการสื่อสารในระยะหลัง

เมื่อเข้าสู่ช่วงการดำเนินการในระยะหลัง จะเห็นว่ารูปแบบการสื่อสารมีช่องทางที่ลดน้อยถอยลงไปมาก อันเนื่องมาจากการที่พิธีภักดิ์ขาดคนเข้ามาช่วยงานและร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้รูปแบบในการดำเนินการลดลงตามไปด้วย ทั้งรูปแบบของกิจกรรมและการบริหารจัดการ แต่ที่พิธีภักดิ์ยังคงดำเนินการอยู่ได้เพราะเจ้าอาวาสและอาสาสมัครดูแลพิธีภักดิ์จำนวนหนึ่งที่ยังผูกผันกับพิธีภักดิ์ ทำให้ยังมีคนที่เข้ามาดูแลรักษาและทำงานให้กับพิธีภักดิ์อยู่บ้าง สำหรับการสื่อสารด้านการบริหารเงิน ในช่วงนี้เกิดการทำบัญชีรายรับและรายจ่ายขึ้น โดยแยกเงินที่ยกให้วัดกับเงินของพิธีภักดิ์ออกจากกัน โดยบัญชีของพิธีภักดิ์จัดทำและดูแลโดยผู้ใหญ่สงฆ์

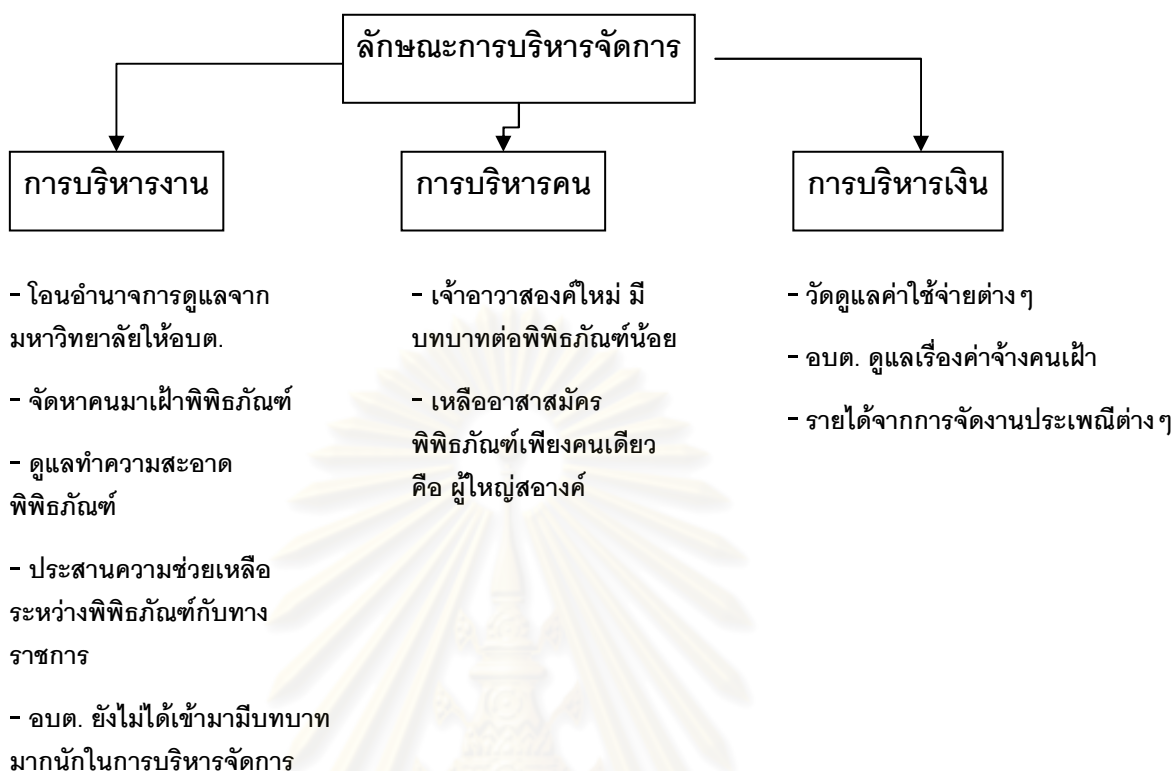
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 14 : สรุปรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในช่วงการตั้งศูนย์มอญศึกษา

การสื่อสารในช่วงการเกิดศูนย์มอญฯ นี้ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนออกสู่ภายนอก โดยทำการเผยแพร่เรื่องราวผ่านช่องทางต่างๆ ทั้งทางเว็บไซต์ กิจกรรม การจัดสัมมนา เป็นต้น เพื่อให้พิพิธภัณฑ์เกิดความคึกคักมากขึ้น แต่การจัดตั้งศูนย์มอญฯ นี้ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งสาเหตุเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นคือ การขาดการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างแท้จริง เพราะการเกิดขึ้นของศูนย์มอญฯ เป็นการเข้ามาปรับเปลี่ยนเนื้อหา หรือจัดกิจกรรมเพิ่มเติมเท่านั้น แต่ในด้านการจัดการแล้วชุมชนยังไม่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการจัดการพิพิธภัณฑ์และอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เท่าไรนัก ทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะดูแลและสานต่อกิจกรรมและการจัดทำเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ที่สร้างขึ้นมาได้ โดยเฉพาะการจัดทำเว็บไซต์

3) ช่วง อบต. เข้ามาดูแล พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน

ภาพที่ 15 : ลักษณะการบริหารจัดการช่วง อบต. เข้ามาดูแล

● การบริหารงานและการบริหารคน

ในช่วงนี้มหาวิทยาลัยศิลปากรได้ถอนตัวออกมาจากการดูแลพิพิธภัณฑ หลังจากทีในพักหลังๆ ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมกับงานพิพิธภัณฑมากนัก ประกอบกับเป็นช่วงที่พระอาจารย์ลม เจ้าอาวาสวัดองค์ก่อนได้มรณภาพลง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑกับมหาวิทยาลัยยิ่งห่างกันมากขึ้น พิพิธภัณฑพื้นบ้านวันม่วงจึงได้ถูกโอนให้ไปอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 ซึ่งหลังจากโอนมาให้ อบต. แล้ว การบริหารงานที่อบต. ได้เข้าไปจัดการคือ การจัดหาคนเฝ้าและทำความสะอาดพิพิธภัณฑ จำนวน 2 คนด้วยกัน โดยเข้ามาดูแลตอนกลางวันและกลางคืนอย่างละ 1 คน ซึ่งการที่ต้องจัดหาคนมาดูแลพิพิธภัณฑก็เนื่องจากว่า คนเก่าคนแก่ที่เคยมาเป็นอาสาสมัครดูแลพิพิธภัณฑที่ไม่สามารถมาช่วยงานได้เหมือนเดิมอีกแล้ว ด้วยอายุที่มากขึ้นและภาระหน้าที่ในครอบครัว ทำให้ไม่สามารถมาทำงานให้พิพิธภัณฑได้ตลอด พิพิธภัณฑเลยขาดคนที่จะมาทำงาน คงเหลือแต่ผู้ใหญ่สง่างค์ ที่ยังคงมาดูแลต่อเนื่องทุกวัน ทำให้ อบต. ต้องจัดบและคนมาช่วยเสริมงานตรงนี้ ปัจจุบันนายกอบต. ที่เข้า

มาทำงานตรงนี้ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะค่าตอบแทนที่จะได้มีน้อย และต้องมาทำงานทุกวัน ดังนั้น คนที่มาทำที่นี่จึงมาด้วยใจรักและต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมจริงๆ

“คนที่จะมาทำงานที่นี่ต้องมีพื้นฐานใจรักและเสียสละทำงานเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญได้ อย่างตัวนำอยู่บ้านน้ำก็อนุรักษ์วัฒนธรรมมอญอยู่แล้ว อย่างนุ่งโสร่งหรือพูดภาษามอญคือเราอยากให้เห็นว่าบ้านม่วงเรามีวัฒนธรรม ยังอยู่ไม่ได้สูญหายไปไหน ยังสามารถอนุรักษ์ไว้ได้ ยังมีคนพูดเขียนภาษามอญได้”

(สวัสดิ์ เจิมเครือ, **สัมภาษณ์**, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

ในช่วงนี้แม้จะมีการจัดงานหรือทำกิจกรรมอยู่บ้าง อย่างการทำอาหารมอญ หรือโครงการมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งเท่าที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สังเกตการณ์จะเห็นว่าในส่วนของนำชมมัคคุเทศก์น้อยก็ยังมีเด็กๆ มานำชมที่พิพิธภัณฑ์อยู่ แต่หลังจากการให้เด็กๆ ได้ลองนำชมให้ดู จะเห็นว่าเด็กๆ ยังขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงในการอธิบายเรื่องราวต่างๆ ส่วนกิจกรรมตามเทศกาลอื่นๆ ก็ยังจัดอยู่บ้างในวันสำคัญอย่างงานวันสงกรานต์หรือลอยกระทง แต่ก็ดูเหมือนไม่ได้ทำให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตชีวาขึ้นมากนัก กิจกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเทียบกับสมัยก่อนที่ยังเฟื่องฟู จะเห็นว่าในปัจจุบันความร่วมมือไม่ร่วมมือของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ ลดน้อยลงไปมาก ทำให้สถานการณ์ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกำลังประสบอยู่ในช่วงนี้เรียกว่าเข้าสู่ภาวะความเจียบเหงา แต่ถึงกระนั้นพิพิธภัณฑ์ก็ยังคงดำเนินการได้เรื่อยมา แต่หากไม่มีการรื้อฟื้นหรือปรับปรุงการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ก็อาจทำให้พิพิธภัณฑ์หมดแรงลงได้ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับบ้านม่วง นักวิชาการที่เคยก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาได้มีโอกาสรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของกิจการพิพิธภัณฑ์อยู่เสมอ เนื่องจากผู้ใหญ่สอาดยังคงติดต่อพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักวิชาการอยู่ตลอด โดยในปี 2551 หลังจากมหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับทราบถึงปัญหาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ก็ทำให้เกิดโครงการที่จะฟื้นฟูประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมา เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์กลับมามีชีวิตอีกครั้ง โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในปัญหานำวิจัยข้อ 2

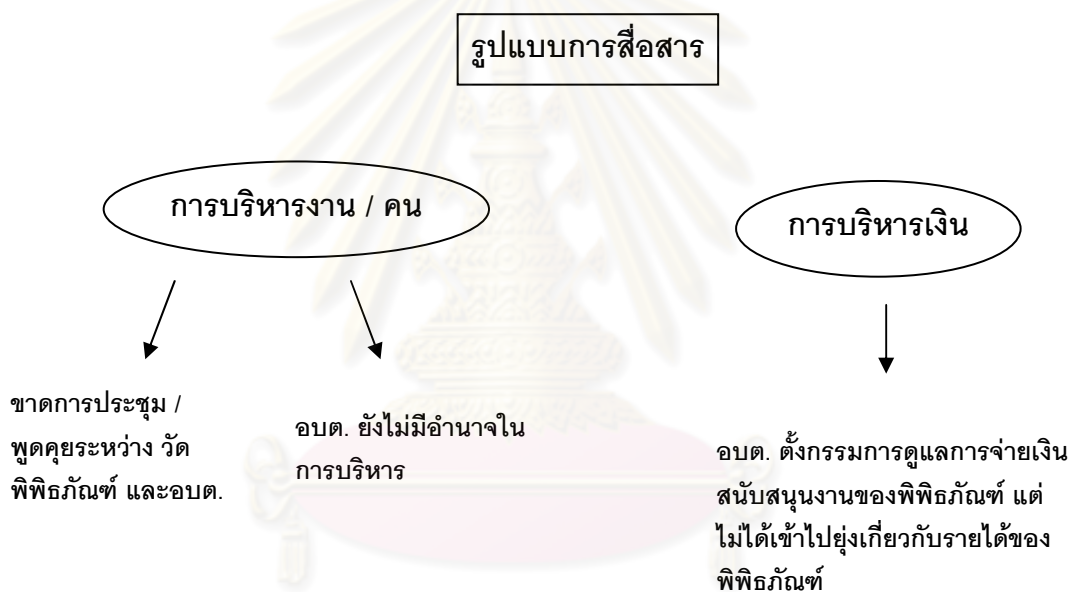
● การบริหารเงิน

ถึงแม้อบต. จะรับหน้าที่ในการเข้ามาดูแลพิพิธภัณฑ์แล้ว แต่ค่าใช้จ่ายต่างๆ ทางวัดยังคงเป็นฝ่ายออกเงินอยู่เหมือนเดิม ทั้งค่าน้ำ-ค่าไฟและค่าปรับปรุงอาคาร ส่วนที่เพิ่มเข้ามาคือ

รายจ่ายสำหรับค่าจ้างคนดูแลพิพิธภัณฑ 2 คน ซึ่งอบต. เป็นฝ่ายรับผิดชอบ โดยค่าจ้างของคนดูแลพิพิธภัณฑอยู่ที่ 3,000 บาท/คน/เดือน และทางวัดได้ให้เพิ่มอีกคนละ 1,000 บาท/เดือน ซึ่งค่าจ้างคนมาทำงาน อบต. ได้จัดสรรมาจากงบประมาณรายได้ของอบต. ส่วนเงินรายได้ของพิพิธภัณฑยังคงมีที่มาเหมือนเดิมคือ ได้มาจากเงินบริจาค เงินจากการขายหนังสือ และการจัดทำอาหารมอญให้นักท่องเที่ยว รวมถึงเงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมตามประเพณีต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยในการบริหารเงินมีผู้ใหญ่สงาค์เป็นคนดูแลบัญชีรับจ่ายและนำเงินที่ได้ทั้งหมดมอบให้วัดเหมือนเดิม ยกเว้นเงินจากการขายหนังสือที่แยกเก็บเป็นเงินของพิพิธภัณฑ

รูปแบบการสื่อสาร

ภาพที่ 16 : สรุปรูปแบบการสื่อสารช่วงอบต. เข้ามาดูแล

ในช่วงเวลานี้ แม้จะได้รับความร่วมมือในการจัดการพิพิธภัณฑเพิ่มขึ้นจากอบต. แต่ในความเป็นจริงแล้วอบต. ก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนัก ประกอบกับอาสาสมัครพิพิธภัณฑคงเหลือเพียงผู้ใหญ่สงาค์คนเดียว ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องคนที่เข้ามาทำงานให้พิพิธภัณฑ แม้อบต. จะจัดให้มีการจ้างงานคนที่มาดูแลพิพิธภัณฑเพิ่มเติม แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑได้มากนัก นอกจากนี้ในการทำงานของพิพิธภัณฑมีหน่วยงานที่ต้องทำงานเกี่ยวข้องกันอยู่ 3 หน่วยงานด้วยกัน คือ พิพิธภัณฑ วัด และอบต. หากแต่ในการทำงานกลับไม่ได้รับการ

ประชุม ปรึกษาหารือ หรือร่วมกันทำงานอย่างจริงจัง ทำให้สถานการณ์ของพิพิธภัณฑ์เริ่มถดถอยลงไปเรื่อยๆ ซึ่งถ้าปล่อยทิ้งไว้ก็จะประสบกับการที่พิพิธภัณฑ์อาจจะต้องปิดตัวลงไป

ซึ่งจากการศึกษาข้างต้นในเรื่องลักษณะการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในด้านการบริหารงาน บริหารคน และการบริหารเงินแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเพื่อหาข้อเปรียบเทียบถึงความแตกต่างในการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นใน 3 ช่วงเวลา ตามตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบการ จัดการ ช่วงเวลา	รูปแบบการ สื่อสาร	การจัดการคน	การบริหารงาน	การบริหารเงิน
ช่วงก่อตั้ง	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นการพูดคุย / ประชุม - สื่อสารผ่านสื่อ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี - มีหน่วยงานหลากหลายภาคส่วนเข้ามาช่วยงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - มหาวิทยาลัย ศิลปากรดูแลงานด้านก่อสร้าง, ด้านการจัดแสดง - ชุมชนให้แรง หนุน ให้เงิน 	<ul style="list-style-type: none"> - มหาวิทยาลัยกับวัด ร่วมกันดูแลเงิน
ช่วงดำเนินการ ระยะแรก	<ul style="list-style-type: none"> - มีการสื่อสารหลากหลายช่องทาง 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนยังให้ความช่วยเหลืองาน พิพิธภัณฑสถานในด้านต่างๆ เป็นอย่างดี (บ้าน วัด โรงเรียน) - หน่วยงานภายนอก เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงอยู่ตลอด 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนจัดกิจกรรม - มหาวิทยาลัย ศิลปากรเป็นที่เลี้ยงด้านวิชาการ - จัดทำเอกสารเผยแพร่ - ทำการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน 	<ul style="list-style-type: none"> - วัดจัดการรายรับและรายจ่ายของพิพิธภัณฑสถาน
ช่วงดำเนินการ ระยะหลัง	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดการประชุม หรือ เหลือเพียง การพูดคุย บอกกล่าว 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนเข้ามาช่วยงานน้อย - หน่วยงานภายนอกไม่ค่อยได้ให้ความช่วยเหลือ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดกิจกรรมน้อยลง - งานส่วนใหญ่คือการดูแลทำความสะอาด และเปิดปิดพิพิธภัณฑสถาน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการทำบัญชี โดยแยก รายรับของพิพิธภัณฑสถานกับเงินบริจาคเข้าวัดออกจากกัน
ช่วงอบต. เข้า มาดูแล	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดการพูดคุย / ประชุม ระหว่างคณะทำงาน - ไม่ปรากฏสื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนเข้ามาช่วยเมื่อมีการจัดงานประเพณีเท่านั้น - วัดมีบทบาทน้อย - มหาวิทยาลัยถอนตัวออกไป 	<ul style="list-style-type: none"> - อบต. เข้ามาช่วยในการจ้างคน - ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานหรือทำกิจกรรมน้อยลง 	<ul style="list-style-type: none"> - อบต. รับผิดชอบการจ่ายเงินเดือนคนเฝ้า และให้การสนับสนุนเงินในการทำกิจกรรม - ผู้ใหญ่สององค์ดูแลบัญชีพิพิธภัณฑสถานเหมือนเดิม อบต. ไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยว

ภาพที่ 17 : ตารางเปรียบเทียบการบริหารจัดการทั้ง 3 ช่วงของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

จากตารางจะเห็นว่ายิ่งเวลาผ่านไปนานเท่าไร รูปแบบการบริหารจัดการงาน / คน และรูปแบบการสื่อสาร ก็ยังมีจำนวนหรือช่องทางที่น้อยลงทุกวัน โดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีจำนวนคนน้อยลงทุกวันๆ และยังไม่สามารถหาคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าช่วยสานต่อทางด้านนี้ได้ ซึ่งการขาดคนทำงานเป็นปัญหาสำคัญต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งการคงอยู่ของสื่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนี้ จะต้องอาศัยความร่วมมือและการดูแลของชุมชน ยิ่งชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดการพิพิธภัณฑ์มากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งเป็นหลักประกันต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ได้มากขึ้นเท่านั้น โดยผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ในหัวข้อต่อไป

ตอนที่ 2 : รูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาลักษณะการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ข้างต้น พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อการทำงานของพิพิธภัณฑ์ ประกอบกับมีแนวคิดที่บอกว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือหรือหลักประกันของความคงอยู่และความยั่งยืนของกิจการทั้งหลายของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจเรื่องของการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยศึกษาในประเด็นเรื่องรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วม ว่าคนบ้านม่วงใช้การสื่อสารรูปแบบใดและใช้การมีส่วนร่วมในระดับใดบ้างในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง โดยใช้เกณฑ์องค์ประกอบของการสื่อสารมาจัดแบ่งรูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมจากลักษณะปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ในช่วงเวลาต่างๆ ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างสุดของกระบวนการสื่อสาร ผลการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมในระดับผู้รับสารของคนบ้านม่วงคือ การเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์และการเข้าร่วมกิจกรรมหรืองานประเพณีต่างๆ ที่ทางพิพิธภัณฑ์จัดขึ้น จากการสอบถามชุมชน หลังจากพิพิธภัณฑ์ได้ถูกก่อตั้งสำเร็จและได้เริ่มดำเนินการ คนในชุมชนส่วนใหญ่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์โดยการเข้าเยี่ยมชมการจัดแสดงนิทรรศการข้าวของต่างๆ ที่อยู่บนพิพิธภัณฑ์ หรือเมื่อพิพิธภัณฑ์จัดงานตามเทศกาลต่างๆ ก็จะมาเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ เช่น งานวันสงกรานต์ ก็จะมีการ

จัดงานสืบสานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ อย่างพิธีแห่ปลา หรือการแสดงการละเล่นแบบมอญ การจำลองพิธีบวช เป็นต้น โดยชุมชนจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนั้นๆ

“เคยไปเที่ยว เคยพานักข่าวไปทำข่าวกิจกรรม เค้ามี่ประเพณีของเขาเนะ อย่างเล่นสะบ้า เนี่ย จะเล่นวันสงกรานต์ เขาก็จะจำลองเหตุการณ์ จะเล่นให้ดู และก็มีการละเล่นพื้นบ้านของมอญอีกหลายๆ อย่าง มีรำผีกระดิ่งก็ของมอญ หรือขนมที่ขึ้นชื่อมาก รู้จักหรือเปล่า...ก็ขนมปลากริมไง เขาก็จะทำมาขาย”

(ธานินทร์ หาญวานิช, **สัมภาษณ์**, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

“เวลาที่พิพิธภัณฑสถานจัดงานก็จะไปเข้าร่วมกับเขาทุกครั้ง พาเด็กไปร่วมทำกิจกรรมตามประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีผีกระดิ่งนี้จะเล่นในวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัว ประเพณีปล่อยปลา บางทีก็มีการจำลองประเพณีงานบวช...เวลามีงานชุมชนก็ช่วยนะ ส่วนมากผู้หญิงจะมาช่วยทำอาหาร ส่วนผู้ชายจะมาจัดโต๊ะ จัดสถานที่ จัดเวทีให้เขา”

(อาจารย์จิตตรา ระหว่างงาน, **สัมภาษณ์**, 29 มกราคม 2553)

จากการพูดคุยกับคนในชุมชนจะสังเกตเห็นว่าหลังจากพิพิธภัณฑสถานได้เปิดดำเนินการมาระยะเวลาหนึ่งจนถึงในปัจจุบัน ได้เกิดการหดหายของกลุ่มผู้รับสารทั้งในชุมชนและนอกชุมชน สำหรับคนใน ช่วงเปิดทำการใหม่ๆ ชาวบ้านได้มาเข้าชมพิพิธภัณฑสถานกันเป็นจำนวนมาก แต่การเข้าชมนั้นมักจะเกิดขึ้นเพียงสองหรือสามครั้งเท่านั้น หลังจากนั้นจะไม่ได้เข้าชมอีกเลย ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความเห็นไปในทางเดียวกันว่า “เข้าชมแล้ว ก็เห็นของแล้ว รู้อยู่แล้วว่าเป็นอย่างไร เลยไม่ได้เข้าไปอีก” ทั้งนี้ ประกอบกับว่าเนื้อหาในพิพิธภัณฑสถานไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้ชาวบ้านมาดูแล้วเนื้อหาเหมือนเดิม จนทำให้รู้สึกว่าจะไม่รู้จะดูอะไร นอกจากนี้ การหดตัวของผู้ชมในชุมชนยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวัด ชุมชน และพิพิธภัณฑสถานอีกด้วย เมื่อหลวงพ่อดังกล่าวก่อนเสียชีวิตที่ผูกพันระหว่างชาวบ้าน วัด และพิพิธภัณฑสถานห่างเหินกันออกไปบ้าง รวมถึงสภาพวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ที่คนต้องใส่ใจกับการทำมาหากินมากขึ้น ทำให้คนไปวัดน้อยลง เลยมีโอกาที่จะเข้าไปชมพิพิธภัณฑสถานน้อยลง ผู้ชมส่วนนี้จึงหดหายลงไป

“มีงานก็มาร่วม ส่วนมากมางานบุญ แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยได้มาหรอก เพราะเรามีงาน ต้องทำเลยไม่ค่อยได้มา เราไม่ค่อยว่างด้วย”

(บุญ กรวดเครือ, *สัมภาษณ์*, 30 มกราคม 2553)

อย่างไรก็ตามชุมชนก็ยังเข้ามาใช้งานพิพิธภัณฑสถานอยู่บ้าง แต่ไม่ได้มาเพื่อเข้าชมพิพิธภัณฑสถานเพียงอย่างเดียว อาจมาด้วยจุดประสงค์อื่นด้วย เช่น บางคนมาทำบุญหรือมาช่วยงานต่างๆ ที่วัด ซึ่งบางครั้งก็มาใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานจัดงาน หรือเวลาที่มีจัดเลี้ยงอาหารมอญ ชาวบ้านก็จะถูกเรียกมาร่วมกันทำอาหารมอญที่พิพิธภัณฑสถาน หรือในส่วนของหน่วยงานราชการต่างๆ ก็จะใช้เข้ามาใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานในการจัดประชุมสัมมนาหรือจัดงานวัฒนธรรมต่างๆ

สำหรับกลุ่มผู้ชมภายนอกนั้น ยังคงมีนักท่องเที่ยวมาเข้าชมอยู่บ้าง แต่อาจไม่ได้มีจำนวนมากเหมือนช่วงที่พิพิธภัณฑสถานยังรุ่งเรืองอยู่ โดยกลุ่มผู้เข้าชมส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนในละแวกบ้านโป่งหรือพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งอาจารย์จะพาเด็กๆ มาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่ตลอด รวมถึงกลุ่มของนิสิต นักศึกษา และนักวิจัย ที่ยังเดินทางลงพื้นที่เพื่อศึกษาหาข้อมูลกันเป็นประจำ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างถิ่นก็ยังเดินทางมาชมอยู่บ้าง แต่ทั้งนี้ด้วยความที่พิพิธภัณฑสถานไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาการจัดแสดงหรือกิจกรรมใหม่ๆ จึงทำให้นักท่องเที่ยวมาเพียงครั้งสองครั้งแล้วไม่ได้มาอีก

“โรงเรียนก็พามา นะ อย่างโรงเรียนอุดมหรือโรงเรียนสารสิทธิ์ เขาจะพาเด็กมา เวลาที่นี้มีกิจกรรมโรงเรียนเขาก็พามา พอไปได้ก็ จะกลับมาถามเราว่า เคยไปไหม เขาไปมาแล้วนะ เขาได้เห็นนู่นเห็นนี่ แล้วจะย้อนกลับมาถามเราว่าเคยเห็นหรือรู้จักหรือเปล่า ดูเขาจะตื่นเต้นมากที่ได้เห็น ...ส่วนใหญ่ที่พามาจะเป็นโรงเรียนประถม”

(ธานินทร์ หาญวานิช, *สัมภาษณ์*, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมส่งสาร

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็น 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิต และการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต

● การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิต

ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ชุมชนได้มีโอกาสพูดคุยและปรึกษาหารือกับคณะจัดทำพิพิธภัณฑ์จากหน่วยงานภายนอก ในการจะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา โดยผ่านตัวแทนของชุมชนอย่างพระอาจารย์ลม และผู้ใหญ่สอางค์ ซึ่งเป็นตัวหลักในการดำเนินงาน สำหรับขั้นตอนการก่อนผลิตนั้น เป็นขั้นตอนของการเตรียมการก่อนผลิตสื่อออกมา ในกรณีสื่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านม่วง ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการเตรียมข้อมูลเนื้อหาที่จะจัดแสดง นั่นคือ ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ หรือประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นของตน ซึ่งจากข้อมูลที่ได้มาแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีศักยภาพในการเป็นผู้ส่งสารเกี่ยวกับเรื่องราว วิถีชีวิตของคนในชุมชนมอญบ้านม่วงได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากกรณีที่ชาวบ้านหลายๆ คนสามารถให้ข้อมูลเรื่องราวต่างๆ ได้ หรือในการรวบรวมข้อมูลในการจัดทำหนังสือสำหรับพิพิธภัณฑ์ ก็มีหนังสือบางเล่มที่เขียนขึ้นเองโดยชาวบ้าน (หนังสือประเพณีมอญที่สำคัญ โดย จวน เครือวิชฌยาจารย์) นับได้ว่าชุมชนคนบ้านม่วงนี้มีส่วนร่วมอย่างมากในการถ่ายทอดเรื่องราวของตน ซึ่งบุคคลที่ให้ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นผู้รู้ในชุมชนอย่างผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชน ฯลฯ เช่น อาจารย์จวน เครือวิชฌยาจารย์ คุณแคล้ว เสลานนท์ พระครูวรธรรมพิทักษ์ (พระอาจารย์ลม) พระอุ้น กรดเครือ (พระอาจารย์อุ้น) ผู้ใหญ่สอางค์ พรหมอินทร์ เป็นต้น

โดยในการเก็บข้อมูลนี้ เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนในและคนนอกชุมชน โดยมีนักวิชาการและนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรทำหน้าที่ในการสอบถามและเรียบเรียงข้อมูลต่างๆ จากชาวบ้าน เพื่อนำมาคิดและเลือกหัวข้อหรือประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งในเอกสารช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ จะเห็นว่ามีการเก็บข้อมูลไม่ได้เก็บเฉพาะในพื้นที่บ้านม่วงเท่านั้น แต่ยังเป็นการเก็บข้อมูลชุมชนอื่นๆ ทั้งลุ่มแม่น้ำแม่กลองตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธารามด้วย ทั้งนี้ เพื่อมองให้ภาพพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นในลุ่มน้ำแม่กลอง ในการก่อตั้งและดำเนินชีวิตของคนแถบนี้ รวมทั้งข้อมูลที่ได้สามารถนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องราว ประวัติศาสตร์ของมอญบ้านม่วงได้อีกด้วย ซึ่งข้อมูลที่ได้มานี้ นอกจากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลแล้ว ยังได้มาจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง หลักฐานทางโบราณคดี ทั้งคัมภีร์ใบลานเรื่องเล่า และร่องรอยอารยธรรมต่างๆ ด้วย

โดยสรุป การทำงานในส่วนการเตรียมการก่อนผลิต ทั้งการจัดแสดงเนื้อหาและการจัดเตรียมวัสดุ ส่วนใหญ่เป็นการทำงานและการตัดสินใจจากหน่วยงานภายนอกอย่าง มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนชุมชนทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลต่างๆ และการประสานงานด้านอื่นๆ

● การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต

ขั้นตอนการผลิตเป็นเป็นขั้นตอนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ซึ่งเป็นขั้นตอนของกระบวนการออกแบบและการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา โดยชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ค่อนข้างมาก ซึ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนจะอยู่ในลักษณะของการ “ให้แรง ให้ของ และให้เงิน” ซึ่งทั้ง 3 ส่วนนี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารจัดการชุมชน

ช่วงเวลาของการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ เป็นช่วงเวลาของความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ใครมีของ มีแรงกำลัง หรือมีเงินเท่าไร ก็นำมาช่วยกันอย่างเต็มที่ การขอความร่วมมือคนในชุมชนก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก ซึ่งอาจเป็นเพราะมีพระอาจารย์ลมซึ่งเป็นที่นับถือของคนในชุมชนเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญ พอชาวบ้านรู้ข่าวก็มาช่วยลงแรง ลงเงิน และลงของกัน บวกกับพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชาินี ยิ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความภูมิใจและมาช่วยเหลือกันอย่างมาก

การร่วมมือร่วมแรงเป็นอย่างดีของชาวบ้าน ได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของชุมชนที่สามารถทำให้การดำเนินการเป็นไปด้วยดี ทั้งในเรื่องของคน ที่มีต้นทุนทางความรู้ ความคิด ในวัฒนธรรมของตนเอง ความพร้อมในการเรื่องของกำลังในการทำงานก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ มีระบบสังคมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน รวมถึงการที่ชุมชนมีวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้พิพิธภัณฑ์ดำรงอยู่ได้ แต่หากเทียบสิ่งเหล่านี้ในปัจจุบันจะเห็นว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์มีลักษณะที่อ่อนแอลง ซึ่งแนวคิดส่วนใหญ่ของการลดน้อยถอยลงของผู้ที่จะมาร่วมงานกับพิพิธภัณฑ์คือ การที่ชุมชนรู้สึกว่ “เมื่อพิพิธภัณฑ์เปิดทำการแล้ว ก็ถือว่าภารกิจเสร็จสมบูรณ์” แต่ในความเป็นจริงงานพิพิธภัณฑ์ไม่ได้เสร็จเพียงเท่านั้น โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่มีรูปแบบและปรัชญาในการดำเนินงานโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์ ดังนั้น สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในบ้านม่วงคือ มีเพียงพระและคนทำงานอีกไม่กี่คนที่มาช่วยกันดูแลพิพิธภัณฑ์ ชุมชนจะมาช่วยหรือมีส่วนร่วมเมื่อมีพิพิธภัณฑ์มีงานหรือกิจกรรมเท่านั้น แม้ในช่วงหลังจะมีการโอนหน่วยงานที่ดูแลให้เป็นขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงแล้ว แต่

อบต. เองก็ไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับงานพิพิธภัณฑสถานมากนัก งานส่วนใหญ่จึงยังคงอยู่กับคนดูแลกลุ่มเดิมๆ

3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของพิพิธภัณฑสถาน

เป็นขั้นตอนสูงสุดของระดับการมีส่วนร่วม เป็นการวางแผนในการดำเนินการต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน โดยในช่วงการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานที่บ้านวัดม่วง มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาจากคนในและคนนอกชุมชน (นักวิชาการ) เพื่อดูแลกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน แต่เมื่อเวลาผ่านไป และพิพิธภัณฑสถานเปิดทำการได้สำเร็จ การรวมตัวของคนกลุ่มนี้ก็หายไป นักวิชาการขยับบทบาทออกมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับพิพิธภัณฑสถาน ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการมากเหมือนสมัยก่อตั้ง ส่วนชุมชนก็คงเหลือคนทำงานไม่มากนัก มีเพียงผู้ใหญ่สง่างค์ อาจารย์จวน เจ้าอาวาส (พระอาจารย์ลม) และคนเฒ่าคนแก่อีกเพียง 2-3 คนเท่านั้น ในการดูแลพิพิธภัณฑสถาน แต่ในปัจจุบัน ยิ่งพิพิธภัณฑสถานเปิดดำเนินการนานขึ้นเท่าไร คนที่มาทำงานตรงนี้ก็ยิ่งน้อยลง

รูปแบบการทำงานในการบริหารพิพิธภัณฑสถานจะเห็นว่า หลังจากช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานมาแล้วนั้น การดำเนินงานก็ไม่ได้มีรูปแบบอะไรที่ซับซ้อนมากนัก ไม่ได้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ หรือภาระงานอย่างชัดเจน งานส่วนใหญ่จะเป็นการดูแลกันเองอย่างง่ายๆ ะหว่างวัดกับตัวแทนของชุมชนคืองานในการดูแล ใ้พิพิธภัณฑสถาน ทำความสะอาด และนำชมพิพิธภัณฑสถานเท่านั้น แต่จะมีแยกความรับผิดชอบออกมาคือการดูแลบัญชีรายรับรายจ่าย ซึ่งผู้ใหญ่สง่างค์จะเป็นคนดูแลเงินมาตั้งแต่เริ่มพิพิธภัณฑสถานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในการทำบัญชีนี้จะมีอีกฝ่ายหนึ่งที่ดูแลร่วมกันคือ ฝ่ายเจ้าอาวาสวัด เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของรายรับรายจ่ายที่เกิดขึ้น ซึ่งการขาดการบริหารจัดการที่ดีและบุคลากรที่จะเข้ามาทำงานในส่วนต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน ได้ส่งผลโดยตรงต่อปัญหาความยั่งยืนและความเคลื่อนไหวของพิพิธภัณฑสถาน

ดังที่ได้กล่าวมาว่าภายหลังได้มีการโอนย้ายหน่วยงานดูแลให้กับ อบต. เพื่อให้ชุมชนได้จัดการพิพิธภัณฑสถานมากขึ้น แต่ด้วยความไม่พร้อมและยังขาดความรู้ความเข้าใจในรูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน ทำให้ไม่ก่อให้เกิดรูปแบบการทำงานที่เป็นรูปธรรมมากนัก มีแต่การดูแลในส่วนการจ้างงานคนมาเฝ้าพิพิธภัณฑสถานและการดูแลสถานที่โดยรอบเท่านั้น โดยในการดำเนินการแต่ละส่วนของพิพิธภัณฑสถาน จากการสอบถามผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นว่าด้วยรูปแบบการจัดการที่ไม่เป็นระบบพิพิธภัณฑสถานจึงขาดรูปแบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการ เช่น การประชุมหารือ หรือการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแล มีเพียงแต่ช่องทางสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุย

ปรึกษา แต่ในการทำงานจริงจากการสอบถามกับหลายฝ่ายจะสังเกตเห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดจากการที่ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานอย่างวัด อobot. และพิพิธภัณฑสถาน ไม่มีการสื่อสารในการทำงาน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจในการทำงานร่วมกัน

ตอนที่ 3 : ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมกันของพิพิธภัณฑสถาน

จากการศึกษาในเรื่องลักษณะของการบริหารจัดการ รวมถึงรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นปัจจัยต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องหรือส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมกันของพิพิธภัณฑสถานได้ จึงได้วิเคราะห์ออกมา ดังนี้

ปัจจัยเชิงลบ

● การบริหารจัดการ

จากการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นที่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงนี้ พบว่าพิพิธภัณฑสถานยังขาดรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม โดยส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการจัดการในลักษณะตามสะดวก ใครมีศักยภาพทางไหนหรือสามารถทำงานตรงไหนได้ก็มาช่วยกันทำ ทำให้ไม่มีผู้รับผิดชอบที่แน่นอน จึงขาดความต่อเนื่องในการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งการทำงานยังขาดการประชุมงานหารือ หรือการพูดคุยกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องและพร้อมเพรียง ทำให้กิจการพิพิธภัณฑสถานไม่มีการเคลื่อนไหว โดยในระยะแรกๆ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการและจัดประชุมผู้เกี่ยวข้องอยู่ทุกปี แต่ก็สามารถดำเนินการได้ระยะหนึ่ง แล้วในระยะหลังๆ ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเริ่มหายไปและไม่ได้มาประชุมหรือพูดคุยเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานมากนัก จึงทำให้การจัดการในรูปแบบคณะกรรมการหายไปด้วย หรือแม้แต่ในช่วงอobot.เข้ามาดูแล ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลพิพิธภัณฑสถาน ทำให้การดูแลและจัดการพิพิธภัณฑสถานจำกัดอยู่ในแค่การปรับปรุงสาธารณสมบัติ เช่น ถนนหนทาง พื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑสถาน และการจ้างคนดูแลพิพิธภัณฑสถานเท่านั้น แต่ไม่มีการประชุมหรือการดำเนินการในด้านอื่นเท่าใดนัก ซึ่งรูปแบบการทำงานในปัจจุบันจากการพูดคุยกับผู้เกี่ยวข้องจะเห็นว่าในการทำงานระหว่างพิพิธภัณฑสถาน วัด และอobot. ยังขาดการพูดคุยกันเท่าที่ควร ทำให้งานของพิพิธภัณฑสถานไม่เกิดการเคลื่อนไหวเชื่อมโยงกัน

นอกจากปัญหาจากการทำงานแล้ว คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานส่วนใหญ่จะยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานพิพิธภัณฑสถาน เพราะในสมัยแรกที่มหาวิทยาลัยเข้ามาทำพิพิธภัณฑสถานให้ การจัดการทุกอย่างของพิพิธภัณฑสถานได้นักวิชาการจากภายนอกเข้าทำให้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการจัดแสดง หรือการจัดทำทะเบียนวัตถุ ฯลฯ โดยไม่มีการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวลงสู่ชุมชน ทำให้เกิดปัญหาในการดูแลขึ้นมาภายหลัง ซึ่งชุมชนไม่กล้าเข้ามาจัดการหรือเปลี่ยนแปลงข้าวของที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน เพราะเห็นว่าเป็นของที่กรมศิลปากรมาทำทะเบียนไว้ ทำให้ชุมชนขาดศักยภาพในการจัดการพิพิธภัณฑสถานด้วยตนเอง โดยเมื่อเปรียบเทียบกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่บ้านนาชาว จังหวัดน่าน ในงานวิจัยของอาจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตต์ที่ชุมชนสามารถดูแลพิพิธภัณฑสถานและให้ข้อมูลนำชมกับนักท่องเที่ยวได้ดี เพราะชุมชนถูกถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับของการจัดการพิพิธภัณฑสถาน ทำให้ชุมชนสามารถจัดการความรู้ของชุมชนได้

“เราอยากจะทำเปลี่ยนแปลงใหม่ แต่ที่นี้มาคิดดูแล้วไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้กรมศิลปากรมาเปลี่ยนให้ ถ้าจะให้ดูของว่านี่เป็นผ้าลายมอญ ลายจีน ลายไทย ดูได้นะ แต่ถ้าจะให้เปลี่ยนของไม่ได้ มันมีระเบียบการของกรมศิลปากรอยู่ เขาลงทะเบียนให้ อะไรให้เป็นเรื่องของเขา กรมศิลปากรต้องเปลี่ยนให้”

(สวัสดิ์ เจริญศรี, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

ซึ่งปรัชญาของการทำพิพิธภัณฑสถานชุมชนนั้น ต้องให้ชาวบ้านสามารถจัดการดูแลกันเองได้ แต่สำหรับพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงนี้เป็นพิพิธภัณฑสถานที่สร้างขึ้นเมื่อเกือบ 20 ปีที่แล้ว ซึ่งองค์ความรู้ในเรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังไม่กว้างขวางนัก ทำให้รูปแบบการจัดการในตอนนั้นยังเป็นการพึ่งพิงมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่และเน้นการจัดทำพิพิธภัณฑสถานในรูปแบบเดิม จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาในเรื่องของการดูแลพิพิธภัณฑสถานเมื่อมหาวิทยาลัยไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว

“ต้องยอมรับว่าเมื่อก่อนที่เข้ามาทำพิพิธภัณฑสถาน ก็ทำไปเท่าที่รู้ ความรู้ตอนนั้นไม่ได้มีเท่าตอนนี้ เลยเกิดข้อผิดพลาดทำให้พิพิธภัณฑสถานฟุบลง”

(รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม, งานสัมมนาโครงการอบรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำกลองตอนล่าง วันที่ 22 กันยายน 2552)

ซึ่งปัญหาด้านการบริหารจัดการและการขาดความรู้ความเข้าใจในการทำงานด้านพิพิธภัณฑสถานของชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานไม่เกิดความเคลื่อนไหว ซึ่งถ้าปล่อยทิ้งไว้จะส่งผลเสียต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน แต่ทั้งนี้ ในกรณีของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกที่ช่วยสนับสนุนให้พิพิธภัณฑสถานดำเนินการมาได้ แม้จะขาดรูปแบบการบริหารงานอย่างเป็นทางการ แต่ก็มี การช่วยเหลือของชุมชนและความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานมีแรงพอที่จะเปิดทำการต่อไปได้อีก ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อถัดๆ ไป

สำหรับการจัดการในเรื่องบุคลากรที่จะมาดูแลพิพิธภัณฑสถาน มีปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไข คือ การสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีใจรักในสมบัติของชุมชน และเข้ามาเป็นอาสาสมัครของพิพิธภัณฑสถานให้มากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบัน มีเพียงผู้ใหญ่สององค์และคนดูแลอีก 2 คนเท่านั้น ซึ่งผู้ใหญ่เองก็มียุมากแล้ว ถ้าขาดผู้ใหญ่สององค์ไปก็จะมีคนที่จะคอยดูแลพิพิธภัณฑสถานได้ และส่งผลต่อการดำเนินการของพิพิธภัณฑสถานต่อไปในอนาคต

การบริหารจัดการด้านเงิน ในปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานไม่สามารถหาเงินเลี้ยงตัวเองได้ทุกเดือนเงินรายได้ที่มาจากค่าบริการและการขายหนังสือไม่พอต่อค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน ซึ่งค่าใช้จ่ายต่างๆ ยังต้องพึ่งพาวัดเป็นฝ่ายออกให้ ดังนั้น การโอนย้ายสังกัดมาให้อบต. ดูแล เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยให้พิพิธภัณฑสถานไม่ล้มเพราะปัญหาการขาดเงินในการบริหารจัดการ แต่จากการศึกษาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงในช่วงที่อบต. เข้ามาดูแล จะเห็นว่าอบต. ยังไม่มีบทบาทมากนักในการเข้ามาจัดการในเรื่องต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน แม้จะเข้ามาช่วยดูแลในเรื่องเงินบ้าง แต่ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานยังต้องมีรายละเอียดในการทำงานอีกมาก ถึงจะเป็นการรับประกันการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถานได้

● การขาดผู้นำ

ผู้นำ ถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑสถาน จากรูปแบบปฏิบัติการบริหารจัดการในช่วงแรกๆ คือ ช่วงก่อตั้งและช่วงดำเนินการ จะเห็นว่าการที่พิพิธภัณฑสถานเคลื่อนที่ไปได้เพราะมีพระอาจารย์ลม อดีตเจ้าอาวาสวัดม่วงคอยช่วยเหลือและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดขึ้น ซึ่งในสังคมชนบทวัดและเจ้าอาวาสถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนมอญบ้านม่วงแห่งนี้ที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ทำให้เจ้าอาวาสค่อนข้างมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อชุมชนเป็นอย่างมาก

บทบาทของพระอาจารย์ลม ด้วยความที่ท่านเป็นพระนักพัฒนา แม้ว่าท่านจะเรียนจบไม่สูงนัก แต่ก็มีคามมุ่งมั่นที่จะพัฒนาวัดบ้านเกิดแห่งนี้ ก่อนที่ท่านจะมาบวช ท่านได้เข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯและถูกเกณฑ์ทหาร หลังจากปลดประจำการเมื่ออายุประมาณ 23-24 ปี ก็ได้กลับมาบวชที่บ้านม่วงด้วยความรู้สึกเบื่อชีวิตทางโลก ซึ่งในตอนนั้นพระอาจารย์ลมบวชใหม่ๆ สภาพวัดไม่ได้สวยงามและเจริญเท่านี้

“ตอนที่บวชพรรษาแรกนั้น วัดม่วงยังไม่เป็นอย่างที่เห็นนี้หรอกนะ เป็นป่ารกมีกอไผ่ขึ้นแน่นไปหมด จะเดินเข้าวัดยังต้องหมุดเข้ามาเลย ภูมิก็โง่เฒ่าจะพังมิพังแหล่ ไม่ค่อยมีชาวบ้านกล้าขึ้นมาหรอกเขากลัววัดพัง”

(บทสัมภาษณ์พระครูวรธรรมพิทักษ์ อ่างอิงในมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536ข)

แต่ด้วยความที่ท่านเป็นคนขยัน จึงเริ่มพัฒนาวัดมาเรื่อยๆ ซึ่งความเจริญหลายๆ อย่างที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันทั้งในวัดและในชุมชน ต่างก็มีที่มาจากภารกิจริเริ่มและพัฒนาโดยพระอาจารย์ลมเกือบทั้งสิ้น ทั้งการบูรณะศาสนสถานในวัด เช่น โบสถ์ กุฏิ เมรุเผาศพ การก่อสร้างอาคารเรียนใหม่ การปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัด หรือโครงการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างวัดม่วงกับตำบลนครชุมน์ ก็ได้ท่านเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดำเนินการก่อสร้างต่างๆ นำความเจริญและความสะดวกสบายในชีวิตความเป็นอยู่และการคมนาคมมาสู่ชุมชน ซึ่งความเป็นนักพัฒนาของท่านยังเป็นที่จดจำของผู้คนในชุมชนเป็นอย่างดี แม้ท่านจะละสังขารจากโลกนี้ไปหลายปีแล้วก็ตาม

และด้วยความตั้งใจที่จะพัฒนาวัดและชุมชนของท่าน ทำให้ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือพระอาจารย์ลมเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะท่านริเริ่มทำกิจใดก็จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทุกครั้ง รวมถึงการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงด้วย แม้ว่าท่านจะไม่ได้มีความรู้ทางวิชาการในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน แต่ด้วยความที่ท่านมองการณ์ไกลและเล็งเห็นถึงคุณค่าของวัตถุโบราณต่างๆ เกอร์ว่าจะสูญหายไปและจะไม่มีเหลือให้คนรุ่นหลังดู จึงคิดที่จะเก็บของเหล่านี้ไว้ และด้วยความที่วัดนี้ได้รับการติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานทางสถาบันการศึกษาภายนอกบ่อย ทำให้ได้มีโอกาสพูดคุยกับนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ในการจัดพิพิธภัณฑสถานทำให้เกิดการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ขึ้น

การดำเนินการได้พระอาจารย์ลมคอยดูแลพิพิธภัณฑสถานร่วมกับชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อพระอาจารย์ลมจากไป ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลอยู่อย่างผู้ใหญ่อางค์ เจ้าอาวาสองค์ใหม่ (พระ

อาจารย์อุ้น) หรืออบต. ก็ไม่มีใครที่จะมีบทบาทหน้าที่ หรือมีอำนาจในการดูแลพิพิธภัณฑสถานและเป็นศูนย์รวมของชุมชนได้มากเท่ากับพระอาจารย์ลม สำหรับผู้ใหญ่สงองค์สามารถดึงชุมชนมาร่วมงานได้บ้าง เนื่องด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานเก่าที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านทำให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของทุกคนในชุมชน ทำให้พอจะหาช่องทางให้ชุมชนมาช่วยงานพิพิธภัณฑสถานได้บ้าง อีกทั้ง คนในชุมชนรับรู้ว่าคุณครูใหญ่สงทำงานให้พิพิธภัณฑสถานมาตั้งแต่ต้น เห็นได้จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ชุมชนเพื่อขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำงานของพิพิธภัณฑสถาน คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็จะบอกว่าให้ไปถามผู้ใหญ่สงเพราะเขารู้ดีที่สุด แต่อย่างไรก็ตามการร่วมมือของชาวบ้านก็เป็นในลักษณะบางครั้งบางคราวไป เมื่อมีงานเทศกาล เช่นในวันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น แต่งานดูแลพิพิธภัณฑสถานส่วนใหญ่ยังคงมีผู้ใหญ่สงดูแลอยู่คนเดียว ในส่วนของอบต. จากการพูดคุยก็เห็นว่าไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลพิพิธภัณฑสถานมากนัก นอกจากการจ่ายเงินเดือนให้คนที่มาเฝ้าพิพิธภัณฑสถาน แต่ยังไม่เกิดแนวทางในการดูแลด้านอื่นๆ สำหรับในส่วนของวัด เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างวัดและพิพิธภัณฑสถานแล้ว จะเห็นถึงความแตกต่างในการดูแลเอาใจใส่พิพิธภัณฑสถานระหว่างเจ้าอาวาสองค์เก่ากับองค์ใหม่ ซึ่งจากการพูดคุยกับคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง กับพิพิธภัณฑสถาน ทำให้เห็นว่าเจ้าอาวาสองค์ใหม่ไม่ได้ให้การดูแลพิพิธภัณฑสถานมากนัก และยังเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาวาสกับชุมชน ทำให้เกิดความไม่ลงรอยกันระหว่างพิพิธภัณฑสถาน ชุมชน และวัด ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานอ่อนแรงลง

ปัจจัยเชิงบวก

- **ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม**

ชุมชนบ้านม่วงมีข้อได้เปรียบในการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานคือ เป็นชุมชนที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนในเรื่องของคน ประเพณี ความคิดความเชื่อ โบราณวัตถุต่างๆ ฯลฯ ซึ่งความแข็งแกร่งนี้เป็นสิ่งดึงดูดให้บุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังเป็นการชักนำสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ทั้งโทรทัศน์หนังสือพิมพ์ รวมถึงนักเรียน นักศึกษา และนักวิจัยที่เข้ามาทำรายงานและเผยแพร่เรื่องราวของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชื่อของชุมชนบ้านม่วงยังถูกพูดถึงในสังคม และทำให้คนในท้องถิ่นมองเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรม วิถีชีวิต และเกิดความภาคภูมิใจท้องถิ่นของตน และยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมเรื่อยมา การสร้างพิพิธภัณฑสถานจึงเป็นเสมือนสิ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความภูมิใจให้ของคนในท้องถิ่นในเรื่องราวของอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของตนเอง และชุมชนสามารถใช้พิพิธภัณฑสถานเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าความเป็นมาของตนเองได้

การที่ชาวบ้านม่วงมีต้นทุนทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมมาก ทั้งทรัพยากรบุคคล ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นและตัวตนทางชาติพันธุ์ รวมถึงสิ่งของที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ที่แตกต่าง แต่ในการทำงานด้านพิพิธภัณฑท์กลับพบว่าชุมชนยังขาดการจัดการบริหารที่ดี และยังขาดความเข้าใจต่อรูปแบบและหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ทำให้ชุมชนไม่สามารถดึง เครื่องมืออย่างพิพิธภัณฑท์มาใช้ได้อย่างเต็มที่เต็มที่ในการนำเสนอภาพอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของ ชุมชน

● ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

ถึงแม้ว่าพิพิธภัณฑท์พื้นบ้านวัดม่วงจะไม่มีลักษณะหรือรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็น รูปธรรม แต่กระนั้นพิพิธภัณฑท์ก็ยังสามารถเปิดดำเนินการและดำรงอยู่มาได้ ไม่ได้ประสบกับ ปัญหาพิพิธภัณฑท์ตายเหมือนหลายๆ แห่งที่ต้องปิดตัวลงไป แม้ว่าในช่วงหลังๆ พิพิธภัณฑท์จะ อ่อนแอลงไปก็ตาม แต่ก็ยังเห็นความพยายามจากหลายๆ ฝ่ายที่ต้องการเห็นพิพิธภัณฑท์กลับมา คึกคักอีกครั้ง ซึ่งการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑท์พื้นบ้านวัดม่วงมีปัจจัยหลายๆ อย่างที่เกี่ยวพันกัน ซึ่ง หนึ่งในนั้นคือระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ชุมชน (บ้าน) วัด โรงเรียน ที่มีลักษณะของการอุดหนุน เกื้อกูลกันอยู่ ทำให้พิพิธภัณฑท์ยังดำรงอยู่ได้จนทุกวันนี้

ถึงแม้สถานการณ์ของพิพิธภัณฑท์ในปัจจุบันจะเจียบเหงาลงไป ชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑท์เหมือนเก่า เนื่องมาจากเหตุผลหลากหลายประการด้วยกัน ทั้ง การขาดความรู้ความเข้าใจในงานพิพิธภัณฑท์ สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ทำให้ชุมชน ห่างหายและไม่ได้เข้าร่วมกับงานพิพิธภัณฑท์มากนัก แต่กระนั้นเมื่อพิพิธภัณฑท์จัดงานประเพณี ต่างๆ ขึ้นมา ก็ยังได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งมาช่วยจัดงานหรือมาเข้าร่วมทำ กิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ หน่วยงานภายนอกอย่างสภาวัฒนธรรมจังหวัดและอำเภอ ยังได้เข้ามา ใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑท์จัดงานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นหรือใช้พื้นที่ในการจัดประชุมอยู่เสมอ ทำให้ชุมชนยังคงรู้สึกว่พิพิธภัณฑท์ยังมีประโยชน์และมีความสำคัญกับชุมชนอยู่ อีกทั้ง พิพิธภัณฑท์ เกิดขึ้นจากเจตนารมณ์ของพระอาจารย์ลม และตั้งอยู่ในบริเวณวัด ทำให้ชุมชนยังคงให้ความสำคัญ ช่วยเหลืองานพิพิธภัณฑท์อยู่เสมอ เพียงแต่การเข้ามามีส่วนร่วมจะเข้ามาในฐานะผู้รับสารเท่านั้น หากแต่การมีส่วนร่วมในระดับการบริหารจัดการซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่อย่างแท้จริง นั้น ยังไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด

วัด ถือเป็นอีกบริบทหนึ่งที่สำคัญในการเชื่อมโยงคนในชุมชนและพิพิธภัณฑสถานให้อยู่ร่วมกันได้ เพราะชาวมอญให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปศาสนาอย่างมาก งานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดจะได้รับความร่วมมืออย่างดี โดยเฉพาะเวลาว่างเทศกาลหรือประเพณีต่างๆ ผู้คนก็จะมาร่วมงานที่วัด ทำให้วัดสามารถเชื่อมโยงผู้คนให้เข้ามาพิพิธภัณฑสถานได้ ถึงแม้ว่าในสภาพสังคมปัจจุบันจะทำให้คนมีโอกาสเข้าวัดน้อยลง แต่วัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้านอยู่เสมอ

เมื่อวัดมีงานคนในชุมชนก็จะมาช่วยงาน ผู้ใหญ่สงองค์ก็เป็นหนึ่งในนั้น ซึ่งผู้ใหญ่สงองค์เปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากเป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานตั้งแต่ยุคก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน หากพูดถึงผู้ใหญ่สงองค์แล้วทุกคนก็แทบจะนึกถึงพิพิธภัณฑสถานทันที ดังนั้น การที่เห็นผู้ใหญ่สงองค์มาทำงานที่วัด จึงสามารถเชื่อมโยงไปถึงการทำงานของพิพิธภัณฑสถานได้ นอกจากนี้ วัดยังเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนในการดูแลพิพิธภัณฑสถาน เมื่อครั้งสมัยเจ้าอาวาสองค์เก่าอยู่ เราจะเห็นถึงความผูกพันระหว่างชุมชนและวัดได้เป็นอย่างดีจากคำบอกเล่าของคนในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความชื่นชมในการเป็นพระพัฒนาของหมู่บ้าน และทำให้งานด้านพิพิธภัณฑสถานดำเนินงานมาดีเป็นอย่างดี เป็นที่นับถือของชุมชน แต่เมื่อเจ้าอาวาสองค์เก่ามรณภาพลง และได้มีการคัดเลือกเจ้าอาวาสองค์ใหม่ขึ้น ซึ่งตั้งแต่การเข้ามารับตำแหน่งของเจ้าอาวาสองค์ใหม่นี้ ได้ปรากฏร่องรอยของความความห่างเหินขึ้นในชุมชน ระหว่างพระ ชาวบ้าน และพิพิธภัณฑสถาน ท่านไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชนมากนัก ทำให้เกิดข้อขัดแย้งขึ้นในชุมชน อีกทั้งท่านก็ไม่ได้ให้การสนับสนุนกิจการพิพิธภัณฑสถานเท่าที่ควร ทำให้การดำเนินการของพิพิธภัณฑสถานเงียบเหงาลงเรื่อยๆ

ในส่วนของโรงเรียนมีส่วนช่วยในการสนับสนุนกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถาน โดยเฉพาะการจัดโครงการมรดกเทศก้น้อย ที่จัดกันมาต่อเนื่องทุกปีโดยเริ่มจากการอบรมมรดกเทศก้น้อยจากหน่วยงานภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากร และหลังจากนั้นโรงเรียนจึงได้จัดการอบรมขึ้นเองทุกปี โดยร่วมกับชุมชนในการอบรมการนำชมให้แก่เด็กนักเรียน เปิดสอนเป็นหลักสูตรชุมชนให้นักเรียนได้เลือกเรียน ซึ่งโครงการนี้มีส่วนช่วยงานของพิพิธภัณฑสถานอย่างมากในเรื่องการหาอาสาสมัครมาช่วยงานพิพิธภัณฑสถาน แต่ในการอบรมก็ประสบปัญหาบ้างในเรื่องของความพร้อม ความตั้งใจ และศักยภาพในการนำชมของเด็กๆ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีนักเรียนที่เข้ามาทำงานตรงนี้อีกอย่างต่อเนื่อง แม้ในช่วงแรกๆ อาจจะต้องเป็นไปด้วยการบังคับก็ตาม นอกจากนี้ คุณครูในโรงเรียนบ้านม่วงหลายๆ ท่าน ก็พยายามจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีความเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน โดยพยายามที่จะนำสื่อพิพิธภัณฑสถานมาบูรณาการร่วมกับวิชาต่างๆ สร้างโอกาสให้เด็กได้เข้าใช้พิพิธภัณฑสถาน

นอกจากการสนับสนุนในเรื่องมัคคุเทศก์น้อยแล้ว โรงเรียนยังมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมอื่นอีกด้วย โดยเปิดเป็นวิชาการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทอผ้าที่เปิดสอนเป็นวิชาชุมนุม ให้เด็กที่สนใจได้เรียนรู้วิธีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมอญ หรือการสอนภาษามอญ ที่เปิดทำการเรียนการสอนเป็นหลักสูตรในห้องเรียน โดยในส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ จากภายนอก อาทิ สถาบันวิจัยภาษาของมหาวิทยาลัยมหิดล สฟฐ. เป็นต้น

ถึงแม้ความสัมพันธ์ทางด้านกายภาพของทั้ง 3 ส่วนอาจจะดูไม่แนบแน่นเท่าไร แต่ในเรื่องของความรู้สึก ทุกฝ่ายก็ยังรู้สึกว่าการพิพิธภัณฑสถานยังมีความสำคัญต่อชุมชนอยู่ เพราะพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งที่ย้ายทอดเรื่องราวและตัวตนของพวกเขาให้สังคมภายนอกได้รับรู้ จึงยังคงเห็นความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่บ้าง โดยสิ่งที่ยังคงผูกพันพิพิธภัณฑสถานกับชุมชนไว้ได้อยู่คือความรักและความภูมิใจในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ทำให้พิพิธภัณฑสถานถึงดำเนินการอยู่มาได้

จากลักษณะการบริหารจัดการในแต่ละช่วงเวลาของพิพิธภัณฑสถานที่บ้านวัดม่วง ได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านการบริหารจัดการ ทั้งเรื่องงาน เงิน และคนอยู่ตลอด โดยการดำเนินงานจะสังเกตเห็นสิ่งที่คงอยู่ควบคู่มาที่พิพิธภัณฑสถานเสมอมาคือ กลุ่มคนที่ดูแลพิพิธภัณฑสถาน ถึงแม้จะมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ แต่ก็ยังมีคนเข้ามาทำงานและดูแลพิพิธภัณฑสถานอยู่ตลอดในลักษณะของการเป็นอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถาน หรือเรียกง่ายๆ ว่า คนที่เข้ามาช่วยงานวัด ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญแสดงให้เห็นถึงความผูกผันระหว่างชุมชนกับวัด และถือเป็นจุดแข็งอีกอย่างหนึ่งในการทำงานพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานสามารถดำเนินการมาได้จนถึงปัจจุบัน เพราะความผูกผันกับวัดส่งผลให้คนในชุมชนไม่สามารถปล่อยปละละเลยพิพิธภัณฑสถานไปได้ แต่กระนั้นจำนวนคนที่เข้ามาช่วยงานก็มีจำนวนที่ลดลงไปมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อภารกิจกรรมที่มีจำนวนลดลงด้วย นอกจากการหดหายไปของคนที่ทำงานแล้ว จำนวนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานก็มีจำนวนน้อยลงด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ที่เข้ามาในพิพิธภัณฑสถาน ทำให้เงินที่ได้มามีไม่พอในการดำเนินการต่างๆ มากนัก ทำให้พิพิธภัณฑสถานขาดความเคลื่อนไหว ชุมชนก็มีความสัมพันธ์กับพิพิธภัณฑสถานน้อยลงด้วย ในระยะหลังได้มีการเพิ่มหน่วยงานเข้ามาเพื่อให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถาน นั่นคือการเข้าร่วมงานกับอบต. เนื่องจากมหาวิทยาลัยไม่ได้เข้ามาช่วยในการดำเนินการแล้ว ประกอบกับคนทำงานในพิพิธภัณฑสถานก็น้อยลง จึงต้องมีการหาพรรคพวกเพิ่มขึ้นเพื่อมาร่วมกันทำงาน แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะมีคนเข้ามาช่วยงานเพิ่มขึ้น แต่ปัจจัยสำคัญในการดำเนินการยังคงไม่ได้รับการดูแลและพัฒนาขึ้นในชุมชนคือ ปัจจัยในการสร้างความรู้ความเข้าใจในการดูแลพิพิธภัณฑสถานให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานได้เอง

อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การเข้ามาของอบต. ก็ไม่สามารถช่วยในด้านการบริหารงานของพิพิธภัณฑน์ได้มากนัก ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นที่ต้องได้รับการแก้ไขคือ เรื่องของคนเป็นสำคัญ ทั้งการถ่ายทอดความรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้ชุมชน ซึ่งเมื่อคนมีความรู้ความเข้าใจ ก็จะสามารถจัดการการบริหารต่างๆ ในพิพิธภัณฑน์ได้ และการให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำงานในทุกๆ ขั้นตอน จะสามารถสร้างความรู้สึกรักการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความรักและห่วงแหนพิพิธภัณฑน์ของชุมชนและเข้ามาช่วยกันดูแลได้ ซึ่งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่ต้องหาทางแก้ไขในการปฏิบัติกรรื้อฟื้น

ปัญหำนำวิจัยข้อ 2 : รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑน์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นอย่างไร

จากการศึกษาด้านการบริหารจัดการที่กล่าวมาแล้ว ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์พื้นบ้านวัดม่วง ทั้งในด้านงาน เงิน และคน ที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการดำเนินการด้านพิพิธภัณฑน์ โดยในการวิจัยหัวข้อรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑน์นี้ ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการที่เกิดขึ้น โดยแตกประเด็นปัญหาตามรูปแบบกระบวนการสื่อสาร S-M-C-R ดังนี้

กระบวนการสื่อสาร	ประเด็นปัญหา
S	- ขาดความรู้ / ความเข้าใจ - ขาดผู้นำ / ผู้ปฏิบัติงาน - ขาดการสร้างคนรุ่นใหม่ - ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน
M	- เนื้อหาการจัดแสดงของพิพิธภัณฑน์ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
C	- ขาดช่องทางในการสื่อสาร สื่อกิจกรรมหุดหาย
R	- ขาดการถ่ายทอดความรู้สู่เด็กและคนในชุมชน

ภาพที่ 18 : ตารางสรุปปัญหากระบวนการสื่อสารในการบริหารจัดการ

ในการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการดำเนินงานการรื้อฟื้นของโครงการฟื้นฟูจากหน่วยงานภายนอก โดยอาศัยการวิเคราะห์จากประเด็นปัญหาจากกระบวนการสื่อสารในการบริหารจัดการที่เกิดขึ้น เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการสื่อสารที่คณะทำงานได้นำเข้ามาใช้ในการดำเนินการแก้ไขรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ โดยการศึกษาในรูปแบบการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงของผู้วิจัย อาศัยข้อมูลจากหนังสือสรุปการดำเนินการการอบรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของคณะทำงานจากมหาวิทยาลัยศิลปากร และจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน เป็นหลัก ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

ข้อมูลโครงการรื้อฟื้น

ถึงแม้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเข้าสู่ภาวะเงียบเหงา เพราะชุมชนขาดศักยภาพและความเข้าใจในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ หน่วยงานภายนอกและนักวิชาการต่างๆ ก็ได้ถอนตัวออกไปจากการดูแล ทำให้พิพิธภัณฑ์ไม่มีความเคลื่อนไหวมากนัก แต่กระนั้นชุมชนก็ยังมีสายสัมพันธ์กับคณะทำงานจากภายนอกอยู่คือ ยังคงมีการติดต่อพูดคุยกันระหว่างผู้ใหญ่สง่างค์ ในฐานะผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ กับ นักวิชาการและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและรับทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์

“คุณหญิงไขศรีก็ดี ท่านมาตลอดแหละ จะถามไถ่เสมอว่าปีนี้พิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร คนเยอะไหม มีปัญหาอะไรก็โทรปรึกษาคุณหญิงตลอด”

(สง่างค์ พรหมอินทร์, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2552)

หลังจากทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงแล้ว อาจารย์และนักวิชาการที่เคยทำงานในพื้นที่บ้านม่วง เกิดความเป็นห่วงและความเสียดายถ้าจะต้องสูญเสียพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงไป จึงเกิดโครงการที่จะฟื้นฟูกิจการของพิพิธภัณฑ์ขึ้น โดยโครงการนี้จัดขึ้นโดยหมวดวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีรองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งได้ของบประมาณในการดำเนินโครงการนี้มาจากงบประมาณของมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่มอบให้คณะโบราณคดี ในการทำงานทางด้านบริการวิชาการให้แก่ชุมชน โดยโครงการนี้ยังได้ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ และอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นที่ปรึกษาโครงการด้วย

โครงการฟื้นฟูจิตใจที่จัดขึ้นภายใต้ชื่อ “โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 จนถึงขณะนี้ที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลก็อยู่ในช่วงของการดำเนินโครงการอยู่ โดยโครงการนี้เน้นการสื่อสารกับคนในชุมชนให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาอัตลักษณ์ท่ามกลางการกระแสการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัวตั้งรับการเปลี่ยนแปลงนั้นได้อย่างเหมาะสม บุคคลสำคัญในการฟื้นฟูของโครงการนี้คือ “คนใน” ชุมชน ได้แก่ ชาวบ้าน พระสงฆ์ อาจารย์ ครู โรงเรียน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่และข้าราชการในพื้นที่ ซึ่งยังขาดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นพลังขับเคลื่อนให้เข้าใจการพัฒนาชุมชน งานพิพิธภัณฑ์ และการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยจุดประสงค์ในการดำเนินโครงการในระยะที่ 1 นี้ เป็นเพียงกระบวนการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวและการร่วมมือกันในหลายๆ ภาคส่วนเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์พัฒนา และแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่องต่อการพัฒนาชุมชน พัฒนาพิพิธภัณฑ์ และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2552) พื้นที่ดำเนินการคือ บริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลองตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธารามที่มีชุมชนต่างๆ ตั้งอยู่ โดยมีบ้านม่วงเป็นพื้นที่ตัวอย่างนำร่องในการพัฒนา

“ครูดคิดว่าฐานของครูคือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิธีที่จะทำให้คนในชุมชนมาร่วมมือกันในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ที่บ้านวัดม่วง ครูว่าจำเป็นมาก ครูต้องสร้างความเข้าใจให้กลุ่มคนที่จะทำงานตรงนี้ก่อน โดยใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นตัวนำ ในการสร้างความเข้าใจพื้นฐานไปกระตุ้นให้เกิดสำนึกรักถิ่นฐาน แล้วกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระตุ้นให้รักและเข้าใจงานพิพิธภัณฑ์”

(รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2553)

การดำเนินการหาแนวร่วม

การพบปะ / พูดคุย / สัมภาษณ์

ในขั้นแรกคณะทำงานของโครงการฯ ได้ส่งนักศึกษาคณะโบราณคดีเข้าไปในพื้นที่ตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธาราม เพื่อศึกษาและสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและผู้คนในชุมชน อาทิ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น ความสำคัญและ

ศิลปกรรมที่น่าสนใจ ศักยภาพของพิพิธภัณฑ์ และความสนใจของชุมชนต่อการพัฒนาท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งการเข้าไปพบปะพูดคุยนี้ เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดสำนึกรักในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองว่ายังมีคนจากภายนอกให้ความสนใจอยู่ รวมถึงเป็นการประสานหาความร่วมมือและสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ในการดำเนินโครงการด้วย ซึ่งจากการสอบถามคณะทำงานเห็นว่า ผลการตอบรับจากชุมชนในขั้นตอนนี้ ชุมชนให้ความสนใจและร่วมมือดีในการตอบคำถามหรือการเล่าเรื่องต่างๆ และยังสามารถหาเครือข่ายในการทำงานได้หลายจุดจากพื้นที่บ้านโป่งถึงโพธารามด้วย

สำหรับการหาแนวร่วมในการทำงานหรือฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงของชุมชนบ้านม่วงที่เป็นพื้นที่นำร่องในการพัฒนาครั้งนี้ จากการลงพื้นที่พูดคุยและสำรวจของคณะทำงานและนักศึกษาโครงการหรือพื้นที่พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับ “คน” ไม่ว่าจะเป็นคนที่ทำงานกับพิพิธภัณฑ์หรือคนที่จะต้องนำมาร่วมงานกัน เพื่อความอยู่รอดพิพิธภัณฑ์ จากประเด็นนี้ทำให้คณะทำงานต้องหาแนวร่วมในชุมชนเข้ามาทำหน้าที่ในการฟื้นฟูร่วมกัน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเกิดจาก “คนใน” ทุกภาคส่วน โดย “คนนอก” อย่างมหาวิทยาลัยศิลปากรหรือหน่วยงานอื่นๆ เป็นเพียงส่วนเสริมและสนับสนุนด้านวิชาการหรือด้านอื่นๆ เท่านั้น แต่การจัดการดูแลเป็นเรื่องของชุมชน โดยกลุ่มคน “คนใน” ที่สำคัญที่ในการฟื้นฟูครั้งนี้ จากการสอบถามอาจารย์สุภาภรณ์เจ้าของโครงการ สามารถสรุปกลุ่มคนที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมได้ ดังนี้

กลุ่มแรกคือ *คนดูแลพิพิธภัณฑ์* ที่ในขณะนี้ก็มีเพียงผู้ใหญ่สององค์และคุณสวัสดิ์ 2 คนเท่านั้น ซึ่งสถานภาพของผู้ใหญ่สององค์ก็มียุมากแล้วทำงานมาตั้งต้น ส่วนคุณสวัสดิ์ก็ยังไม่มีความพร้อมที่จะดูแลหรือเป็นผู้นำพิพิธภัณฑ์ได้ อีกทั้งยังขาดองค์ความรู้ที่จำเป็นในการดูแลพิพิธภัณฑ์ต่อไปในระยะยาวด้วย ซึ่งจุดนี้เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ดังนั้น ในการฟื้นฟูจะต้องพัฒนาองค์ความรู้ในส่วนนี้ด้วย

กลุ่มที่ 2 คือ *ชาวบ้าน* ซึ่งชาวบ้านกลุ่มเดิมที่เคยช่วยงานพิพิธภัณฑ์อย่างอาจารย์จวน ต่างก็อายุมากหรือเสียชีวิตไปแล้วก็มี ทำให้ไม่สามารถมาเข้าร่วมทำกิจกรรมได้เหมือนเดิม ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ ก็เริ่มจะห่างๆ จากพิพิธภัณฑ์ไปมาก ทำให้หาคนที่จะมาทำงานกับพิพิธภัณฑ์ได้ยาก แต่กระนั้นในพื้นที่บ้านม่วงนี้ยังมีข้อดีอยู่ตรงที่ว่าชาวบ้านยังให้การนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทำให้พิพิธภัณฑ์ที่เป็นของวัดยังได้รับการสนับสนุนอยู่ สังเกตได้จากคำตอบของชาวบ้านเมื่อผู้วิจัยถามถึงความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑ์

“ภูมิใจนะ เพราะเรามีของอนุรักษ์ไว้ ของเก่า เป็นหน้าเป็นตา ไม่มีที่อื่นอีกแล้ว บ้านนอกเรามีแค่นี้ก็ดีใจแล้ว”

(แสน เสถานนท์, *สัมภาษณ์*, 30 มกราคม 2553)

“เวลาพิพิธภัณฑหรือวัดมีงาน คนก็จะมาเยอะ ทุกงานเลย เด็กๆ ก็จะมากัน บ้างก็มาเอง บ้างก็ผู้ใหญ่พามา”

(วัน แจ่มเหมือง, *สัมภาษณ์*, 30 มกราคม 2553)

แต่ปัญหาสำคัญสำหรับความร่วมมือของชุมชนคือ การที่ชาวบ้านไม่เข้าใจบทบาทของตนเองต่อพิพิธภัณฑ ไม่รู้ว่าตัวเองต้องทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เนื่องจากตั้งแต่ตั้งพิพิธภัณฑมาก็ตั้งอยู่อย่างนั้นมาตั้งแต่ต้น ไม่เคยบอกกล่าวถึงปัญหาหรือความต้องการให้ชาวบ้านทำอะไรช่วยเหลืออย่างไร ทำให้ชาวบ้านขาดการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ

กลุ่มต่อมาคือ *วัดและอบต.* ซึ่งทางฝ่ายเจ้าอาวาสวัดองค์ใหม่ ที่ผ่านมาจากไม่ได้ให้ความสนใจพิพิธภัณฑมากนัก แต่ท่านก็ไม่เคยขวาง ดังนั้นถ้าสามารถดึงท่านให้เห็นความสำคัญได้ก็จะทำให้การจัดการพิพิธภัณฑดีขึ้น ส่วนอบต. ก็ยังไม่เข้าใจการดำเนินการพิพิธภัณฑเท่าที่ควร แต่ถึงจะไม่เข้าใจงานแต่ก็ให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง เมื่อทางโครงการประสานขออะไรไป ดังนั้น ถ้าดึงสองฝ่ายนี้ให้มาร่วมงานได้ก็จะทำให้เกิดการจัดการบริหารที่ดีได้

กลุ่มสุดท้ายคือ *กลุ่มของโรงเรียน* ซึ่งอาจารย์สุภาภรณ์กล่าวว่า เมื่อก่อนมหาวิทยาลัยดึงกลุ่มของโรงเรียนเข้ามาเป็นครั้งคราวเท่านั้น เช่น การจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อย หลังจากมหาวิทยาลัยมาอบรมให้ครั้งหนึ่งก็ห่างไปนานมาก จึงจำเป็นต้องกลับไปกระตุ้นให้ทางโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม โดยขอความร่วมมือจากทางโรงเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโครงการฯ ซึ่งคุณครูหลายๆ ท่านก็ให้ความสนใจงานพิพิธภัณฑดี จึงต้องสร้างให้ครูเข้ามา มีบทบาทต่อการดำเนินงานและพัฒนาพิพิธภัณฑ

หลังจากได้กลุ่มคนต่างๆ ที่จะมาร่วมงานแล้ว อาจารย์สุภาภรณ์ก็ได้เลือกใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นตัวนำในการสร้างความเข้าใจและการเรียนรู้เบื้องต้น ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสนใจการทำงานของพิพิธภัณฑท้องถิ่นได้

รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้น

แนวคิด “ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้นสืบทอด SMCR”

การศึกษาระบบการสื่อสารเพื่อการรื้อฟื้นของ “โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ระบบการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ผู้วิจัยได้นำหลักการวิเคราะห์ S-M-C-R มาวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ โดยอาศัยหลักของการรื้อฟื้นสืบทอดบ้านที่ว่า “ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้นสืบทอด” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

- **ผู้ส่งสาร**

การถ่ายทอดความรู้และการสร้างความตระหนัก

ในการทำงานของคณะทำงานได้พยายามรื้อฟื้นบทบาทของผู้ส่งสารให้มีมากขึ้น โดยได้ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชนและผู้เกี่ยวข้องกับการดูแลพิพิธภัณฑ์ในเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพราะเห็นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่จะเชื่อมโยงให้ชุมชนได้เข้ามาใช้งานพิพิธภัณฑ์ได้มากขึ้น โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ครูอาจารย์โรงเรียนวัดม่วง ในการจัดทำหลักสูตรการเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อเป็นการกระตุ้นไปยังเด็กนักเรียนให้เกิดการศึกษาวัฒนธรรมของตน และเกิดความภูมิใจและหวงแหนสมบัติของท้องถิ่นตนไว้ รวมถึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการอบรมภาคเอกชนด้วย วิธีการถ่ายทอดความรู้สำหรับชุมชนในฐานะผู้ส่งสาร ผู้วิจัยพบว่า อยู่ในขั้นตอนของการประชุมหารือ การอบรมการปฏิบัติการนำร่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยคนใน และการพาชุมชนไปทัศนศึกษาและสัมมนา ซึ่งจากการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการในอดีตจะเห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสารของคนในชุมชนมีน้อย ทั้งๆ ที่พิพิธภัณฑ์เป็นสื่อที่มีไว้อธิบายเรื่องราวของคนในชุมชน ดังนั้น ในการรื้อฟื้นจึงจำเป็นต้องสร้างคนที่จะมาอธิบายเนื้อหาด้านประเพณีวัฒนธรรมมอญได้

สำหรับการกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกรักท้องถิ่นให้กับชุมชน คณะทำงานได้ทำเข้าไปทำงานและทำการสื่อสารกับชุมชน อบรม และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ ให้มีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญในประเพณีวัฒนธรรมมอญ โดยการพานักศึกษาเข้าไปทำวิจัยและลงพื้นที่ไปพูดคุยกับชุมชนถึงประวัติความเป็นมา อุดมลักษณ์และวัฒนธรรมมอญ รวมถึงการพาชุมชนเดินทางไปยังสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเห็นว่าในพื้นที่ของตนนั้น ยังคงมี

วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในอดีตอยู่มาก เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาและอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของตน ซึ่งคนที่เข้าร่วมกิจกรรมบางคนถึงกับบอกว่า ไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าที่นี่จะมี สถานที่สำคัญอยู่ตรงนี้ด้วย

ลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้น

1) การประชุมหารือ

ในการดำเนินโครงการฯ ของคณะทำงาน ได้ให้ความสำคัญกับองค์กรส่วนท้องถิ่นอย่าง องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงเป็นอย่างมาก เพราะในอนาคตเมื่อเสร็จสิ้นโครงการฯ แล้ว หน่วยงานที่จะต้องสานต่อการดูแลพิพิธภัณฑสถานคือ องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงนั่นเอง โดย คณะทำงานได้เห็นถึงปัญหาความไม่พร้อมของอบต. ในการดำเนินการจัดการและองค์ความรู้ เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน ดังนั้นในการปฏิบัติในเกือบทุกขั้นตอน ก็พยายามให้อบต. ได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยตลอด โดยเฉพาะเมื่อมีการจัดการประชุมหาแนวทางในการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้อบต. ได้ เห็นและรับรู้กระบวนการในทุกๆ ขั้นตอน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้องค์กรได้ตื่นตัวต่อการปรับปรุง พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งทางอบต. ก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องของงบประมาณและสถานที่ใน การจัดการประชุม

“โครงการฯ เข้ามาฟื้นฟูวัฒนธรรม อดีตของวัฒนธรรม ก็มาร่วมประชุมปรึกษาหารือกันว่า จะทำอย่างไรในการปรับปรุงภูมิทัศน์และงานด้านวัฒนธรรม เวลาประชุมกัน อบต. ก็จะช่วยในเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ทุกวันนี้เราก็พยายามหางบมาฟื้นฟูภูมิทัศน์อยู่ เพราะที่เคยทำไว้ดูแล้วไม่ค่อย สวยเท่าไร”

(บัญญัติ บุญเจริญ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกจากการจัดประชุมกับอบต. แล้ว คณะทำงานยังได้เชิญกลุ่มคนที่ส่วนเกี่ยวข้องกับ พิพิธภัณฑสถานกลุ่มต่างๆ ในชุมชนมาประชุมร่วมกันถึงแนวทางการในการทำงานหรือฟื้นฟูอีกด้วย

2) การสื่อสารผ่านโครงการอบรม

คณะทำงานได้ให้ความสำคัญในการอบรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับผู้เกี่ยวข้อง โดยได้ จัดกิจกรรมโครงการอบรม “การปฏิบัติการนาร่องการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยคนใน”

ให้กับครูอาจารย์โรงเรียนวัดม่วง เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานฯ รวม 19 คน โดยใช้เวลาในการอบรมตั้งแต่วันที่ 1-3 กันยายน 2552 รวม 2 วันครึ่ง ซึ่งเนื้อหาในการอบรมเกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคืออะไร แนวคิดและวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอย่างไร รวมถึงอบรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลองจากบ้านโป่งถึงโพธาราม เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของชุมชนและความหลากหลายของผู้คนในแถบนี้ ทั้งคนไทย คนจีน คนมอญ คนลาว ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่อดีต โดยนอกจากการอบรมในห้องประชุมแล้ว ยังได้พาผู้เข้าร่วมอบรมไปดูสถานที่สำคัญต่างๆ ในบริเวณนี้ด้วย

“ก็พากันไปดูจุดต่างๆ ในราชบุรี เช่น ไปวัดคงคาราม ชุมชนมอญวัดขนอน มีทั้งไทย-มอญปนกันอยู่ ที่พาไปดูนี้เพื่อให้รู้ว่าวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำแม่กลองยังคงอยู่ไม่ได้สูญหายไปไหน และชักชวนให้คนรุ่นใหม่ให้อนุรักษ์รักษาเอาไว้ ให้มันอยู่ได้ ให้การฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ได้ ให้มันรุ่งเรืองขึ้นมา”

(สวัสดิ์ เจิมเครือ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

ซึ่งการจัดกิจกรรมนี้ในท้ายที่สุดของโครงการอบรมแล้วคือ การกระตุ้นในคุณครูโรงเรียนวัดม่วงสนใจในการทำวิจัยท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโรงเรียน ซึ่งเป้าหมายที่คณะทำงานต้องการให้เกิดการจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยชุมชนคือ การที่หลักสูตรนี้จะเข้าไปกระตุ้นเด็กนักเรียนให้สนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนได้ และสามารถเชื่อมโยงความสนใจมาสู่พิพิธภัณฑสถานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้ รวมถึงทำให้ครูกับนักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน โดยอาจเข้าร่วมในรูปแบบของภาคีเครือข่ายหรือการนำชมท้องถิ่นได้ เป็นต้น

“ก็มีโครงการเข้ามาเป็นโครงการวิจัยนะ มาอบรมครูและผู้นำชุมชนด้วย โดยโครงการได้มาประชุมครูให้ทำวิจัยท้องถิ่นตามความสนใจ ใครสนใจด้านไหนก็เสนอมา ได้หัวข้อมา 11 หัวข้อ ให้ครูไปเก็บข้อมูล อย่างครูสนใจเรื่องผ้าก็รับไป”

(อาจารย์จิตอาารย์ กระเครือ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

“อาจารย์สุภาภรณ์เขาก็จะมอบหมายให้ครูแต่ละคนทำวิจัยโดยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนะ เขาให้ครูเสนอหัวข้อมานะ เพื่อจะเอาไปใช้จัดการเรียนการสอนในห้องเรียนของเรา ซึ่งเราก็เห็นว่าดีนะ แต่ที่นี้มีปัญหาว่าเราไม่ค่อยมีเวลาไง ไหนจะมีโครงการภาษาของมหิดลเข้ามาอีก ก็ต้องรองกับอาจารย์เขาว่าส่งงานเข้าหน่อยได้ไหม (หัวเราะ)”

(อาจารย์นริศรา สุภาพจน์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

3) โครงการทัศนศึกษา

หลังจากการดำเนินการอบรมครู เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ และเจ้าหน้าที่อบต. แล้ว ก็ได้มีการจัดอบรมชุมชนชาวบ้าน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมและตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและพิพิธภัณฑ์ โดยจัดเป็นโครงการพาไปดูงานที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยผู้เข้าร่วมประกอบด้วย คนในชุมชนบ้านม่วง ได้แก่ ชาวบ้าน พระสงฆ์ ครูอาจารย์ อบต. และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาส จากพื้นที่ต่างๆ ทั้ง คุ้งพะยอม เม็กไพร สวนกล้วย นครชุมณ์ คลองตาต และสร้อยฟ้า ร่วมเดินทางด้วย ซึ่งจากการลงพื้นที่สำรวจของคณะทำงานพบว่า หลายๆ พื้นที่ในชุมชนบริเวณนี้ มีความพยายามที่จะจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมาหลายแห่ง จึงได้พามาทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์ที่ชุมชนมอญบางกระดี่ เพื่อให้เห็นตัวอย่างการจัดการประวัติศาสตร์วัฒนธรรมผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จัดการเองโดยชุมชน

“จุดประสงค์ที่พาไปดูงานที่บางกระดี่ เพื่อกระตุ้นให้เขาได้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตความเป็นมาของมอญ และก็ไปดูพิพิธภัณฑ์ที่บ้านบางกระดี่ งานนี้ทำให้เกิดการสื่อสารปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมอญบางกระดี่และมอญลุ่มแม่น้ำ กระตุ้นให้เขากลับมามีความภาคภูมิใจในตัวเอง”

(รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2553)

“อาจารย์เขาพาไปดูมอญที่บางกระดี่ ว่ามอญของเขาทำแบบไหนอย่างไร แล้วมาเปรียบเทียบกับของเราว่าจะทำแบบไหน อย่างไรดี ทำได้อย่างไรเขาใหม่ ถ้าพูดถึงเขาจัดได้ดีกว่าชาวบ้านเขาให้ความสนใจ เขามีคนที่จะนำและแนะนำได้มากกว่า”

(บัญญัติ บุญเจริญ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

4) เวทีสัมมนา

หลังจากการไปทัศนศึกษาที่ชุมชนมอญบางกระบือแล้ว คณะทำงานได้กลับมาที่บ้านม่วง เพื่อจัดงานสัมมนาในการหาแนวคิดและแนวทางในการจัดการด้านพิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละที่ โดยมีต้นแบบที่บ้านม่วงเป็นสำคัญ ซึ่งในการจัดสัมมนาได้มีการ สอบถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการร่วมกันระดมความคิดของคนในชุมชนต่างๆ ทั้งในบ้าน ม่วงและชุมชนใกล้เคียง โดยมีนักวิชาการเป็นผู้ดำเนินรายการและกำหนดหัวข้อในการประชุม ซึ่ง ในการสัมมนาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงไปสังเกตการณ์ภาคสนามด้วย เห็นว่า ในการสัมมนานักวิชาการที่ ดำเนินรายการได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมพูดคุยและถกเถียงข้อเสนอแนะอย่างอิสระ ตาม หัวข้อต่างๆ ที่จะนำไปสู่การจัดทำพิพิธภัณฑ์ที่สามารถจัดการได้เองโดยชุมชนและสามารถใช้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมในการนำเสนอเรื่องราวของตนได้

“จุดมุ่งหมายของงานสัมมนา ครูต้องการให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและให้รู้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยคนในเป็นคนที่มีบทบาทสำคัญ”

(รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, **สัมภาษณ์**, 12 กุมภาพันธ์ 2553)

การสัมมนาในครั้งนี้ทำให้เกิดการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความคิดและแนวทางในการ จัดทำพิพิธภัณฑ์ของคนต่างชุมชน ซึ่งต่างได้แสดงทัศนะถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขที่เกิดขึ้น ของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความมั่นใจในการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น และ ยังเป็นการสร้างเครือข่ายภาคีของพิพิธภัณฑ์ด้วย

จากการติดตามสอบถามชุมชนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อคณะทำงานฟื้นฟูจาก มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เข้ามาจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งพาไปทัศนศึกษา จัดประชุม และจัดเสวนาที่ ผ่านมา ผู้วิจัยได้รับคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าดี และพร้อมที่จะสนับสนุนโครงการนี้ เพียงแต่ว่าในชุมชนบ้านม่วงนี้ยังขาดผู้นำหรือตัวตั้งตัวตีในการสานต่อกิจกรรมต่างๆ ทำให้เมื่อ เสร็จกิจกรรมหนึ่งๆ ก็เสร็จเลย ขาดความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องที่เป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้น ชุมชนให้หันกลับมาสนใจสื่อพิพิธภัณฑ์

“ก็ไม่เห็นมีอะไรต่ออะไรนะ กลับมาจากบางกระบือก็เจ็บป่วยๆ ยังไม่ค่อยมีใครสนใจที่จะ
สานต่ออะไร พอเสร็จแล้วก็คือเสร็จเลย ไม่เห็นมีความคืบหน้า”

(อาจารย์นริศรา สุธาพจน์, *สัมภาษณ์*, 24 กุมภาพันธ์ 2553)

● สาร

การขยายเนื้อหาของพิพิธภัณฑ

ในส่วนของเนื้อหา โครงการนี้พยายามขยายเนื้อหาของพิพิธภัณฑจากเดิมที่สนใจ
ชุมชนมอญวัดม่วงเป็นหลัก ก็หันมาให้การฟื้นฟูเนื้อหาชุมชนทั้งลุ่มแม่น้ำบ้านโป่งถึงโพธาราม
เพื่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกัน โดยในการเก็บข้อมูลได้นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ในการ
ลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับชุมชนชาวบ้านตั้งแต่บ้านโป่ง-โพธาราม เพื่อหาศักยภาพของวัฒนธรรมและ
ชุมชนในการรื้อฟื้น โดยสำรวจข้อมูลในด้านต่างๆ อาทิ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
ท้องถิ่น ความสำคัญและศิลปกรรมที่น่าสนใจ (วัด ศาล ศาลเจ้า) ศักยภาพของพิพิธภัณฑและ
ผู้บริหาร ความสนใจของชุมชน เป็นต้น

การขยายความสำคัญโดยจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

พิพิธภัณฑที่บ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนเกี่ยวกับเรื่องราวของ
วัฒนธรรมและประเพณีมอญ แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ
ในการสื่อสารเรื่องราวต่างๆ เหล่านั้น โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่แทบจะไม่ได้ให้ความสนใจใน
เรื่องราวของตนเองเสียเท่าไร ทำให้ไม่สามารถอธิบายความเป็นท้องถิ่นของตนได้ ซึ่งคณะทำงาน
ของโครงการฯ ได้เห็นถึงความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้เด็กๆ ได้รักในความเป็นท้องถิ่นตน จึง
ได้ทำการอบรมครูทำการศึกษาวิจัยเรื่องราวในท้องถิ่น เพื่อนำไปประยุกต์และใช้งานเป็นหลักสูตร
การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชั่วโมงเรียนได้

การขยายความสำคัญให้พิพิธภัณฑเป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาในเรื่องการบริหารจัดการที่ผ่านมาของผู้วิจัยจะเห็นว่า การจัดการ
พิพิธภัณฑที่บ้านวัดม่วงยังขาดการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนการบริหารจัดการ

ดังนั้น จึงต้องหาวิธีการที่จะดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ได้ รวมถึงพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง แต่เดิมทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ผ่านการจัดแสดงนิทรรศการในตัวอาคารอย่างเดียว ทำให้เกิดความเจียบเหงาและการหดหายของผู้เข้าชม ซึ่งหนทางในการสร้างความคึกคักและการมีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑ์คือ การเสริมให้พิพิธภัณฑ์และชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยคณะทำงานมองว่าถ้าทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน ก็จะทำให้คนในชุมชนให้ความสนใจงานพิพิธภัณฑ์มากขึ้น และจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้นด้วย ดังที่ประสบความสำเร็จแล้วในหลายๆ พื้นที่ อย่างที่สามชุก เป็นต้น

● ช่องทางการสื่อสาร

การสื่อสารกับคนใน—คณะทำงานเป็นสื่อกลางในการประสานงาน

จากการปฏิบัติงานที่แล้วมา กลุ่มผู้เกี่ยวข้องในชุมชนขาดการพูดคุยติดต่อกัน ดังนั้น คณะทำงานจากมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประสานความร่วมมือในด้านต่างๆ ทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาพิพิธภัณฑ์อย่างยั่งยืน เพราะโครงการรื้อฟื้นที่เข้ามาดำเนินการนี้ไม่ได้มีเป้าหมายอยู่แค่ท้องถิ่นบ้านม่วงเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการรื้อฟื้นพื้นที่ในแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธาราม เพราะเล็งเห็นถึงศักยภาพและเครือข่ายที่สามารถร่วมกันทำงานเพื่อความอยู่รอดของพิพิธภัณฑ์ได้

การสื่อสารกับคนนอก--การตัดเส้นทางใหม่ๆ ให้พิพิธภัณฑ์

จากอดีตที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงทำหน้าที่ในการจัดแสดงสิ่งของและเรื่องราวของชาวมอญเพียงอย่างเดียวตลอดระยะเวลาเกือบ 20 ปี เป็นธรรมดาของวงจรชีวิตของพิพิธภัณฑ์ที่จะต้องเข้าสู่ภาวะเจียบเหงา เกิดความหดตัวลงของผู้เข้าชมทั้งในชุมชนและนอกชุมชน แต่โชคดีที่บ้านม่วงแห่งนี้ยังมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งทำให้ยังมีคนรู้จักและเดินทางเข้าออกพื้นที่แห่งนี้อยู่เสมอ ถึงกระนั้น ในการรื้อฟื้นก็จำเป็นต้องตัดเส้นทางใหม่ๆ ให้กับพิพิธภัณฑ์ เพื่อทำการสื่อสารไปยังคนภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เส้นทางที่คณะทำงานได้ตัดขึ้นใหม่ให้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงคือ การเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ของชุมชนในอนาคตเพื่อจัดทำกิจกรรมต่างๆ ขึ้น ดังนี้

1) โครงการสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประเพณีมอญ

โครงการนี้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงอาคารเก่าโรงเรียนวัดม่วง ซึ่งเป็นอาคารเรียน 2 ชั้น และอาคารโรงครัวหนึ่งชั้น ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนในการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยแนวคิดในการปรับปรุง พื้นที่ด้านล่างของอาคารเรียนเก่าจะปรับเปลี่ยนเป็นโถงรองรับผู้มาเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์และอาจใช้เป็นพื้นที่ในการขายอาหารมอญหรืองานหัตถกรรมทั้งของคนบ้านม่วงและพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนพื้นที่ด้านบนจะปรับให้เป็นห้องประชุม สัมมนา ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนของการประสานงานกับสถาปนิกในการร่างแบบและระดมเงินทุนในการปรับปรุงอยู่ นอกจากนี้คณะทำงานได้ให้ชาวบ้านทำแบบสอบถามถึงความเป็นไปได้ที่จะมีผู้มาเข้าร่วมทำกิจกรรมครั้งนี้ด้วย

“ที่จะทำที่นี่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวมอญ เพราะเห็นว่าที่นี่มีทั้งพิพิธภัณฑ์ ทั้งโรงทอผ้า เพราะฉะนั้น ตรงนี้น่าจะเป็นเรียนรู้ที่สำคัญได้ และน่าจะมีกิจกรรมเรื่องอาหารมอญ ประเพณีหรือวัฒนธรรมตรงนี้”

(รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2553)

สำหรับเรื่องของการค้าขาย ชุมชนบ้านม่วงมีชื่อเสียงเรื่องการทำอาหารมอญมาตั้งแต่อดีต ดังนั้น คณะทำงานจึงมองเห็นร่วมกันว่าน่าจะปรับปรุงสถานที่แห่งนี้ให้มีการค้าการขายขึ้น เพราะนอกจากจะเป็นการช่วยเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทต่อพิพิธภัณฑ์ด้วย

“เราแก้ไขโดยการให้แหล่งตรงนั้นเป็นตลาดนัดท้องถิ่น คือตอนที่พระอาจารย์ลมอยู่ ผมแนะนำตรงนั้นต้องมีร้านอาหารขายอาหารมอญต่างๆ แล้วชาวบ้านจะได้เข้ามาพิพิธภัณฑ์ จะได้ทำให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิต”

(รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

2) โครงการเส้นทางการเรียนรู้และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยจักรยาน

การทำเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้วัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่คณะทำงานทำร่วมกับวัดพิพิธภักดิ์ อบต. และชุมชนใกล้เคียง ในการที่จะเสนอให้เกิดการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนในแถบนี้ เพราะจากข้อมูลการสำรวจพื้นที่ในบริเวณนี้ของคณะทำงานพบว่า มีพิพิธภักดิ์ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ 3 แห่งคือ พิพิธภักดิ์ที่บ้านวัดม่วง พิพิธภักดิ์วัดคงคาราม พิพิธภักดิ์หน้าใหญ่วัดขนอน ซึ่งทั้ง 3 พิพิธภักดิ์นี้ พิพิธภักดิ์ที่ดูว่าน่าจะเอาตัวรอดได้คือพิพิธภักดิ์หน้าใหญ่วัดขนอนที่ยังมีกิจกรรมและนักท่องเที่ยวเข้ามาเข้าชมอยู่เรื่อยๆ ดังนั้นถ้า ทำให้ทั้ง 3 พิพิธภักดิ์เป็นเส้นทางเรียนรู้ได้ ก็จะสร้างเครือข่ายในการทำงานพิพิธภักดิ์และชุมชนร่วมกันได้ โดยคณะทำงานได้เสนอแผนเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานในหลายๆ เส้นทางด้วยกัน โดยได้ประชุมร่วมกันกับชุมชนและชาวบ้าน และได้นำเสนอโครงการนี้กับชุมชนไปแล้ว ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะให้โครงการนี้เกิดขึ้นได้คือ การเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีให้เข้ามาร่วมกันทำงานได้

“ครุมองเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์หมดทั้งลุ่มน้ำ เพราะการทำพิพิธภักดิ์วัดม่วงไม่ใช่เราเอาแต่บ้านม่วง แต่ต้องพยายามดึงเครือข่ายตรงนี้มาเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันด้วย”

(รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, *สัมภาษณ์*, 12 กุมภาพันธ์ 2553)

ซึ่งโครงการต่างๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นนี้ ทางคณะทำงานได้พยายามผลักดันให้อบต. ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และมีบทบาทในการดำเนินการบริหารจัดการต่างๆ และสร้างความรู้สู่ความเป็นเจ้าของร่วมกันให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยจะสังเกตได้จากโครงการที่นำเสนอมานั้นจำเป็นต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจและการสนับสนุนของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถ้าชุมชนไม่สามารถบริหารจัดการสื่อพิพิธภักดิ์ได้ด้วยตัวเอง โครงการฟื้นฟูในครั้งนี้น่าจะไม่ประสบผลสำเร็จ

● ผู้รับสาร

ในปัจจุบันที่กระแสความเจริญที่รุกคืบไปในทุกๆ ท้องที่ ทำให้คนละทิ้งถิ่นฐาน หรือหลงลืมความเป็นตัวตนไป ทำให้ในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมขึ้นมาสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการรื้อฟื้นผู้รับสารเพราะถ้าคนในท้องถิ่นนั้นๆ ยังไม่เข้าใจและไม่เห็นคุณค่าของตัวเองแล้วจะนำเสนอหรือ

บอกเล่าเรื่องราวของตนให้คนอื่นเข้าใจได้อย่างไร สำหรับคณะทำงานของโครงการฯ ได้พยายามที่จะสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ และทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ มากที่สุด ทั้งวัด ชุมชน โรงเรียน และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง เพราะถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้ทำงานให้กับพิพิธภัณฑ์โดยตรง แต่ในฐานะที่เป็นคนของชุมชน เป็นผู้รับสารก็จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเนื้อหาและบริบทของท้องถิ่นตน ซึ่งโครงการฯ ได้ลงพื้นที่เพื่อพูดคุยและทำความเข้าใจกับชุมชน มีการจัดการอบรมต่างๆ ให้ชาวบ้านมาเข้าร่วมและได้นำเสนอความคิดเห็นของแต่ละคน มีการประชุม และให้ความรู้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งในระยะแรกนี้ เป็นการดำเนินงานเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน เกิดการตระหนักรู้ และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับงานพิพิธภัณฑ์มากขึ้น

การสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายเป็นการสร้างหลักประกันให้กับความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านหรือสื่อพิพิธภัณฑ์ให้สามารถดำเนินงานอยู่ได้ โดยมีเครือข่ายหรือภาคีต่างๆ คอยสนับสนุน สำหรับโครงการฟื้นฟูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นฯ ระยะที่ 1 นี้ ได้ดำเนินการหาแนวร่วมในการทำงานทั้งหน้าเก่าและหน้าใหม่ โดยมีเครือข่ายเก่าที่เป็นพันธมิตรตั้งแต่อดีตคือ มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับเครือข่ายในชุมชน ทั้งผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ วัด โรงเรียน ชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ซึ่งทั้งหมดต้องประสานการทำงานร่วมกันในการที่จะรื้อฟื้นให้พิพิธภัณฑ์กลับขึ้นมามีชีวิต เพราะการทำงานจะต้องเกิดจากการขับเคลื่อนจากหลายๆ ฝ่าย ซึ่งนอกจากเครือข่ายเก่าที่ร่วมกันทำงานกับพิพิธภัณฑ์มาตั้งแต่ต้นแล้ว ก็ยังต้องสร้างเครือข่ายใหม่ขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันของความมั่นคงในการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ด้วย

จากปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ทำให้คณะทำงานเห็นว่าการเคลื่อนไหวไม่สามารถจะคงอยู่ได้แค่ที่บ้านม่วงที่เดียว จึงลงสำรวจพื้นที่ตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธารามเพื่อหาแนวทางการร่วมมือจากคนในพื้นที่ดังกล่าวมาร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะดินแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองจากบ้านโป่งถึงโพธารามประกอบไปด้วยชุมชนหลากหลายเชื้อชาติที่ล้วนแล้วแต่มีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นวัตถุดิบชั้นดีในการสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน โดยการขยายขอบเขตเนื้อหาในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถสร้างเครือข่ายหน้าใหม่ให้เข้ามาาร่วมกันทำงานและเป็นหลักประกันการดำรงอยู่ได้มากขึ้น

แม้ในขณะนี้การร่วมมือกันของเครือข่ายใหม่ในการทำโครงการต่างๆ จะยังไม่เห็นชัด แต่ก็แสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง ในการให้ความร่วมมือและเข้าร่วมอบรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นกิจกรรมแรกที่เกิดขึ้น

“3 ตำบลใกล้เคียงนี้ก็ดีนะ คือเรามีสายสัมพันธ์ที่ดีกันมาตลอด เวลาทีมงานอะไรก็เรียกกันได้ อย่างทางนี้ทีมงานก็บอกทางนั้น เขาก็จะมาช่วย หรือชวนกันไปเที่ยวนี้ก็มี อย่างนี้กำลังจะไปเที่ยวงานมอญที่ปทุมฯ ก็ยังชวนกันอยู่ว่าจะไปกันใหม่”

(สอวคฺ พรหมอินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553)

ในการดำเนินการเพื่อกระตุ้นชุมชนให้เกิดการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ของคณะทำงานจากภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในการดำเนินการคือ ปัญหาด้านผู้นำชุมชนและรูปแบบการบริหารจัดการ ซึ่งในด้านผู้นำชุมชน จะเห็นว่าในการทำกิจกรรมแต่ละอย่าง ชุมชนยังขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการรวบรวมชุมชนและเป็นตัวตั้งตัวตีในการกระตุ้นให้เกิดการทำงานจากภายในอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการยังอาศัยการกระตุ้นจากภายนอกอยู่ตลอด ส่วนปัญหาด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ของชุมชน ก็ยังไม่เห็นแนวร่วมของคนในชุมชนที่ชัดเจน ประกอบกับหน่วยงานที่ดูแลอยู่ในตอนนี้อย่างผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ วัด และอบต. ต้องประสานความร่วมมือ และได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางพิพิธภัณฑ์มากกว่านี้

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานรื้อฟื้น

ภายใต้การทำงานของคณะทำงานในกระบวนการรื้อฟื้นเพื่อปลุกชีวิตพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงให้คืนมา ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายนอกและชุมชน ผู้วิจัยพบว่าคณะทำงานได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมเข้ามาดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ซึ่งรูปแบบของการสื่อสารที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดที่สุดในการทำงานร่วมกับชุมชนในครั้งนี้คือ รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) มีรายละเอียด ดังนี้

การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)

การแสวงหาแนวร่วมในการทำงานโครงการฟื้นฟู

ในกระบวนการติดตั้งความรู้เพื่อหาแนวร่วมในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑน์นั้น คณะทำงานจากภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากร ไม่ได้ลงพื้นที่โดยใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้แบบบนลงล่างเพียงอย่างเดียว แต่ได้ยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน โดยในหลายๆ กิจกรรมก็ทำงานโดยเคารพสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนได้เป็นฝ่ายเลือกและเสนอความคิดเห็นได้ตอบได้อย่างอิสระ รวมถึงการเปิดเวทีเสวนาให้ชาวบ้านม่วงและชุมชนที่เป็นเครือข่ายในกลุ่มแม่น้ำได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเรียนรู้ปัญหาและการแก้ไขของกันและกัน

นอกจากนี้คณะทำงานยังได้ลงไปชุมชน พื้นที่ตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธาราม ในการพูดคุยทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำงานของโครงการรื้อฟื้นกลับชาวบ้านและผู้นำชุมชน รวมถึงแลกเปลี่ยนข้อมูลและซักถามถึงประวัติความเป็นมา และประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนมอญที่ยังมีการปฏิบัติอยู่ เป็นการทำหน้าที่สลับกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับ

การสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน

ระหว่างคณะทำงานจากภายนอกและคนในชุมชน จำเป็นต้องมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานและประสานขอความร่วมมือ โดยคณะทำงานได้จัดการประชุมขึ้นมา โดยมีทั้งตัวแทนจากชุมชน อบต. ผู้ดูแลพิพิธภัณฑน์ วัด และโรงเรียน เข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังและชี้แจงถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ รวมถึงการประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นถึงรูปแบบโครงการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์และวางแผนการดำเนินการต่อไป

การทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

พื้นที่บ้านม่วงเป็นสถานที่ที่มีนักศึกษาและนักวิจัยเข้ามาทำงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นประจำอยู่แล้ว ทำให้คณะทำงานมีฐานข้อมูลอยู่จำนวนมาก แต่การที่คณะทำงานได้ขอความร่วมมือและจัดอบรมวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับครูในโรงเรียนวัดม่วง ก็เพื่อตั้งให้ครูและโรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพิพิธภัณฑน์ให้มากขึ้น โดยการอบรมวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นอกจากจะเป็นการติดตั้งความรู้โดยการถ่ายทอดความรู้ด้านงานวิจัยจากนักวิชาการสู่คุณครูในชุมชนแล้ว คณะทำงานยังได้เปิดโอกาสให้ครูได้มีการซักถามและแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในการคิดและเลือกหัวข้อในการทำงานวิจัย ซึ่งเมื่อครูแต่ละท่านได้หัวข้อการทำงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้ว ก็จะต้องลงไปชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลรายละเอียดพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ จากผู้รู้หรือปราชญ์ท้องถิ่น โดยในขั้นตอนนี้ นักวิชาการจาก

คณะทำงานจะเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหาที่คณะครูที่เข้าร่วมการทำวิจัย

ซึ่งจากการลงพื้นที่ทำงานวิจัยในช่วงนี้ ผู้วิจัยยังไม่พบเห็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะอื่นที่ชัดเจนมากนักในชุมชน เพราะการสื่อสารมักจะเกิดขึ้นจากการลงมาทำกิจกรรมของคณะทำงานจากภายนอก ในส่วนชุมชนยังไม่มีการค้าเนินกิจกรรมหรือการสื่อสารกันเท่าไรนัก จึงทำให้ในช่วงนี้ยังมองไม่เห็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในประเด็นอื่นๆ

จากการศึกษาลักษณะการบริหารจัดการและระดับการมีส่วนร่วมตั้งแต่ในอดีตเป็นต้นมา จะเห็นได้ถึงความอ่อนแอแรงลงในการทำงานร่วมกันของชุมชน ในช่วงก่อตั้งชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันมากในการสร้างพิพิธภัณฑ์ แต่เมื่อพิพิธภัณฑ์สร้างเสร็จ ก็ดูเหมือนจะเหตุการณ์จะตรงกับแนวคิดที่ว่า “เมื่อพิพิธภัณฑ์เสร็จ ภารกิจก็เสร็จ” ทำให้ชุมชนที่มาร่วมงานกันมากต่างก็กลับไปทำหน้าที่ทำงานของตนเอง ไม่ได้เข้ามาช่วยกับการบริหารงานเท่าไร ซึ่งพอผ่านเวลาไปนานเข้าพิพิธภัณฑ์ก็เริ่มอ่อนแอลง แต่ก็ยังก็ทำงานได้เรื่อยมาเพราะมีวัดและอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ยังคงดูแลอยู่ ซึ่งเมื่อหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างทางมหาวิทยาลัยศิลปากรทราบและเห็นปัญหาของพิพิธภัณฑ์จึงได้คิดโครงการที่จะมารื้อฟื้นให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตอีกครั้ง

โดยการเข้ามาของมหาวิทยาลัยศิลปากรในช่วงนี้เป็นการปลุกและกระตุ้นจิตสำนึกให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญของงานพิพิธภัณฑ์ ดังนั้นกิจกรรมการสื่อสารในช่วงนี้จะเกี่ยวข้องกับการอบรมและติดตั้งความรู้ให้กับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมรองรับกับโครงการและกิจกรรมที่จะเกิดในอนาคต ซึ่งการรื้อฟื้นในช่วงนี้ ถึงแม้คณะทำงานได้พยายามที่จะทำการรื้อฟื้นในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร แต่ปัญหาสำคัญคือความสนใจที่ไม่ต่อเนื่องของชุมชน คือชุมชนยังขาดคนที่ประสานงานและเป็นแกนนำในภาคชุมชนที่จะทำให้โครงการที่ดำเนินมา มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและกระตุ้นให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากนัก สำหรับกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมองว่า แม้จะมีความพยายามที่จะจัดกิจกรรมแล้วให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันก็ตาม แต่กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดจากแนวคิดเริ่มต้นของคณะทำงานจากภายนอก แล้วนำไปปฏิบัติการในชุมชน ซึ่งชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงผู้รับสารเท่านั้น ซึ่งกิจกรรมในระยะต่อไปน่าจะสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในหลากหลายรูปแบบได้มากกว่านี้

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยทำให้ได้ข้อสรุปประเด็นต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ และช่วง อบต. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์
2. รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นอย่างไร

ปัญหานำวิจัยข้อ 1 : ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ และช่วง อบต. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์

1. **ลักษณะของปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง**

การปฏิบัติงานในช่วงก่อตั้ง พ.ศ. 2534-2536

- **การบริหารงานและบริหารคน**

การทำงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงคือ งานด้านการก่อสร้าง ด้านข้อมูล และการจัดแสดง บุคคลที่เข้ามาช่วยงานด้านนี้มีทั้งหน่วยงานจากภายนอกอย่าง มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ประสานหาพันธมิตรผู้เชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑ์และสถาปนิกเข้ามา ร่วมกันจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ซึ่งงานที่รับผิดชอบได้แก่ การดูแลการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ การเก็บ ข้อมูล และออกแบบการจัดแสดง ส่วนคนในอย่างวัดและชุมชนก็ให้ความร่วมมือและให้การ

สนับสนุนในการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถาน ทั้งให้แรง ใจของ และให้เงิน รวมถึงเป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ กับคณะทำงานด้านพิพิธภัณฑสถาน

รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นจะเห็นว่ามี การพูดคุยกันระหว่างคณะทำงานจากภายนอกและคนในชุมชน เพื่อหาแนวทางและสร้างความเข้าใจในการทำงาน มีการสื่อสารในรูปแบบของการประชุมเพื่อแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย ซึ่งในการสร้างพิพิธภัณฑสถานจะสังเกตเห็นถึงบทบาทของผู้นำหรือสื่อบุคคลอย่างเจ้าอาวาสที่สามารถรวมคนและชุมชนให้เข้ามาร่วมงานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

● การบริหารเงิน

งบประมาณในการก่อสร้างมาจากหลายแหล่ง โดยแหล่งใหญ่ที่สุดคือมาจากงบของรัฐบาล ที่ให้ในการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานที่บ้านวัดม่วง เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนพรรษา 5 รอบ โดยเงินในส่วนนี้มหาวิทยาลัยได้ตั้งฝ่ายคลังของมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นมาดูแลการเบิกจ่ายเงินในการก่อสร้างตามระเบียบข้อบังคับ ส่วนงบประมาณอีกก้อนหนึ่งทางเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้ดูแลในการจัดทำครุภัณฑ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ในพิพิธภัณฑสถาน

การปฏิบัติงานในช่วงดำเนินการ พ.ศ. 2536-2546

● การบริหารงานและบริหารคน

ในช่วงการดำเนินการนี้ สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการได้เป็น 2 ระยะ คือ ในระยะแรกมีกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายทั้งคนในและคนนอก โดยคนนอกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ความช่วยเหลืองานทางด้านวิชาการและการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งเข้าร่วมประชุมกับทางวัดและชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน สำหรับกลุ่มคนในหรือชุมชนได้มีการจัดตั้งการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลพิพิธภัณฑสถานร่วมกับเจ้าอาวาส ในส่วนของโรงเรียนวัดม่วงก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์น้อยให้กับเด็กนักเรียนเพื่อมาช่วยงานด้านการนำชมให้กับพิพิธภัณฑสถาน

รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ นอกจากการประชุมระหว่างคณะกรรมการกับมหาวิทยาลัยที่จัดขึ้นทุกปีแล้ว ยังมีการประชุมที่จัดขึ้นกันเองระหว่างคณะกรรมการ ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานแต่ละครั้ง จะมีการบอกกล่าว ชุมชนให้เข้ามาช่วยงาน โดยคณะกรรมการจะใช้การพูดคุยแบบปากต่อปากกับชุมชน เรียกตัวให้ มาช่วยงานกัน นอกจากนี้ในการดำเนินการพิพิธภัณฑสถานที่ได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารไปยังภายนอก ซึ่งเป็นการดึงดูดให้สื่อมวลชนเข้ามาทำข่าวเผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย

ระยะหลังการบริหารงานของพิพิธภัณฑสถานเริ่มซบเซาลง กลุ่มคนต่างๆ ที่เคยให้ความช่วยเหลือก็เริ่มห่างหายไปจากพิพิธภัณฑสถาน มหาวิทยาลัยเริ่มถอยบทบาทออกมา ชุมชนก็ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องของการบริหารพิพิธภัณฑสถานเท่าไร เหลือแค่อาสาสมัครเพียงไม่กี่คนที่ยังทำงานให้กับพิพิธภัณฑสถานอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีอายุมากแล้วทำให้มาช่วยงานตลอดเวลาเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงยังมีเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่สง่างค์ อาจารย์จวน ที่ยังคงทำหน้าที่มาดูแลอยู่ตลอด ซึ่งหลังจากที่คนทำงานหดหายลง ทำให้รูปแบบการสื่อสารในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการในรูปแบบการประชุมหายไปด้วย คงเหลือแต่การพูดคุย บอกกล่าว กิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานเท่านั้น

การดำเนินการในระยะหลังนี้ มีความพยายามเข้ามาช่วยเหลืองานด้านพิพิธภัณฑสถานจากหน่วยงานภายนอก ในการจัดตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้นมา เพื่อเป็นศูนย์กลางความรู้ของชาวมอญ ซึ่งหน่วยงานที่เข้ามาได้จัดทำเรื่องราวและเนื้อหาการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานเพิ่มเติม เพื่อให้เชื่อมโยงกับเนื้อหาของมอญในพื้นที่อื่นมากขึ้น มีการจัดทำเว็บไซต์ และจัดกิจกรรมสืบสานประเพณีขึ้น เพื่อกระตุ้นคนจากภายนอกให้รู้จักและเดินทางเข้ามายังบ้านม่วงมากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาความเงิบเหงาของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งการจัดกิจกรรมนั้นได้สร้างความคิดค้นขึ้นมาได้ระยะหนึ่ง แต่ด้วยเหตุที่ขาดความต่อเนื่องในการเข้ามาทำงานของคนนอกและการที่คนในยังขาดความรู้ในการจัดการ ทำให้กิจกรรมนี้ขาดความเคลื่อนไหวในระยะต่อมา

● การบริหารเงิน

ในระยะแรกพิพิธภัณฑสถานยังไม่มีกรทำบัญชีรายรับรายจ่าย เงินที่ได้จากการขายหนังสือ และเงินจากกล่องบริจาคจะยกให้วัดทั้งหมด และวัดจะเป็นคนจัดการค่าใช้จ่ายต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน

ในระยะหลัง มีการทำบัญชีแยกค่าใช้จ่ายระหว่างเงินบริจาคกับเงินจากการขายหนังสือ ซึ่งเงินที่ได้จากกล่องบริจาคยังคงยกให้วัดทั้งหมด โดยเจ้าอาวาสจะจดบัญชีไว้เล่มหนึ่ง ส่วนเงินที่ได้จากการขายหนังสือจะทำบัญชีแยกเป็นเงินของพิพิธภัณฑสถาน โดยมีผู้ใหญ่สงองค์เป็นคนทำบัญชี

การปฏิบัติงานในช่วงอบต. เข้ามาดูแล พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน

● การบริหารงานและบริหารคน

ช่วงนี้กิจการพิพิธภัณฑสถานเข้าสู่ความเงิบเหงา มหาวิทยาลัยได้ถอนตัวออกจากการดูแลพิพิธภัณฑสถาน และโอนย้ายหน้าที่ความรับผิดชอบให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงเป็นผู้ดูแลซึ่งอบต. บ้านม่วงก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนักในเรื่องของการบริหารจัดการ แต่จะช่วยสนับสนุนในเรื่องการจัดหาคนเข้ามาเฝ้าพิพิธภัณฑสถาน และการดูแลภูมิทัศน์โดยรอบของพิพิธภัณฑสถาน โดยการบริหารงานส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่สงองค์ ที่เป็นอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานเพียงคนเดียวที่ยังมาช่วยงานอยู่ในส่วนของวัดเอง ก็มีการเปลี่ยนเจ้าอาวาส เนื่องจากเจ้าอาวาสองค์เก่าได้สิ้นไป ซึ่งการเข้ามาของเจ้าอาวาสองค์ใหม่ก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรือให้การสนับสนุนในการทำงานของพิพิธภัณฑสถานเท่ากับองค์เก่า ทำให้บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับพิพิธภัณฑสถานห่างเหินกันออกไป

จากการที่การบริหารงานของแต่ละฝ่ายมีลักษณะที่ห่างเหินกัน ทำให้รูปแบบการสื่อสารที่ปรากฏขึ้นในช่วงนี้ พบว่า การบริหารจัดการได้ขาดซึ่งการพูดคุยหรือการประชุมอย่างเป็นทางการของกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑสถาน วัด และอบต. ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความไม่เข้าใจกันในการดำเนินการจัดการด้านพิพิธภัณฑสถาน

● การบริหารเงิน

รูปแบบการบริหารจัดการเงินยังคงเหมือนๆกับในช่วงก่อนหน้านี้ แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นมาคืออบต. ได้ลงมาดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายในการจ้างคนมาทำงานที่พิพิธภัณฑสถาน

2. รูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร

ชุมชนบ้านม่วงได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑ์ในฐานะผู้รับสาร โดยการเข้าเยี่ยมชมและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในระดับนี้ เมื่อนานวันเข้าก็ปรากฏให้เห็นถึงปัญหาของการหดตัวของจำนวนผู้เข้าชมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเหตุผลของคนในชุมชนอาจกล่าวได้ว่า การเข้าชมพิพิธภัณฑ์เป็นเหมือนการเข้าชมของที่มีอยู่ในบ้านของตัวเอง อย่างที่กล่าวว่า “เห็นแล้ว รู้แล้ว เลยไม่ได้เข้าไปอีก” ทำให้การเข้าชมของคนในมีจำนวนที่ลดลง ประกอบกับเนื้อหาของพิพิธภัณฑ์ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ชุมชนไม่ได้เข้าไปเยี่ยมชมอีกเลย แต่ถึงแม้คนในชุมชนจะไม่ได้ใช้งานพิพิธภัณฑ์โดยการเข้าเยี่ยมชม แต่ชุมชนก็ยังมี การเข้าใช้งานพิพิธภัณฑ์ในลักษณะอื่น เช่น ใช้พื้นที่บริเวณพิพิธภัณฑ์จัดเป็นสถานที่ทำบุญ จัดงานเลี้ยงอาหารมอญ จัดประชุม หรือจัดงานวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

สำหรับกลุ่มผู้รับสารภายนอก ยังคงเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ แต่ไม่ได้มีจำนวนมากเท่าเมื่อครั้งที่พิพิธภัณฑ์ยังรุ่งเรืองอยู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักศึกษา นักวิจัย ที่เข้ามาศึกษา ทำวิจัยหรือทำรายงานต่างๆ และกลุ่มนักเรียนที่โรงเรียนพามาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมส่งสาร

● การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิต

ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นต้น โดยหน้าที่ในการเก็บและรวบรวมข้อมูลนี้ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานภายนอกจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่จะนำข้อมูลเหล่านี้มาจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์

● การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต

ความร่วมมือของชุมชนปรากฏให้เห็นมากในช่วงนี้ โดยชุมชนมีการร่วมแรงร่วมใจอย่างมากในการที่จะก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ปรากฏให้เห็นในลักษณะของการร่วมมือในการ “ให้ของ ให้แรง ให้เงิน” ที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้ชุมชน

รวมกันได้คือวัดและผู้นำชุมชนอย่างพระอาจารย์ลม ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการทำกิจกรรมต่างๆ และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงความพร้อมใจในการทำงานในลักษณะนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยในเรื่องระบบสังคมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้พิพิธภัณฑสถานดำรงอยู่มาได้ ซึ่งหากเทียบกับในปัจจุบันจะเห็นถึงการลดน้อยถอยลงของคนที่มาร่วมงานกับพิพิธภัณฑสถาน ทั้งนี้ ปัจจัยหนึ่งของการลดลงคือการที่ชุมชนรู้สึกว่าการที่พิพิธภัณฑสถานได้เปิดทำการแล้ว ภารกิจก็เสร็จสิ้น" ทำให้การดำเนินชีวิตคนในชุมชนกลับเข้าสู่ภาวะปกติในการใช้ชีวิตประจำวัน ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑสถานอีก เป็นผลให้พิพิธภัณฑสถานขาดคนเข้ามาช่วยดูแล

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของพิพิธภัณฑสถาน

ในขั้นตอนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน มีคนในชุมชนเข้ามาร่วมงานในขั้นตอนนี้ไม่มากนัก และยิ่งเวลาผ่านไปนานขึ้น คนที่จะมาร่วมงานในระดับนี้ยิ่งน้อยลงไปเรื่อยๆ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีอบต. เข้ามาช่วยดูแลพิพิธภัณฑสถานแล้ว แต่อบต. ก็ไม่ได้เข้ามาทำงานในส่วนของการบริหารจัดการมากนัก รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑสถาน อบต. และวัด ยังขาดการพูดคุยสื่อสารทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการบริหารจัดการอยู่

3. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อภารกิจของพิพิธภัณฑสถาน

ปัจจัยเชิงลบ

● การบริหารจัดการ

- ขาดการสื่อสารและระบบการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง
- ผู้ดูแลและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานยังขาดการติดตั้งความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน
- ยังไม่มีการสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑสถานต่อจากคนรุ่นปัจจุบัน
- การโอนย้ายพิพิธภัณฑสถานให้มาอยู่ในการดูแลของอบต. เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานมีเงินมาหล่อเลี้ยงการดำเนินการ

- **ผู้นำ**

พระอาจารย์ลมเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อชุมชนมอญบ้านม่วงเป็นอย่างมาก ท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ด้วยบทบาทที่ท่านมีต่อชุมชนในการสร้างและพัฒนาวัดและชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้คนในชุมชนให้ความเคารพท่านมาก เวลาที่ท่านคิดจะสร้างอะไรจึงมีชาวบ้านให้ความช่วยเหลือและร่วมมืออย่างเต็มที่ แต่เมื่อสูญเสียผู้นำอย่างพระอาจารย์ลมไป สิ่งที่ปรากฏในบ้านม่วงคือ การไม่สามารถรวมคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ได้

ปัจจัยเชิงบวก

- **ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม**

ชุมชนบ้านม่วง เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญที่เป็นเอกลักษณ์ และยังคงรักษารูปแบบประเพณีวัฒนธรรมได้อย่างเหนียวแน่น รวมถึงยังมีผู้รู้ในศิลปวัฒนธรรมอยู่มาก ซึ่งเป็นจุดแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดึงดูดให้คนภายนอกให้ยังคงเดินทางเข้ามาเที่ยวและทำการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสื่อมวลชนก็ได้ให้ความสนใจและได้เข้ามาทำรายการเผยแพร่อยู่หลายต่อหลายครั้ง

- **ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน**

- ชุมชนแม้ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารพิพิธภัณฑน์ แต่ก็ให้ความช่วยเหลือพิพิธภัณฑน์ทุกครั้งที่มีการจัดงานหรือขอความร่วมมือไป ทั้งมาช่วยจัดงาน หรือเข้ามาร่วมทำกิจกรรมอยู่เสมอ
- สังคมมอญให้ความเคารพนับถือวัดและเจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก ซึ่งพิพิธภัณฑน์เองก็ตั้งอยู่ในวัดและมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล ทำให้ชุมชนยังคงให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนพิพิธภัณฑน์เป็นอย่างดี
- โรงเรียนได้ให้การสนับสนุนในกิจกรรมของพิพิธภัณฑน์ ไม่ว่าจะพิพิธภัณฑน์จะจัดกิจกรรมอะไรก็จะนำเด็กเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเสมอ โดยเฉพาะการจัดทำโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งที่ทำให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำชมพิพิธภัณฑน์ ทำให้พิพิธภัณฑน์ได้อาสาสมัครมาช่วยงานพิพิธภัณฑน์เพิ่มขึ้น

ปัญหานำวิจัยข้อ 2 : รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นอย่างไร

กิจกรรมการรื้อฟื้นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ดำเนินการโดยหมวดวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภายใต้ชื่อโครงการ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 โดยใช้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

การดำเนินการหาแนวร่วม

การพบปะ / พูดคุย / สัมภาษณ์

คณะทำงานได้ส่งนักศึกษาจากคณะโบราณคดีเข้าไปสำรวจและพูดคุยสัมภาษณ์คนในชุมชนพื้นที่บ้านโป่งถึงโพธาราม เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งการดำเนินการในขั้นนี้เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสำนึกในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง และยังเป็นการทำงานแนวร่วมเข้ามาทำงานรื้อฟื้นในบ้านม่วงอีกด้วย ซึ่งพบว่ากลุ่มคนในบ้านม่วงที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นมีอยู่ 5 กลุ่มด้วยกันคือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ ชุมชน วัด อบต. และโรงเรียน

รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้น

แนวคิด “ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้นสืบทอด SMCR”

- **ผู้สื่อสาร**

การถ่ายทอดความรู้และการสร้างความตระหนัก

โดยคณะทำงานรื้อฟื้นได้นำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลพิพิธภัณฑ์ โดยสื่อสารผ่านการจัดการประชุมหารือ การจัดอบรมสัมมนา และการพาไปดูงานตามสถานที่ต่างๆ นอกจากนี้ คณะทำงาน

ได้ลงพื้นที่เข้าไปพูดคุยกับชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักในการทำงานด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับชุมชน โดยการพาชุมชนไปศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถานที่จริงในบริเวณบ้านโป่งถึงโพธารามด้วย

ลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้น

1) การประชุมหารือ

เป็นช่องทางที่จะให้อบต. ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ในการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่างๆ ของคณะทำงาน เพราะเมื่อโครงการดำเนินการเสร็จอบต. จะต้องเป็นหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงต่อ ดังนั้นการที่คณะทำงานได้จัดการประชุมทุกครั้งๆ ร่วมกับอบต. ก็เพื่อเป็นการกระตุ้นให้อบต. สนใจงานด้านพิพิธภัณฑ์มากขึ้น

2) การสื่อสารผ่านโครงการอบรม

คณะทำงานได้จัดการอบรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อกระตุ้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะครูโรงเรียนวัดม่วงให้สนใจและเห็นความสำคัญของการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

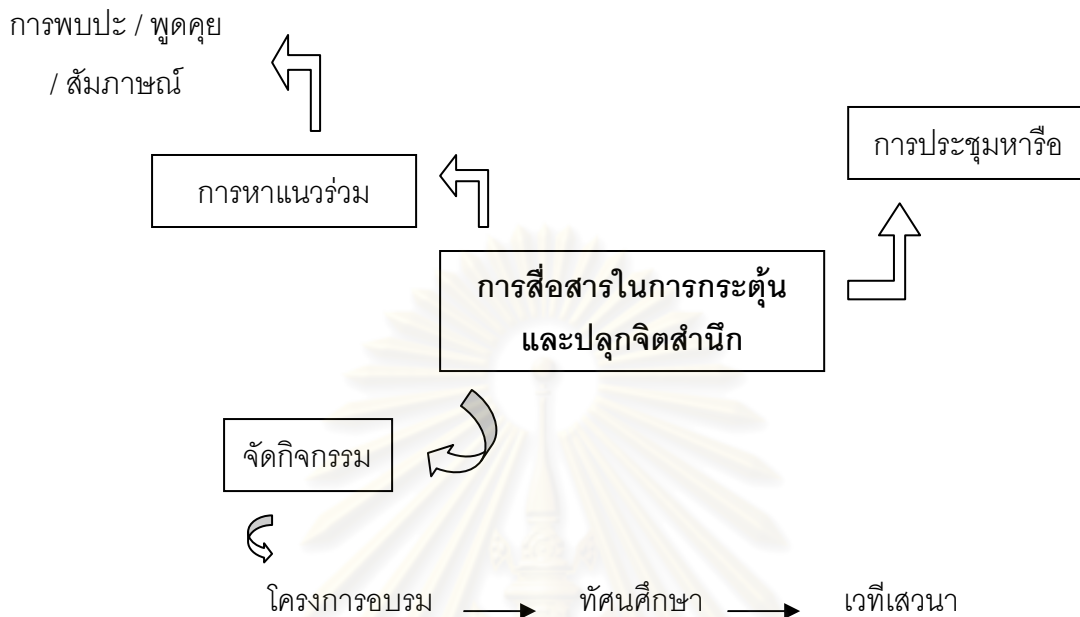
3) โครงการทัศนศึกษา

เป็นการกระตุ้นคนทั้งชุมชนให้สนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยคณะทำงานได้พาชาวบ้านจากบ้านม่วงและชุมชนใกล้เคียงไปทัศนศึกษาดูงานการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ชุมชนมอญบางกะดี เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ

4) เวทีสัมมนา

การจัดเวทีสัมมนาขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนและนอกชุมชนที่ได้ไปดูงานที่บางกะดี ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

โดยรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นเพื่อกระตุ้นและปลูกจิตสำนึกของชุมชนในการดูแลพิพิธภัณฑสถาน สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารได้ในลักษณะนี้

ภาพที่ 19 : รูปแบบการสื่อสารในการกระตุ้นและปลูกจิตสำนึก

- สาร

การขยายเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถาน

ประเด็นในการรื้อฟื้นไม่ได้จำกัดอยู่ที่การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงเพียงที่เดียว แต่เป็นการรื้อฟื้นและพัฒนาทั้งลุ่มแม่น้ำตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธาราม เพื่อเป็นฐานให้เกิดการเครือข่ายในการพัฒนาร่วมกันของชุมชนในแถบนี้

การขยายความสำคัญโดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

โดยการอบรมครูให้รู้จักการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ครูสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาต่อยอดใช้จัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อใช้ในการเรียนการสอนให้กับเด็กนักเรียนในบ้านม่วงได้

การขยายให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งท่องเที่ยว

คณะทำงานได้เพิ่มเนื้อหาความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ จากแต่เดิมที่เป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมมอญผ่านทางการจัดแสดงนิทรรศการอย่างเดียว ก็ได้เสริมหน้าที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งรายได้ของชุมชนด้วย

● ช่องทางการสื่อสาร

การสื่อสารกับคนใน—คณะทำงานเป็นสื่อกลางในการประสานงาน

คณะทำงานที่ได้ลงมาทำงานหรือฟื้นฟู นอกจากจะทำกิจกรรมเพื่อกระตุ้นและปลูกจิตสำนึกให้กับชุมชนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นคนกลางที่คอยประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ อีกด้วย

การสื่อสารกับคนนอก--การตัดเส้นทางใหม่ๆ ให้พิพิธภัณฑ์

เป็นการตัดช่องทางในการสื่อสารใหม่ๆ ให้กับพิพิธภัณฑ์ที่บ้านวัดม่วง โดยอาศัยการค้า และการท่องเที่ยว ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาที่บ้านม่วง ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนา กิจกรรมในด้านนี้ คือ

1) โครงการสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประเพณีมอญ

เป็นการปรับปรุงอาคารเรียนโรงเรียนวัดม่วงเก่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ซึ่งแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณนี้ในอนาคตคือ การทำให้พื้นที่ตรงนี้เป็นแหล่งค้าขายศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและร้านขายอาหารมอญของชุมชนบ้านม่วง

2) โครงการเส้นทางการศึกษาเรียนรู้และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยจักรยาน

คณะทำงานได้สำรวจพื้นที่ตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธารามพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางวัฒนธรรมหลายแห่งโดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่ 3 แห่งด้วยกัน ทำให้คณะทำงานได้เสนอแผนการในการทำเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานขึ้นมา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงและหาแนวร่วมเครือข่ายในการทำงานให้มีมากขึ้นด้วย

- **ผู้รับสาร**

คณะทำงานได้ทำการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการตระหนักรู้ และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับงานพิพิธภัณฑ์มากขึ้น

การสร้างเครือข่าย

มีการตั้งเครือข่ายเก่าในชุมชนและนักวิชาการที่เคยร่วมงานกับบ้านม่วงเมื่อสมัยก่อตั้งเข้ามา ร่วมกันรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ จากการปฏิบัติการบริหารจัดการที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์บ้านม่วงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างโดดเดี่ยว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายใหม่ขึ้นมา ร่วมงานกัน เพื่อเป็นการเสริมกำลังให้เข้มแข็ง โดยได้แสวงหาพันธมิตรใหม่ๆ ในชุมชน ตั้งแต่บ้านโป่งจนถึงโพธาราม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานรื้อฟื้น

การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)

- **การแสวงหาแนวร่วมในการทำงานโครงการฟื้นฟู**

คณะทำงานไม่ได้เพียงถ่ายทอดความรู้จากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว แต่ในการปฏิบัติงานได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับคณะทำงาน มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นฝ่ายเลือกและตัดสินใจการทำงานอย่างอิสระ มีการลงพื้นที่แลกเปลี่ยนและรับฟังข้อมูลจากชุมชนถึงประวัติความเป็นมาและประเพณีวัฒนธรรมของชาวมอญ ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสลับกันไป

- **การสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชน**

จัดการประชุมขึ้นเพื่อประสานขอความร่วมมือจากชุมชน โดยมีตัวแทนจากชุมชน อบต. วัด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และโรงเรียน เพื่อชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ และร่วมกันหาแนวทางในวางแผนการดำเนินการรื้อฟื้นที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

- การทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

กิจกรรมนี้นอกจากจะเป็นการติดตั้งความรู้โดยการถ่ายทอดจากนักวิชาการไปสู่ครูในเรื่องการทำวิจัยแล้ว คณะทำงานยังเปิดโอกาสให้ครูได้นำเสนอความคิดเห็นและเลือกหัวข้อในการทำงานได้อย่างอิสระ โดยเมื่อเริ่มงานวิจัยแล้วนักวิชาการจะทยอยออกมาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกับครูโรงเรียนบ้านม่วง

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงรูปแบบการบริหารจัดการซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑสถาน โดยเชื่อมโยงกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวิเคราะห์หาหลักประกันความยั่งยืนในการดำเนินงาน นอกจากนี้ ยังได้ศึกษากระบวนการทำงานหรือพื้นที่ปฏิบัติการพิพิธภัณฑสถานที่ขึ้นมาของคณะทำงานจากภายนอกชุมชน เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการปฏิบัติงาน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้เป็น 2 ประเด็น คือ

- 1) การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน
- 2) การคืนชีวิตให้กับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงด้วยกระบวนการรื้อฟื้น

1. การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ปรัชญาในการจัดทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของ Konare (อ้างถึงใน นิษฐา หุ่นเกษม, 2549) คือ การที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ มีสิทธิในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานด้วยตัวเอง (self-management) และคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (local participation) ในการดำเนินการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เช่น การเลือกรูปแบบการจัดแสดงและสิ่งของในพิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น ซึ่งในระยะเริ่มต้นของการทำงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ในขณะนั้นเรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังเป็นกระแสที่ค่อนข้างใหม่ องค์ความรู้ในการทำงานยังมีไม่มาก จึงทำให้หน่วยงานภายนอกเข้าไปมีบทบาทอย่างมากในการดูแลและจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา ซึ่งการเข้าไปมีบทบาทที่มากเกินไปของหน่วยงานภายนอก ส่งผลให้ชุมชนขาดความรู้และความเข้าใจในการดำเนินงานและจัดการพิพิธภัณฑสถานได้ด้วยตัวเองในยามที่หน่วยงานภายนอกได้ถอนตัวออกไปแล้ว ดังนั้น วิธีการสร้าง

หลักประกันสำหรับพิพิธภัณฑ์ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ แม้จะปราศจากการสนับสนุนจากภายนอกคือ การที่ผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ได้เข้ามาดำเนินการติดตั้งความรู้ความสามารถให้แก่ชุมชนในการที่จะดูแลและจัดการสมบัติของตนเองได้ เหมือนกับในการจัดทำพิพิธภัณฑ์วัดท่าพุด จ.นครปฐม (ศูนย์มานุษยวิทยา, 2551) ของหน่วยงานจากศูนย์มานุษยวิทยาหรือการจัดทำพิพิธภัณฑ์วัดบ้านนาชาวสามัคคี ต.นาซาว อ.เมืองน่าน จ.น่าน ของสายันต์ ไพรชาญจิตรี ที่เข้ามาติดตั้งความรู้ให้กับชาวบ้านและชุมชน โดยการสร้างชุดความรู้ในการจัดการด้านวัตถุพิพิธภัณฑ์ (การเก็บรักษา การจัดแสดง การทำทะเบียนวัตถุ) การเก็บและรวบรวมข้อมูล และการนำชม ให้กับชุมชนได้ลงมือปฏิบัติเอง ทำให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในงานพิพิธภัณฑ์และสามารถปฏิบัติภารกิจพิพิธภัณฑ์ต่อไปได้ด้วยตัวเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ในกรณีของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจะขาดการติดตั้งความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานด้านพิพิธภัณฑ์ แต่ชุมชนก็ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเป็นอย่างดีในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา และเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพิพิธภัณฑ์ ซึ่งหากจะกล่าวถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนบ้านม่วงแล้ว ก็พบความสอดคล้องกับมุมมองของ ชีวสิทธิ์ บุญยเกียรติ (2551) ถึงจังหวะของกระบวนการพิพิธภัณฑ์ ดังนี้

- 1) **จังหวะของการก่อตั้ง** ในกระบวนการนี้เป็นช่วงเวลาที่เราพบเห็นคนเข้ามาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์อย่างอุ้นหนาฝาคั่งที่สุด เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่ในช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นช่วงที่เห็นคนทุกเพศ ทุกวัยสละร่างกาย แรงใจ และแรงเงินให้กับพิพิธภัณฑ์อย่างพร้อมเพรียง เรียกได้ว่าเป็นจุดที่คึกคักที่สุดของการมาชุมนุมร่วมกันของชุมชน
- 2) **จังหวะของกิจกรรม** เมื่อพิพิธภัณฑ์เปิดดำเนินการ ก็จะมีการจัดกิจกรรมขึ้น เพื่อสร้างสีสันหรือความคึกคักให้เกิดกับพิพิธภัณฑ์ เช่นเดียวกับที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่ในช่วงระยะแรกมีการจัดกิจกรรมหลากหลาย เพื่อดึงดูดคนจากพื้นที่ต่างๆ มาท่องเที่ยว แต่ในระยะหลังที่พ้นจากยุคความรุ่งเรืองของพิพิธภัณฑ์แล้วความคึกคักดังกล่าวนี้จะปรากฏพบในช่วงที่มีงานเทศกาลหรืองานประเพณีเท่านั้น ไม่ได้มีความคึกคักไปตลอด และปรากฏให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนที่ลดน้อยถอยลงทุกวัน

- 3) *จังหวะของชีวิตประจำวัน* เปรียบเสมือนความเป็นปกติ ซึ่งอาจหมายถึงความเบื่อหน่ายของคนที่อยู่ดูแลพิพิธภัณฑน์ ความวุ่นวายในภารกิจอื่นในชีวิตผู้ดูแล หรืออาจหมายถึงช่วงเวลาปิดตายของพิพิธภัณฑน์ ซึ่งตามความเห็นของผู้วิจัย มองว่าพิพิธภัณฑน์ที่พื้นที่บ้านวัดม่วงยังไม่ถึงช่วงเวลาปิดตายของพิพิธภัณฑน์ เพียงแต่เกิดสถานการณ์ของความอ่อนแอแรงลง ไม่ว่าจะจากผู้ดูแลที่มีจำนวนลดลง โอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมาช่วยงานพิพิธภัณฑน์น้อยลง วิถีชีวิตของคนในชุมชนกลับเข้าสู่ภาวะปกติในการดำเนินชีวิตประจำวัน หน่วยงานที่ดูแลพิพิธภัณฑน์ขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการ เหล่านี้ทำให้พิพิธภัณฑน์เริ่มเข้าสู่ภาวะถดถอย แต่ก็ยังมีปัจจัยที่ช่วยพยุงให้พิพิธภัณฑน์ยังมีแรงเดินต่อไปได้คือ การที่ชุมชนมีต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ กล่าวคือ ชุมชนมอญยังคงมีการสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักเรียน นักศึกษา และนักวิจัยยังคงลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาและเผยแพร่เรื่องราวอยู่เสมอ รวมถึงกระแสของสื่อมวลชนที่ในปัจจุบันได้ให้ความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้ชื่อของบ้านม่วงยังถูกพูดถึงในสังคมและทำให้นักท่องเที่ยวยังคงเดินทางมาอยู่ตลอด

ถึงแม้ชุมชนจะยังมีการสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมอยู่ แต่ในปัจจุบันก็ต้องประสบกับปัญหากระแสสังคมสมัยใหม่ที่ไหลบ่าไปยังชุมชนต่างๆ เป็นเหตุของการเสื่อมคลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบกับบ้านม่วงอยู่ในพื้นที่ของอำเภอบ้านโป่ง ซึ่งการเดินทางไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก ทำให้กระแสการเจริญเติบโตเข้าถึงได้ง่าย รวมถึงมีการอพยพออกของคนหนุ่มสาวเข้าไปในเมืองเพื่อทำงานหรือศึกษาต่อ ทำให้เหลือเพียงผู้เฒ่าผู้แก่กับเด็กที่ยังอยู่ในชุมชนในการประกอบกิจกรรมประเพณีต่างๆ เท่านั้น ซึ่งการขาดหายไปของคนหนุ่มสาวก็หมายถึงการขาดกำลังคนรุ่นใหม่ที่จะมาสืบทอดและสืบสานงานด้านวัฒนธรรมด้วย ซึ่งถ้าหมดคนเฒ่าคนแก่ในรุ่นนี้แล้วอาจทำให้วัฒนธรรมต่างๆ สูญหายไปได้ในอนาคตอันใกล้

ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของชุมชนปรากฏให้เห็นความร่วมมืออย่างหนาแน่นในช่วงการก่อตั้งพิพิธภัณฑน์ ซึ่งต่อมาเมื่อพิพิธภัณฑน์เปิดดำเนินการแล้ว ก็มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลพิพิธภัณฑน์ แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไปการเข้ามามีมีส่วนร่วมของชุมชนก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ แต่กระนั้นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑน์มาอย่างต่อเนื่องคือ ผู้นำชุมชนอย่างพระอาจารย์ลมหรือพระครูวรธรรมพิทักษ์ ที่เป็นที่เคารพของชาวบ้าน ซึ่งลักษณะของการเป็นผู้นำของพระอาจารย์ลมได้สอดคล้องกับลักษณะของผู้นำใน

งานวิจัยของศุภางค์ นันตา (2547) เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ ที่กล่าวถึงผู้นำว่าต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบ เสียสละเข้มแข็ง สามารถชักนำให้สมาชิกคล้อยตามได้ ซึ่งพระอาจารย์ลมเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนในการเสียสละแรงกายและแรงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาวัดและชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้พระอาจารย์ลมเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในยุคสมัยของพระอาจารย์ลม แม้ชุมชนจะไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากนัก แต่ชุมชนก็ให้การสนับสนุนการทำงานของพระอาจารย์ลมอยู่ตลอด ไม่ว่าจะเป็นการสละแรงกายหรือแรงเงินในดำเนินการพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งเมื่อเทียบกับปัจจุบันที่เจ้าอาวาสองค์ใหม่ไม่สามารถเข้าถึงชุมชนได้มากเท่ากับเจ้าอาวาสองค์ก่อนประกอบกับท่านให้ความสนใจต่องานพิพิธภัณฑสถานน้อย ทำให้พิพิธภัณฑสถานขาดการดูแลและขาดการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น

ในแง่ของการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน มักจะพบปัญหาหลักๆ ใน 3 ส่วนด้วยกัน คือ งาน / เงิน / และคน ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ ปริตตา เณนิมเฝ้า กอนนันทกุล (2548) ที่ชี้ให้เห็นปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นกับการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นดังนี้

- 1) ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการภายในพิพิธภัณฑสถาน อย่างที่กล่าวมาแล้วว่าพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เกิดขึ้นจากการดำเนินการของหน่วยงานภายนอก ทำให้ชุมชนขาดศักยภาพในการบริหารจัดการ นอกจากนี้ ในระยะหลังพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งทำให้การบริหารจัดการมีรูปแบบและช่องทางการสื่อสารน้อยลง เนื่องจากกลุ่มผู้ทำงานมีความสัมพันธ์ที่ห่างไกลกันมากขึ้น ไม่ใกล้ชิดเหมือนเก่า ทำให้แต่ละฝ่ายไม่เข้าใจบทบาทและความต้องการในการทำงานของกันและกัน เช่น เมื่อผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานต้องการการสนับสนุนจากอบต. ในการจัดงานต่างๆ แต่ด้วยการขาดการสื่อสารทำความเข้าใจกัน ทำให้อบต. ไม่ทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในการสนับสนุนการทำงานนั้นๆ ซึ่งก็เป็นเหตุให้พิพิธภัณฑสถานไม่ได้รับการสนับสนุนที่ดีเท่าที่ควร อาจก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งกันขึ้นได้
- 2) ปัญหาความร่วมมือประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐและชาวบ้านในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ในจุดนี้สำหรับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงอาจมองเห็นได้ในการร่วมมือกับหน่วยงานราชการอย่างอำเภอและจังหวัด ที่ในช่วงแรกของการดำเนินการปรากฏรายชื่อเป็นคณะกรรมการ แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่มีบทบาทมากนักกับพิพิธภัณฑสถาน

- 3) **ปัญหาด้านการเงิน** เป็นปัญหาสำคัญของกิจการพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเกือบทุกที่ต่อการดำรงอยู่ เนื่องจากพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล จึงต้องหาช่องทางในการหารายได้มาหล่อเลี้ยงพิพิธภัณฑท์ด้วยตัวเอง ซึ่งพิพิธภัณฑท์ที่บ้านวัดม่วงก็เช่นกัน โดยในช่วงแรกมีรายได้จากการบริจาคของผู้เข้าชม แต่ในช่วงหลังที่กิจการเริ่มซบเซาลง วัดไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่างของพิพิธภัณฑท์ได้ พิพิธภัณฑท์จึงถูกโอนย้ายให้อบต. เป็นผู้ดูแล ซึ่งก็สามารถช่วยปัญหาทางการเงินของพิพิธภัณฑท์ได้ในระดับหนึ่งในการจัดหาและจ้างคนมาทำงาน

ซึ่งการจะแก้ปัญหาทั้ง 3 ด้านนี้ที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑท์ให้มีการบริหารจัดการได้อย่างยั่งยืนนั้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายในการเข้ามาจัดการแก้ปัญหาทั้ง “คนใน” ที่ต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการนำมาใช้จัดการพิพิธภัณฑท์ และการประสานความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ในชุมชน ให้เห็นความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในจัดการพิพิธภัณฑท์ สร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน ซึ่งน่าจะเป็นหนทางในเบื้องต้นสำหรับ “คนใน” ในการฟื้นฟูการบริหารจัดการพิพิธภัณฑท์ให้สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ สำหรับบทบาทของ “คนนอก” ที่สำคัญคือ การเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงานพิพิธภัณฑท์ เพราะจากสถานการณ์ที่มีพิพิธภัณฑท์หลายๆ แห่งพุบลง เหตุผลหนึ่งก็คือการขาดเครือข่ายภาคีในการให้ความร่วมมือ ซึ่ง “คนนอก” ส่วนใหญ่จะเป็นนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดทำพิพิธภัณฑท์ สามารถให้คำแนะนำและเป็นทีปรึกษาในการดูแลพิพิธภัณฑท์ได้ แต่ข้อควรระวังในการทำงานของคนนอกคือ การที่ต้องเคารพ “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” คือในการทำงานต้องให้เกียรติชุมชนและยึดหลักการทำงานร่วมกับชุมชนเป็นสำคัญ พยายามอย่ามองหรือตัดสินการทำพิพิธภัณฑท์ด้วยสายตาคนนอก เพราะเรื่องของคนในท้องถิ่นต้องให้คนในเป็นผู้อธิบายถึงตัวตนของตัวเอง ซึ่งหากแต่ละฝ่ายเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และมีความพร้อมในการทำงาน ก็จะสามารถออกแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองได้ ดังนั้น ในเบื้องต้นของการทำงาน จำเป็นจะต้องสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นก่อน เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดการพิพิธภัณฑท์ได้เอง ซึ่งเมื่อชุมชนมีความรู้และความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนแล้ว ก็จะทำให้เกิดความคิดในการผลิตงานหรือกิจกรรมขึ้น รวมถึงแนวทางในการจัดการดูแลรักษาพิพิธภัณฑท์ได้ ซึ่งเมื่อชุมชนเกิดการเคลื่อนไหวทางความคิดก็จะนำพามาซึ่งงานและเงิน โดยมีข้อควรระวังเกี่ยวกับเงินคือ เมื่อเกิดรายได้เข้าชุมชนจำนวนมาก จะต้องระมัดระวังในการบริหารเงิน เพราะจากสถานการณ์ในหลายๆ พื้นที่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาเรื่องเงินและผลประโยชน์เกือบทั้งสิ้น ฉะนั้น ในการจัดการบริหารงานและเงินที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่บ้านม่วง จะต้องมีการประชุมหารือในเรื่องของการจัดการผลประโยชน์ให้ดี เพื่อไม่ให้เกิดเป็นข้อขัดแย้งในการดำเนินงาน

นอกจากนี้ การจะทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำรงอยู่ได้นั้น จะต้องทำให้พิพิธภัณฑ์มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจากสภาพของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง การทำให้พิพิธภัณฑ์เคลื่อนไหวหรือคึกคักขึ้น จำเป็นต้องปรับเนื้อหาการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เนื่องจาก ข้าวของหรือเรื่องราวที่จัดแสดงอยู่ในปัจจุบัน เป็นของเก่าที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาเป็นเวลานาน อีกทั้งวัตถุจัดแสดงเหล่านั้นเป็นของที่คนในชุมชนมีความรู้สึกที่ “รู้แล้ว เห็นแล้ว” ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญให้ชุมชนไม่ได้เข้ามาเยี่ยมชมอีกเลย จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเนื้อหา นอกจากนั้น เนื้อหาของพิพิธภัณฑ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือบูรณาการให้เข้ากับชีวิตประจำวันของชุมชนให้ชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ได้ โดยการบูรณาการ อาจทำได้โดย การประยุกต์เนื้อหาหรือการใช้งานให้เข้ากับการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือปรับกิจกรรมให้เข้ากับวิถีหรือวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น เมื่อชุมชนสามารถสร้างความแข็งแรงให้กับพิพิธภัณฑ์ได้แล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวจากภายนอกคือ การสร้างกระแสในสื่อ เพราะในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าชุมชนเก่าแก่ หรือย่านตลาดร้านค้าเก่าๆ ที่สามารถพลิกฟื้นกลับมาได้นอกจากชุมชนต้องเข้มแข็งแล้ว สื่อมวลชนยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนจากภายนอกเดินทางเข้าไปยังสถานที่นั้นๆ ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นแนวคิดเบื้องต้นของผู้วิจัยที่ได้วิเคราะห์จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ในการเก็บข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้

2. การคืนชีวิตให้กับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงด้วยกระบวนการรื้อฟื้น

วงจรชีวิตของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกือบทุกแห่ง เมื่อขึ้นสู่ช่วงเวลาของความรุ่งเรืองสูงสุดก็จะตกเข้าสู่ช่วงเวลาที่ย่ำแย่ เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่ได้ผ่านช่วงเวลาที่ดีที่สุดและงอกงามอย่างเต็มที่มาแล้ว ซึ่งในตอนนี้ความสดใสและความงอกงามนั้นได้ร่วงโรยลงตามกาลเวลาเหลือเพียงแต่ความเงิบเหงาที่เข้ามาเยือน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิษฐา หุ่นเกษม (2549) ที่ศึกษาเรื่องปฏิบัติการบริหารจัดการที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเขายี่สาร จ.สมุทรสงคราม ที่แสดงให้เห็นการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สารเมื่อได้ผ่านช่วงเวลาที่รุ่งโรจน์แล้ว ก็เข้าสู่ช่วงเวลาแห่งความเงิบเหงาเช่นกัน บทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑ์จากอดีตก็หดหายไป คงเหลือเพียงแต่บทบาทในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเท่านั้น ซึ่งปัญหาเรื่องความเงิบเหงาและความซบเซาดังกล่าว เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์เกือบทุกแห่ง ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งที่สำคัญคือ การที่ชุมชนยังขาดศักยภาพในการดูแลและจัดการได้ด้วยตัวเอง อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการ

แก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการนั้น ชุมชนต้องได้รับการติดตั้งความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินการพิพิธภัณฑ

ในกระบวนการรื้อฟื้นที่จะคืนชีวิตให้กับพิพิธภัณฑพื้นบ้านวัดม่วงของคณะทำงานจากภายนอก มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการที่สำคัญคือ การสร้างความคึกคักให้กับพิพิธภัณฑ โดยการทำให้พิพิธภัณฑเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีจุดเด่นอยู่ที่ “ตลาดนัดขายอาหารมอญ” และการทำ “เส้นทางท่องเที่ยวจากบ้านโป่งถึงโพธาราม” ซึ่งจากการพูดคุยกับคณะทำงาน ผู้วิจัยเห็นว่า ในปัจจุบันกระแสสังคมได้ให้ความสนใจเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมมากขึ้น ได้จากการเกิดขึ้นของตลาดเก่ามากมาย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นชุมชนดั้งเดิมในอดีตได้มีการรื้อฟื้นและเพิ่มบทบาทหน้าที่ในเรื่องของการค้าการขายเข้าไป ทำให้ชุมชนสามารถกลับมาฟื้นฟูรูปแบบวิถีชีวิตและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังดึงดูดให้คนในชุมชนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นกลับเข้ามาอยู่ยังพื้นที่ของตนอีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนสามชุก จ.สุพรรณบุรี ของสมฤทัย เสือปาน (2549) ที่ใช้รูปแบบการพัฒนาชุมชนในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูประเพณีต่างๆ การจัดทำพิพิธภัณฑชุมชน การจัดกิจกรรมการค้าขายอาหาร หรือการร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการจัดกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งการจัดกิจกรรมฟื้นฟูของสามชุก ผู้วิจัยมองว่าเป็นต้นแบบการฟื้นฟูที่ดีในด้านการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ทั้งนี้และทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพและความพร้อมของแต่ละชุมชนในการจัดการไม่ว่าจะเป็นด้านงาน / เงิน / และคน ที่ต้องมีการพลิกหรือปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ

จากการศึกษารูปแบบการทำงานที่เกิดขึ้นที่พิพิธภัณฑพื้นบ้านวัดม่วง และการทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านอื่นๆ ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นข้อสังเกตบางประการในการดำเนินการของคณะทำงานที่น่าจะมีความสำคัญต่อการรื้อฟื้น / ปรับปรุงพิพิธภัณฑ ผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

การสร้างคน

- 1) แกนนำ จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่า ในการทำงานด้านการรื้อฟื้นนั้น เกิดจากความต้องการของคนนอกเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าผู้ดูแลพิพิธภัณฑหรือชุมชนเองได้เล็งเห็นถึงปัญหา แต่ก็ยังขาดความรู้ความสามารถในการจัดการ และเมื่อคณะทำงานจากภายนอกได้ลงมาทำงานแล้ว สิ่งที่ผู้วิจัยรับรู้ได้คือ การขาดความต่อเนื่องในการ

กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการรื้อฟื้น กล่าวคือ การรวมตัวหรือทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีโครงการจากภายนอกเข้ามาดำเนินการ แต่เมื่อกิจกรรมแต่ละกิจกรรมเสร็จสิ้นและคณะทำงานได้ออกจากพื้นที่ไปแล้ว ชุมชนก็ไม่ได้มีการสานต่องานหรือกิจกรรมอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราวเท่าไรนัก ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ชุมชนรวมกันได้ยาก นั่นคือ การขาดซึ่งแกนนำที่เป็นคนในชุมชน ซึ่งความสำคัญของแกนนำคนในจะเห็นได้อย่างชัดเจนในงานของ ธรรมน บัวพรมมี (2550) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้สื่อพิธีกรรมแซงชะนามเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของชาวไทได้หมู่บ้านโพนจาน ที่แสดงให้เห็นว่า ในช่วงของกระบวนการรื้อฟื้นที่สพส. เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน จะมีกลุ่มแกนนำที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ทั้งการกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชน การถ่ายทอดความรู้ และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งกลุ่มแกนนำที่หมู่บ้านโพนจานนี้มีลักษณะพิเศษที่สำคัญคือได้รับการติดตั้งความรู้ร่วมกับสพส. ทำให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่ชุมชนได้

หากแต่ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ยังขาดซึ่งกลุ่มคนที่จะทำหน้าที่เป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชน ซึ่งแกนนำตามธรรมชาติอย่างพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสในปัจจุบันกลับมีบทบาทน้อยมากเมื่อเทียบกับในอดีต ดังนั้น ผู้วิจัยคิดว่าในการทำงานของคณะทำงาน ต้องค้นหาผู้นำในชุมชนให้ได้เพื่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะได้เกิดความต่อเนื่องและสามารถดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้นหรือไม่อาจดึงเครือข่ายกลุ่มแม่บ้านแม่กลองขึ้นมาเป็นแกนนำร่วมกันในการจัดการพิพิธภัณฑ์ร่วมกัน เพราะหากไม่มีแกนนำที่เป็นคนในแล้ว ชุมชนก็จะตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงหน่วยงานภายนอก และเมื่อคณะทำงานถอนตัวออกไป จะทำให้ชุมชนไม่มีศักยภาพในการจัดการเหมือนเดิม และทำให้การรื้อฟื้นไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง เมื่อได้กลุ่มแกนนำแล้วจะต้องติดตั้งความรู้ในการดำเนินการให้ด้วย เพื่อที่การทำงานจะได้มีมุมมองและทิศทางไปในทางเดียวกัน

- 2) การสร้างผู้ส่งสารร่วม ในปัจจุบันการทำงานของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ชุมชนและโรงเรียนยังเข้ามามีบทบาทไม่มากนักกับรูปแบบการทำงานของพิพิธภัณฑ์ ทำให้การดูแลพิพิธภัณฑ์ขึ้นอยู่กับคนกลุ่มเดิมๆ ในการรื้อฟื้นผู้วิจัยมองว่า การสร้างคนให้มาร่วมงานกับพิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งที่ดีที่จะรับประกันความอยู่รอดของพิพิธภัณฑ์ได้เมื่อหมดคนรุ่นต่อรุ่น โดยการสร้างผู้ส่งสารสร้างร่วมตามความคิดของผู้วิจัยคือ การขยาย

การเรียนรู้ทางด้านพิพิธภัณฑสถานบุคคลในชุมชน ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อให้แต่ละฝ่ายได้ร่วมกันดูแลพิพิธภัณฑสถานตามกำลังและความสามารถของตนได้ โดยวิธีการขยายศักยภาพของชุมชนทำได้หลายทาง อย่างในงานของอดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ (2547) เรื่องแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน ก็ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการดึงชุมชนเข้ามาร่วมกับกิจกรรมผีปู้ย่า โดยได้เข้าไปจัดตั้งเวทีสาธารณะให้ชุมชนใช้เป็นที่พูดคุยเพื่อวิเคราะห์ปัญหา หาทางแก้ไข วางแผนและสร้างให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตัวเอง เป็นต้น นอกจากนี้การขยายศักยภาพกลุ่มเครือข่ายไปยังโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งคณะทำงานรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงได้เห็นถึงความสำคัญในจุดนี้และได้ลงไปทำงานแล้ว ในส่วนของกรอบการบูรณาการในการจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัย มีความเห็นเพิ่มเติมว่าในขั้นต่อไปน่าจะสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนให้มากกว่านี้ โดยเน้นความการร่วมมือกันในการทำการศึกษารวบรวมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีมอญ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ให้เด็กได้มีโอกาสในการเข้าไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนผ่านกิจกรรมที่เรียกว่า “หลานถามปู้ตอบ” ซึ่งนอกจากจะเป็นการปลูกฝังเด็กในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ยังเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขของผู้สูงอายุที่ยังรู้สึกถึงความสำคัญของตนเองที่มีต่อชุมชน และทำให้เด็กมีความรู้และมีความพร้อมมากขึ้นในการนำชมพิพิธภัณฑสถาน นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรมเหล่านี้ สามารถนำมาใช้งานต่อได้โดยจัดทำเป็นนิทรรศการชั่วคราวหรือการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานได้ สร้างความเคลื่อนไหวให้กับพิพิธภัณฑสถานได้อีกทางหนึ่งด้วย

ซึ่งการสร้าง แกนนำ และ ผู้ส่งเสริมร่วม นี้ เป็นหนทางหนึ่งในการดึงกลุ่ม “คนใน” ให้เข้ามามีบทบาทกับพิพิธภัณฑสถานมากขึ้นบวกกับการสร้างความรู้และแนวทางในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชน จะทำให้ในอนาคตชุมชนสามารถจัดการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถานได้ และมีกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนพิพิธภัณฑสถานต่อไปในอนาคตด้วย

สารและสื่อ

การดำเนินงานของคณะทำงานพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงในการปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวที่สำคัญ รวมถึงการตัดเส้นทางใหม่ๆ ให้กับสื่อพิพิธภัณฑสถานนั้น ต้องเคารพสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2548) เนื่องจากสื่อเป็นของชุมชน

ชุมชนย่อมต้องรู้ดีมากกว่าใคร ดังนั้น เมื่อจะทำการรื้อฟื้นสมบัติของชุมชนขึ้นมา จำเป็นต้องถามความเห็นและเคารพการตัดสินใจของชุมชนด้วย ซึ่งในเบื้องต้นผู้วิจัย ยังไม่เห็นถึงการร่วมมือหรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ชัดเจนของคนในชุมชนถึงการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิด ซึ่งอาจเป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่ชุมชนยังขาดแกนนำที่ชัดเจนในการแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือการเรียกประชุมในการทำงาน ซึ่งการที่คณะทำงานยังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง การดำเนินการที่ผ่านมาอาจถูกมองได้ว่าชาวบ้านหรือชุมชนถูก “ควบคุมบงการ” (White, 1994 อ้างถึงในนิษฐา หุ่นเกษม, 2549) ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการได้

ผู้วิจัยคิดว่า ก่อนที่จะทำการพัฒนาในขั้นต่อไปน่าจะมีการทำความเข้าใจกับชุมชนให้มากกว่านี้ รวมถึงจัดกิจกรรมที่ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงเนื้อหาสาระและรูปแบบสื่อที่จะดำเนินงานต่อไปในอนาคต โดยอาจจะจัดเป็นเวทีเสวนา หรือเวทีสาธารณะขึ้นในชุมชน เพราะนอกจากจะทำให้มองเห็นภาพรวมของการพัฒนาแล้ว ยังเป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับชุมชนด้วย

อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า การนำการท่องเที่ยวมาใช้กับการฟื้นฟูชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดีและประสบความสำเร็จมาหลายพื้นที่แล้ว แต่ในการฟื้นฟูนั้นต้องเริ่มจากคนในเป็นสำคัญ โดยคนในต้องเข้ามามีส่วนร่วมและเข้ามาทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งข้อเสนอแนะและข้อค้นพบของผู้วิจัยไม่สามารถบอกได้ว่าในอนาคตการจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงจะเป็นอย่างไร หรือสามารถรื้อฟื้นสำเร็จไหม แต่ที่แน่ๆ คือผู้วิจัยมองเห็นเจตนาและความพยายามที่ดีของชุมชนและหน่วยงานภายนอกที่ต้องการฟื้นฟูพิพิธภัณฑสถานให้กลับมามีชีวิต เพียงแต่บางแง่มุมในการทำงานอาจต้องให้ความสำคัญในประเด็นอื่นๆ ด้วย ซึ่งการมองเห็นแนวทางในการร่วมมือกันของทั้งคนและคนนอก รวมถึงเครือข่ายใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น น่าจะพอเห็นความหวังของการดำรงอยู่ต่อไปของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทยและของชาวมอญได้ “พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- 1.1 ควรสร้างแกนนำชุมชนให้เกิดขึ้นโดยเร็ว เพื่อให้การทำงานเกิดความต่อเนื่อง และเกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญต่อการรื้อฟื้นที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต การสร้างแกนนำอาจทำได้โดยการค้นหาแกนนำตามธรรมชาติ อย่างพระสงฆ์ ครู อาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่เป็นที่เคารพของชุมชน มาร่วมเป็นแกนนำเครือข่ายในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ หรือหากในชุมชนไม่สามารถค้นหาแกนนำได้ ก็น่าจะมีการสร้างแกนนำร่วมกันระหว่างหมู่บ้านขึ้น เพราะพื้นที่แถบนั้นเป็นชุมชนมอญเกือบทั้งหมด และมีหลายๆ หมู่บ้านที่กำลังจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ ซึ่งในจุดนี้น่าจะเป็นประเด็นในการร่วมกันทำงานของคนมอญในหมู่บ้านต่างๆ โดยการสร้างเป็นเครือข่ายในการทำงานให้เกิดขึ้น รวมถึงร่วมกันทำหน้าที่เป็นแกนนำชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งในการทำงานต่อไปได้
- 1.2 ควรออกแบบกิจกรรมในการรื้อฟื้นให้หลากหลายกว่านี้ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน โดยอาจใช้พิพิธวัดม่วงเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหรือเป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้ชุมชนได้มาร่วมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกับพิพิธภัณฑ์มากขึ้น
- 1.3 ควรมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการดูแลพิพิธภัณฑ์ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงทรัพยากรของตนได้
- 1.4 โรงเรียนและเด็กนักเรียนเป็นกลุ่มคนที่สำคัญในการเป็นผู้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ได้ ดังนั้น จึงต้องสร้างกิจกรรมให้เด็กๆ ได้มีโอกาสเข้าร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑวัดม่วงนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มเข้ามาศึกษาในช่วงปลายการฟื้นฟูระยะที่ 1 ซึ่งยังเหลือการฟื้นฟูอีก 2 ระยะ

หากว่ามีการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาถึงรูปแบบการทำงานในในระยะเวลาที่เหลือ ถึงการจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับ กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานในยุคก่อนฟื้นฟูและหลังฟื้นฟู

- 2.2 การวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาการบริหารจัดการและการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถาน แต่หลังจากลงพื้นที่แล้วผู้วิจัยพบว่ายังมีโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมมอญอื่นๆ อีก เช่น โครงการฟื้นฟูภาษามอญ ที่มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับโรงเรียนวัดม่วง จัดทำขึ้น ซึ่งมีความน่าสนใจในเรื่องของกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่ง น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ภาษาของท้องถิ่นอื่นๆ ด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภา
คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ. เมื่อสื่อสองและสร้างวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาลาแดง, 2545.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2548.
- กาญจนา แก้วเทพ. ปฐมบทแห่งองค์ความรู้ เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. นนทบุรี : โครงการสื่อ
พื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549ก.
- กาญจนา แก้วเทพ. แต่การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนในอนาคต. กรุงเทพฯ
: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549ข.
- กาญจนา แก้วเทพ. สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อนศักดิ์ศรีและความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านเพื่อสุข
ภาวะ. ใน สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง, หน้า 73. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อ
พื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549ค.
- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อเล็กๆ ที่น่าใช้ในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2552.
- จิรา จงกล. พิพิธภัณฑสถานวิทยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2532.
- จุฑาทพวรรณ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- จุมพล รอดคำดี. จุดเริ่มต้นของการศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ในประเทศไทย. วารสารวิทยาศาสตร์ 7
(ฉบับภาคการศึกษาต้น 2529).
- ชีวสิทธิ์ บุญเกียรติ. พิพิธภัณฑน์บันทึก : ทบทวนบทเรียนจากการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑน์.
กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.
- ณัฐมน บัวพรมมี. การใช้สื่อพิธีกรรมแซงชะนียมเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีชาวไทใต้
บ้านโพนจาน อ.โพนสวรรค์ จ.นครพนม, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชา
นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2550.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. การสื่อสารในกลุ่ม. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2534.

- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และสุกัญญา สมไพบูลย์. พฤติกรรมการสื่อสารกลุ่ม. ใน เอกสารการสอนชุด
ทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร หน่วยที่ 8- 15. นนทบุรี : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.
- ทิพย์พุก กฤษสุนทร. การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัด
นครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสาร
ศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.
- นิคม มูสิกะคามะ. วิชาการพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- นิติธร ทองศรีกุล. กระบวนการสื่อสารของชุมชนในการสืบทอดประเพณีผีปู่ย่า ตำบลวอแก้ว
อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติเทศ
ศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2550.
- นิษฐา หุ่นเกษม. การสื่อสารกับปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทนผ่านสื่อพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย
ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549.
- ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2546.
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. พิพิธภัณฑฯไทยกับการไล่ตามความฝัน. จุลสารหอจดหมายเหตุ
ธรรมศาสตร์. 9 (มิถุนายน 2548-พฤษภาคม 2549).
- ปัญญา สวัสดิ์เสวี. ความคิดเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาทผู้นำชุมชนกับการมี
ส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการ
ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. สถานภาพพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทย. ก้าวไปด้วยกัน : จุล
สารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑท์ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน), 2, 1 (ตุลาคม-
ธันวาคม 2548).
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. สื่อสารกับสังคมเครือข่าย. ใน เอกสาร
ประกอบการศึกษาอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง”. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2546.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ : ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน), 2546.
- พระธรรมปิฎก, ผู้นำ, กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2547.

พรเทพ เสง. เว็บไซต์มอญศึกษา การกลับสู่รากเหง้าบรรพบุรุษ. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา :

<http://www.statelessperson.com/www/?q=node/235>. [16 ก.พ.53]

ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร. เครือข่าย : อีกแนวทางในการศึกษาสื่อพื้นบ้าน. ใน สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง
สุขภาพชุมชนเข้มแข็ง, หน้า 79-99. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.),
2549.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. อ่านวัฒนธรรมชุมชน : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรม
ชุมชน. กรุงเทพฯ : ฟ้ายเดียวกัน, 2548.

เรื่องชัย ทรัพย์นิรันดร์. ลอยกระทงกับดอกไม้ไฟ. [ออนไลน์]. 2547. แหล่งที่มา :

<http://www.sac.or.th/Subdetail/article/December/article1.html>. [16 ก.พ.53]

เวทีนี สตะเวทิน. การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ศรีศักร วัลลิโภดม. เอกสารรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย.
2539. (อัดสำเนา)

ศรีศักร วัลลิโภดม. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน. ใน เอกสารประกอบการ
สัมมนาพิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่, 23-24 มีนาคม 2544.

ศรีศักร วัลลิโภดม. พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ
มหาชน) , 2545ข.

ศรีศักร วัลลิโภดม. รายงานพิเศษ : โครงการศูนย์มอญศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง.
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50, 19 (3-9 ตุลาคม2546) : 68-69.

ศิริพร ศรีสินธุ์ไธ. พลวัตและความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัด
ม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี และพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร อ.อัมพวา จ.สมุทรสาคร.
กรุงเทพฯ : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เสด็จพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัย, 2536ก.

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536ข.

ศุภางค์ นันตา และคณะ. กระบวนการค้นคว้าใหม่ในการสื่อสารเพื่อพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ จ.สุรินทร์.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : ระยะเวลาที่ 2 ปีที่ 2 ศึกษากรณีพิพิธภัณฑ์วัดท่าพุดและพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง. กรุงเทพฯ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ :

โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, 2550.

สมฤทัย เสือปาน. รูปแบบการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดสามชุก จ.สุพรรณบุรี.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการ

ประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สิน สีสอน. กระบวนการสนับสนุนการสร้างและการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ :

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), 2546.

สิริลักษณ์ ปรินรัมย์. การสื่อสารกับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดริมน้ำดอนหวาย

จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ

ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. คำให้การของบรรณาธิการ. ศิลปวัฒนธรรม 8, 8 (มิถุนายน 2540) : 16

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมอญลุ่มแม่น้ำแม่กลอง

ศึกษากรณีบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง. ใน ลุ่มน้ำแม่กลอง ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือข่าย

ญาติ” มอญ, หน้า 218-219. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การ

พัฒนา. ใน เอกสารโครงการอบรม “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อ

นำไปสู่การพัฒนา” ระยะเวลาที่ 1. 20 และ 22 กันยายน, 2552.

อดุลย์ ดวงดีวีรัตน์ และคณะ, แนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการ

พัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

ไชศรี ศรีอรุณ. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิง. สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2553.

จวน เครือวิชฌยาจารย์. สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553.

จิตตรา ระหว่างงาน. สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553.

จิตอารีย์ กระเครือ. สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553.

ธานินทร์ หาญวานิช. สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553.

นริศรา สุธาพนธ์. สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553.

- บัญญัติ บุญเจริญ. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง. สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553.
- บุญ กรดเครือ. สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553.
- เป้า ดอกสร้อย. สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553.
- พระครูภัททสิริธรรม. เจ้าอาวาสวัดม่วง. สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553.
- มนัส สาวทองหย่น. สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553.
- ภู่น แจ่มเหมือง. สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. รองศาสตราจารย์. สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553.
- สวัสดิ์ เจริญเครือ. สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2553.
- สงวนค์ พรหมอินทร์. สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2552, 30 มกราคม 2553.
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. รองศาสตราจารย์. สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2553.
- แสน เสดานนท์. สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2553.

ภาษาอังกฤษ

- Geertz, C . Religion as a Cultural System, In The Interpretation of Cultures. New York : Basic Books, 1973.
- Marsella, A.J., The measurement of emotional readers to work : Methodological and research issues. Work and Stress, 1994.
- Tylor, E.B. Primitive Culture : researeces into the Development of Mythology. Philosophy, Religion, Art, and Custom. London : J. Murray, 1871.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์

คำถามสำหรับนักวิชาการ

- 1) เกี่ยวกับการบริหารจัดการช่วงก่อตั้ง
  - จุดเริ่มต้นในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร
  - ในกระบวนการและขั้นตอนการทำงานในช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ มีใครเข้าไปเกี่ยวข้องบ้าง และทำหน้าที่อะไร
  - บทบาทของหน่วยงานภายนอกเป็นอย่างไร และชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับไหนบ้าง
  - ในการจัดตั้งมีการสื่อสารในการทำงานอย่างไรบ้าง
  - การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์เป็นหน้าที่ของใคร ชุมชนเข้าไปทำอะไรและมหาวิทยาลัยเข้าทำอะไร
  - มีการจัดการเรื่องเงินอย่างไร ได้งบประมาณในการก่อสร้างมาจากที่ไหน

- 2) เกี่ยวกับการบริหารจัดการช่วงดำเนินการ
  - บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อชุมชน
  - มีการจัดรูปแบบการบริหารงานอย่างไร มหาวิทยาลัยเข้าไปเกี่ยวข้องมากน้อยแค่ไหน
  - กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง และมีการจัดการอย่างไร (มหาวิทยาลัยกับชุมชนมีการสื่อสารกันอย่างไร)
  - ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างไร ใครมีบทบาทบ้าง
  - มีการจัดการเงินอย่างไร
  - ทราบว่ามีการเข้ามาจัดตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้น เกิดได้อย่างไร มีวัตถุประสงค์อย่างไร และมีการดำเนินการและสื่อสารกับชุมชนอย่างไร

- 3) เกี่ยวกับการบริหารจัดการช่วงอบต. เข้ามาดูแล
  - ทำไมถึงมีการโอนให้อบต. ดูแล
  - อบต. เข้ามาแล้วทำอะไรบ้าง สถานการณ์เป็นอย่างไร

4) เกี่ยวกับการรื้อฟื้น

- เกิดโครงการรื้อฟื้นได้อย่างไร ประเด็นปัญหาคืออะไร และใครเป็นคนกำหนดปัญหาขึ้นมา (คนใน-คนนอก)
- มีกระบวนการในการทำงานรื้อฟื้นอย่างไร
- มีรูปแบบการสื่อสารอย่างไรกับชุมชน
- ได้งบประมาณมาจากไหน
- ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับมหาวิทยาลัยอย่างไรบ้าง
- ในปัจจุบันโครงการดำเนินมาถึงขั้นไหนแล้ว

คำถามสำหรับชุมชน

1) เกี่ยวกับการบริหารจัดการช่วงก่อตั้ง

- จุดเริ่มต้นในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร
- ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างไรบ้าง
- บรรยากาศในตอนนั้นเป็นอย่างไร
- ใครเข้ามามีบทบาทในการทำงานบ้าง
- วัดให้การสนับสนุนอย่างไร และเจ้าอาวาสมีบทบาทอย่างไรบ้าง

2) เกี่ยวกับการบริหารจัดการช่วงดำเนินการ

- ใครเข้ามาทำหน้าที่อะไรบ้าง
- มีกระบวนการในการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างไร
- บทบาทของวัดและผู้นำชุมชน
- รูปแบบการจัดการเงินเป็นอย่างไร
- มีการจัดกิจกรรมอะไรบ้าง มีสื่อและบุคคลภายนอกเข้ามาพิพิธภัณฑ์มากไหม
- เมื่อมีการตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

3) เกี่ยวกับการบริหารจัดการช่วงอบต. เข้ามาดูแล

- อบต. เข้ามาดูแลอย่างไรบ้าง
- มีนโยบายในการทำงานอย่างไร
- มีการจัดประชุมหรือการสื่อสารรูปแบบใดบ้างในการบริหารงาน

4) เกี่ยวกับการรื้อฟื้น

- โครงการเกิดขึ้นได้อย่างไร
- ชุมชนให้การตอบรับโครงการอย่างไร
- มีการจัดกิจกรรมอย่างไร และชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเปล่า
- ความรู้สึกที่ชุมชนมีต่อพิพิธภัณฑ์และการรื้อฟื้นอย่างไร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างแบบบันทึกภาคสนาม

วัน / เดือน / ปี	ชื่อ - สกุล (อายุ)	รายละเอียด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามคณะกรรมการชุดต่าง ๆ เพื่อดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

รายนามคณะกรรมการอำนวยการโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

1. อธิบดีกรมศิลปากร	ที่ปรึกษา
2. อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร	ประธานกรรมการ
3. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	กรรมการ
4. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ	กรรมการ
5. พระครูวรธรรมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วง	กรรมการ
6. นายศรีศักร วัลลิโภดม	กรรมการ
7. นางสอางค์ พรหมอินทร์	กรรมการ
8. นางปราณี วงษ์เทศ	กรรมการและเลขานุการ
9. นางวัลภา ขวัญเย็น	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
10. นางสาวพจณี เอนกวนิช	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

รายนามคณะกรรมการจัดกิจการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

1. นายอำเภอบ้านโป่ง	ที่ปรึกษา
2. กำนันตำบลบ้านม่วง	ที่ปรึกษา
3. นายศรีศักร วัลลิโภดม	ที่ปรึกษา
4. พระครูวรธรรมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วง	ประธานอนุกรรมการ
5. นายเกาะ เสลานนท์	อนุกรรมการ
6. นายโม วังมะนาว	อนุกรรมการ
7. นายดาว แทนเครือ	อนุกรรมการ
8. นายชวลิต จัตุละ	อนุกรรมการ
9. นายจวน เครือวิษณยาจารย์	อนุกรรมการ
10. นายปี เครือเครือ	อนุกรรมการ
11. นายเชื่อง คัดพันธ์	อนุกรรมการ
12. นางสาววรรณา เสลานนท์	อนุกรรมการ
13. นายบุญธรรม เครือเครือ	อนุกรรมการ
14. นางธัมมะ สอสะอาด	อนุกรรมการ

15. นางมนัส เสาร์ทองหยุ่น	อนุกรรมการ
16. นางเป้า ดอกสร้อย	อนุกรรมการ
17. นางเต็ม คำเอก	อนุกรรมการ
18. นายปัด เขาคุ่น	อนุกรรมการ
19. นายจุมพล กำปาง	อนุกรรมการ
20. นายทิม มั่นจิ้น	อนุกรรมการ
21. นางสาวจิต กมหงส์	อนุกรรมการ
22. นางเยี่ยม ปิ่นปี	อนุกรรมการ
23. นางดาว ดัดพันธ์	อนุกรรมการ
24. นายสมัคร เสดลาคุณ	อนุกรรมการ
25. นายปรีก วันดี	อนุกรรมการ
26. นายสน กำปาง	อนุกรรมการ
27. นายบุญช่วย คำเอก	อนุกรรมการ
28. นางสาวระเบียบ สุดแน่น	อนุกรรมการ
29. นายอรุณ พูลเสมอ	อนุกรรมการ
30. นายแดง ทองคุ่น	อนุกรรมการ
31. นายเบ็ยะ เสดลานนท์	อนุกรรมการ
32. นายสวัสดิ์ ปิ่นปี	อนุกรรมการ
33. นายวอ ทูเครือ	อนุกรรมการ
34. นายตะ ประมั่ง	อนุกรรมการ
35. นางเอิบ วังมะนาว	อนุกรรมการ
36. นางปราณี วงษ์เทศ	อนุกรรมการ
37. นางสาวงค์ พรหมอินทร์	อนุกรรมการและเลขานุการ

รายนามคณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการโครงการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

1. นายศรีศักร วัลลิโภดม	ที่ปรึกษา
2. นางปราณี วงษ์เทศ	ประธานอนุกรรมการ
3. นายชนัญญ์ วงษ์วิภาค	อนุกรรมการ
4. นายสันติ เล็กสุขุม	อนุกรรมการ
5. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	อนุกรรมการ

6. นายพรชัย สุจิตต์	อนุกรรมการ
7. นายสุจิตต์ วงษ์เทศ	อนุกรรมการ
8. นางวัลภา ขวัญยืน	อนุกรรมการ
9. นางจิราภรณ์ อรัญยะนาค	อนุกรรมการ
10. นางสาวสิริพรรณ ธีรศรีโชติ	อนุกรรมการ
11. นายนิวัฒน์ ฉิมพาลี	อนุกรรมการ
12. นางอัมพร แก้วสุวรรณ	อนุกรรมการ
13. นายวิเศษ เพชรประดับ	อนุกรรมการ
14. นางสาวพัชรินทร์ ศุขประมุข	อนุกรรมการ
15. นางเพ็ญพรรณ เจริญพร	อนุกรรมการ
16. นางสุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์	อนุกรรมการและเลขานุการ
17. นางอมวาสี ยิ้มอำนวย	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
18. นางสาวพจณี เอนกวนิช	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
19. นางสาวนพพร จิตฤทธิ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

รายนามคณะกรรมการดำเนินการจัดพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

คณะกรรมการ

1. อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร	ประธานกรรมการ
2. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
3. รองอธิการบดีวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์	กรรมการ
4. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ	กรรมการ
5. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
6. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา	กรรมการ
7. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	กรรมการ
8. ประธานสภาคณาจารย์	กรรมการ
9. นางสาววนิดา พึ่งสุนทร	กรรมการ
10. นางปราณี วงษ์เทศ	กรรมการ
11. นายพิพัฒน์ พ่วงสำเนียง	กรรมการ
12. ผู้อำนวยการกองกลาง	กรรมการ

13. หัวหน้าแผนกบริการนักศึกษา	กรรมการ
14. หัวหน้าแผนกคลังและพัสดุ	กรรมการ
15. หัวหน้าแผนกบริการกลาง	กรรมการ
16. หัวหน้าแผนกดูแลอาคารและสถานที่	กรรมการ
17. หัวหน้าแผนกสารบรรณ	
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์	กรรมการและเลขานุการ
18. หัวหน้าแผนกสารบรรณ	
วิทยาเขตวังท่าพระ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีการและสถานที่

1. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	ประธานอนุกรรมการ
2. นายคณิต เขียววิชัย	รองประธานอนุกรรมการ
3. นางสาวศร อัคระกุล	อนุกรรมการ
4. นายสาโรช จันมุกดา	อนุกรรมการ
5. นางจิรพรรณ คำคุณ	อนุกรรมการ
6. นายสนอง เก้าเจริญ	อนุกรรมการ
7. นายพละ ดลวิทยากุล	อนุกรรมการ
8. นางอรสา สุขสงเคราะห์	อนุกรรมการ
9. นางสาวสอาด สู้สุข	อนุกรรมการ
10. นายมณี แก้วกิริยา	อนุกรรมการ
11. นายบรรจง ทองแดง	อนุกรรมการ
12. นายณยศ ปู่สามสาย	อนุกรรมการ
13. นายอรรถพงศ์ อันตะริกานนท์	อนุกรรมการ
14. นายบุญส่ง แย้มพราย	อนุกรรมการ
15. นายสมหมาย ทองอ่อน	อนุกรรมการและเลขานุการ

คณะอนุกรรมการฝ่ายปฐมภูมิ

1. รองอธิการบดีวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์	ประธานอนุกรรมการ
2. นางสาวสุวีรัตน์ บุรณวัฒน์	อนุกรรมการ

3. นางสาวนันทนวล อุตระ	อนุกรรมการ
4. นางปราณี โตอติเทพย์	อนุกรรมการ
5. นางคันธรส รัตนานุกูล	อนุกรรมการ
6. นางสาวอัปสร กิจเจริญคำ	อนุกรรมการ
7. นางสาวสันนิภา ก้องสมุทร	อนุกรรมการ
8. นางสาวพจณี เอนกวนิช	อนุกรรมการ
9. นางกนกรัตน์ พรประเสริฐ	อนุกรรมการ
10. นางวรรณมา คุ้มอิน	อนุกรรมการและเลขานุการ

คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

1. รองอธิการฝ่ายกิจการพิเศษ	ประธานอนุกรรมการ
2. นายประสพชัย แสงประภา	อนุกรรมการ
3. นางสาวสุพัชรา ทวีกุลทรัพย์	อนุกรรมการ
4. นายเสรีชัย วรรณภิรมย์	อนุกรรมการ
5. นางทิพย์วัลย์ เมธาราชฎูร์	อนุกรรมการ
6. นางกนกรัตน์ พรประเสริฐ	อนุกรรมการ
7. นางอุ้นเรือน เขยประทุม	อนุกรรมการและเลขานุการ

คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย

1. นายสาโรช จันมุกดา	ประธานอนุกรรมการ
2. นายสุเทพ ห่อหุ้ม	อนุกรรมการ
3. นายสุนันท์ จันนา	อนุกรรมการ
4. นายพงศ์สวัสดิ์ ลิ้มเพียรประสพ	อนุกรรมการ
5. นายบุรฉัตร อินทรกำจร	อนุกรรมการ
6. นายสว่าง จุลโพธิ์	อนุกรรมการและเลขานุการ

คณะอนุกรรมการฝ่ายการเงิน

1. นางวัลลี จันทธานวัฒน์	ประธานอนุกรรมการ
2. นางสาวบังอร คหัทธูสา	อนุกรรมการ

3. นางสาวสุภาวดี ศุภะพันธุ์	อนุกรรมการ
4. นางพิศมัย นันทิสิงห์	อนุกรรมการ
5. นางสาวชนาธิป จิตตะเสวี	อนุกรรมการ
6. นางดุษฎี จุตโต	อนุกรรมการและเลขานุการ

รายนามคณะอนุกรรมการฝ่ายสิ่งพิมพ์

1. นายวิโชค มุกตามณี	ประธานอนุกรรมการ
2. นางปราณี วงษ์เทศ	อนุกรรมการ
3. นายสันติ เล็กสุขุม	อนุกรรมการ
4. นายวีระเดช พนมวัน ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
5. นายยุทธศักดิ์ รัตนปัญญา	อนุกรรมการและเลขานุการ

รายนามคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดพิพิธภัณฑ์

1. นายศรีศักร วัลลิโภดม	ที่ปรึกษา
2. นางปราณี วงษ์เทศ	ที่ปรึกษา
3. นายสันติ เล็กสุขุม	ที่ปรึกษา
4. นางวัลภา ขวัญเย็น	ประธานอนุกรรมการ
5. นางจิราภรณ์ อรัญยะนาค	อนุกรรมการ
6. นางเพ็ญพรรณณ เจริญพร	อนุกรรมการ
7. นางสาวประภัสสร โพธิ์สีทอง	อนุกรรมการ
8. นายเฉลิมชัย เพ็ญชอธรรม	อนุกรรมการ
9. นายศักดิ์ชัย สายสิงห์	อนุกรรมการ
10. นายปราโมทย์ กำทรัพย์	อนุกรรมการ
11. นายอิทธิศาสตร์ วิเศษวงศา	อนุกรรมการ
12. นายสุทธิศักดิ์ อรุณศรี	อนุกรรมการ
13. นางสาวนพพร จินตฤทธิ	อนุกรรมการ
14. นางสาวพัชรินทร์ ศุขประมุข	อนุกรรมการและเลขานุการ

รายนามคณะกรรมการศูนย์มอญศึกษา

ประธานกรรมการ

ฯพณฯ อานันท์ ปันยารชุน

รองประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ

กรรมการ

รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม	: มูลนิธิรัก-ประไพ วิริยะพันธุ์
ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์	: มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว	: นักปราชญ์อิสระ จังหวัดเพชรบุรี
ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์	: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มร.ไมเคิล ไรท์	: สำนักศิลปวัฒนธรรม มติชน
ดร.วีรพงษ์ รามางกูร	: บริษัทแอ็ดวานซ์ อะโกร จำกัด (มหาชน)
อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์	: ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นายพิศาล บุญผูก	: ผู้เชี่ยวชาญภูมิปัญญา มอญ จังหวัด ปทุมธานี
นางสาวอัมไพ มัชฌมาน	: ประธานชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯ
นางกชภรณ์ ตราโมช	: นักวิจัยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นางอรภรณ์ พิณจ๋า	: บริษัท อิมเมจ แอนด์ มอนตาจ จำกัด และบริษัท มิสอองแซง จำกัด
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์	: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
อาจารย์ธัญธิรา ยิ้มอำนวย	: ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย ศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ : หมอวิชาประวัติศาสตร์
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

เลขานุการ

นายเอกรินทร์ พึ่งประชา : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

ผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวกุลศิริ อรุณภาคย์ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

นางสาวแพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

นางสาวปรารภนา จันทุพันธ์ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

นายองค์ บรรจุน : เลขานุการเยาวชนมอญกรุงเทพฯ

คณะกรรมการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง

ประธานกรรมการ

พระปลัดอุ้น สิริภักโท

รองประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ

กรรมการ

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม

รองศาสตราจารย์ปราณี วงษ์เทศ

นางกชภรณ์ ตราโมช

นายบุญธรรม ศรีอศรี

นายทิม มั่นจัน

นายจวน เครือวิชฌยาจารย์

นายดาว แทนเครือ

นางเป้า ดอกสร้อย

นางมนัส เสาร์ทองหย่น

นายยรรยง เสลานนท์

นายแดง ทองอุ่น
 นางสาวจิตต์อารีย์ กระเคื้อ
 นางสาวอัมพร ไตรชมพุนรินทร์
 นางสาวสุจิตรา ระวังงาน
 นางสาวองค์ พรหมอินทร์
 ผู้แทนจากโรงเรียนวัดม่วง
 ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง
 มุลนธิ์เล็ก-ประไพวิริยะพันธุ์
 นายเอกรินทร์ พึ่งประชา
 นางสาวกุลศิริ อรุณภาคย์
 นางสาวปรารถนา จันทร์พันธุ์
 นางสาวแพร ศิริศักดิ์คำเกิง

เลขานุการ

ผู้ช่วยเลขานุการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพชุมชนและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ศูนย์วิทยากร
อาคารศูนย์มอญศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรยากาศในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ภาพการเรียนรู้การสอนภาษามอญ

မူလအက္ခရာ (၃၅) ဝ
ပုဒ်အက္ခရာ (၃၅) ဝ

က	ခ	ဂ	ဃ
ဂဃ	ဃ	ဇ	ဇ
င	စ	ဆ	ဆ
ည	တ	ထ	ထ
ဒ	ဇ	ဇ	ဇ
တ	ထ	ထ	ထ
ပ	ဖ	ဖ	ဖ
ပ	ဖ	ဖ	ဖ
ဝ	ရ	လ	ဝ
ဝ	ရ	လ	ဝ
ဟ	ဇ	ဇ	ဘ
ဟ	ဇ	ဘ	ဇ

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวหนังสือมอญ

ภาพประเพณีวันทำบุญไฟกองไฟถวายพระสงฆ์

ศูนย์วิทยพัชรพยากร

กิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญ

“รำผีมอญ”

“การละเล่นสะบ้า”

สาธิตการทำลูกสะบ้า

“บรรยากาศการละเล่น”

“บรรยากาศการเล่น”

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวจันทร์ธิดา สังข์จันทร์ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจาก ภาควิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปีการศึกษา 2549 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2551

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย